

273896

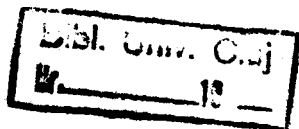
TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Apare sub îngrijirea secțiilor științifice-literare.

Redactor: OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

Anul al **XLI**-lea.

1910.

SIBIU.
EDITURA ASOCIAȚIUNII.

Cuprinsul.

I.

Partea științifică-literară.

	Pag.		Pag.
<i>Bârseanu Andreiu</i> : Cuvânt de deschidere, ținut la adunarea generală din Dej la 5/18 Septembrie 1910	309—317	<i>Seni Dr. Valeriu</i> : Un manuscris din secolul al XVII-lea	14—16
<i>Bogdan Dr. A.</i> : Desvoltarea bisericii românești	145—162	<i>Tăslăuanu Oct. C.</i> : Muzeul „Asociațiunii“	38—42
<i>Borgovanu Gr. V.</i> : Amintiri despre Al. I. Odobescu	434—446	— Bibliografia publicațiilor românești din Ungaria pe 1909	123—131
<i>Boer Ștefan</i> : Folclor: O colindă	42	— Crestături în lemn: Albumul d-lui prof. Comșa	162—171
<i>Le Bon Dr. Gustav</i> : Teoria energiei intra-atomice și a dispariției materiei, trad. de Liviu Rebreanu	98—104	<i>Todica Gavril</i> : Măsurarea timpului	105—117
<i>Crișan Al.</i> : Case românești din Bihor	96—97	<i>Todorean Eugen</i> : Documente istorice privitoare la familia Șaguna	184—194
<i>Clinciu I.</i> : Din trecutul Branului	393—414		360—372
<i>Dăian Dr. Elie</i> : Baronul Vasiliu L. Pop (cu portret)	317—326		455—461
<i>Drăgan Dr. Nicolae</i> : Asperități sintactice	5—13		
— Asperități sintactice (urmare)	85—95	Dări de seamă.	
— ” ” ”	172—183	<i>Aurel Dobrescu</i> : Dr. Felix: Istoria igienei la Români în secolul al XIX. și starea la începutul secolului al XX-lea	43—47
— ” ” ”	335—354	<i>C. Lacea</i> : Prof. Dr. G. Weigand: Linguistischer Atlas des daco-romänischen Sprachgebietes	132—134
— ” ” ”	414—433		
<i>Gherghel Dr. G.</i> : Dr. I. Jung	372—375	Insemnări.	
<i>Goga Octavian</i> : Titu Maiorescu (cu o ilustrație)	1—4	Etimologia de Dr. N. Drăganu (47—48).	
<i>Dr. I.</i> : Documente istorice: O poruncă a sultanului cătră N. Mavroghen din Ardeal	31—34	— Starea serviciului de oculistică în România de Aurel Dobrescu (48). — Donațiunea Petru Pană (48). — Bursierii „Asociației“ (49). — Sărbătorirea lui Titu Maiorescu (50). — Congresul profesorilor (50). — Biblioteca tineretului (51). — Apel cătră autorii de cărți didactice (51). — Inițierea „Asociațiunii“ (134). — Muzeul „Asociațiunii“ de O. C. T. (136). — Monografia de comune de O. C. T. (137). — Costume românești de O. C. T. (137). — Pastoritul de O. C. T. (138). — Muzeul „Asociațiunii“ (376). — Numiri populare de plante de Al. Borzea (376). — Neaș de Dr. Nicolae Drăganu (377). — Unelte de treerat de D. P. (377). — Biblioteca populară a „Asociațiunii“ (377—379). — Notițe etimologice de Dr. N. Drăganu (461—462). — O carte veche, Evangheliarul lui Coresi de Dr. Iosif Popoviciu (462—463). — „Asociațiunea“ și Biserica (463—465). — Biblioteca populară a „Asociațiunii“ (465).	
<i>L. Dr. I. și Gh. T.</i> : Documente istorice	118—122		
<i>L. Dr. I.</i> : „Silister Stuhlsbuch“	195		
— Edictum tolerantiae	446—455		
<i>Micu Emilian</i> : Contribuiri fragmentare la istoria Tipografiei Ilirice românești din Viena 1770—1793 și 1795	17—30		
<i>Precup Gavril</i> : Unitatea noastră culturală	326—334		
<i>Păcală Victor</i> : Din etnografia comunei Rășinari: Construcția și întocmirea locuinței și a celorlalte clădiri economice (cu 86 ilustrații)	57—84		
<i>N. Petra-Petrescu</i> : Comerțul din lumea întreagă	34—38		
<i>Rățiu Dr. Ioan</i> : August Treboniu Laurian (cu 2 ilustrații)	354—360		

II.

Partea oficială.

	Pag.		Pag.
<i>Abecedar pentru analfabeți:</i>		— efectele fondului general	278—279
se amână tipărirea abecedarului		— efectele fond. și fundațiilor	280—282
d-lui N. Iosif	142	— proiect de budget pro 1911	283—289
— apare abecedarul d-lui Bota	142	— bursierii „Asociațiunii“	290
— se dă d-lui Bota un ajutor de K 100		— convocarea adun. gener.	307—308
pentru abecedar	303	— procesele verbale ale ad. gen.	380—384
<i>Abrud-Câmpeni:</i>		<i>Agnita:</i>	
— ajutor școlii din Abrud	52	— se dăruiesc cărți	141
— se dă ajutorul de K 100 pentru		— proces. verbal al adun. cerc. (pre-	
prelegeri populare	54	legeri)	385
— se iau dispoziții pentru ținerea adu-		<i>Aiud-Teiuș:</i>	
nării cercuale	304	— Dr. G. Simon trimite 100 cor. ca	
— procesul verbal al adun. cerc. din		premiu pentru o contabilitate pen-	
2 și 7 Aug. 1910, se țin prelegeri	466—467	tru popor	54
<i>Adunarea generală:</i>		— se dăruiesc cărți, prelegeri, biblio-	
— Convocarea adunării gen. în Dej	305	teci, agenturi	141
— Stabilirea textului raport. gen.	196	<i>Alba-Iulia:</i>	
— prelegeri populare	197	— se dă ajutorul de 100 cor. pentru	
— conferențiar agronomic	199	prelegerile populare	54
— instrucția analfabeților	200	<i>Beiuș:</i>	
— expoziții	201	— se țin prelegeri	56
— agenturi și biblioteci	201	— proc. verb. al adun. cerc. din 17	
— publicațiunile „Asociațiunii“	202	Nov. 1910, se dăruiesc cărți	468
— secțiile științifice-literare	203	<i>Becicherecul-mare:</i>	
— biblioteca „Asociațiunii“	203	— proces verb. al adunării cercuale	
— muzeul „Asociațiunii“	204	(agenturi)	54
— școala civilă de fete a „Asociațiunii“	205	<i>Biblioteca:</i>	
— ședințele comit. central	206	— Cărți dăruite 53, 55, 56, 142, 143, 303,	
— consemnarea membrilor decedați	207	304, 387, 466, 469	
— consemnarea nominală a mem-		— Biblioteca tiner. apar 4 numere	53, 466
brilor secțiilor	208	— propunerile d-lui secr. Tăslăuanu	
— consemnarea nominală a mem-		ref. la „Biblioteca popor.“	385, 387, 388,
brilor după despărțăminte	209—235	<i>Bistrița:</i>	391, 466
— conspectul sumar al membrilor		— se dă ajutorul de 100 cor. pentru	
după despărțăminte	236—237	prelegerile populare, (cărți)	54
— prelegerile popor. ținute în 1909	238—244	— proces verb. al adun. cerc. din 6	
— conferințele ținute în cursul anului		Nov. 1910, prelegeri	468
1909	245—246	<i>Blaj:</i>	
— activitatea despărțam. în 1909	247—262	— proces verbal al ședinței comit.	
— tabloul sumar despre starea și acti-		cercual din 24 Aprilie 1910	143
vitatea despărțămintelor în cursul		— procesul verbal al adunării cerc.	
anului 1909	263	din 2 Aug. 1910. S'a aranjat cu	
— raportul comitetului central asupra		ocazia adun. cerc. o expoziție de	
socotelilor pe 1909	264—266	cusături	305
— bilanțul la 31 Decemvrie 1909	267—269	<i>Bocșa:</i>	
— venituri și spese	270—271	— La adunarea cercuală din 20 Dec.	
— evidența specială a fondurilor	272—277	1909 s'a ținut o prelegere despre	

	Pag.		Pag.
„Pomărit“; s'au dăruit cărți din partea com. central, cari s'au împărțit între popor	52	— 10 ex. din Monografia comunei S. Iosif de St. Buzilă	304
— Se înființează o agentură	56	<i>Cassierul Asociațiunii</i> : d-l I. Vătășan își prezintă dimisia; numirea d-lui I. Banciu	469
— proces verb. al adun. cerc. din 25 Sept. 1910 prelegeri, bibliotecă, agenturi	468	<i>Ceica</i> :	
<i>Brad</i> :		— dl protop. V. Popp se încredințează cu înființarea desp.	56
— La adun. cerc. din 5 Dec. 1909 s'a ales de director Dr. I. Radu; s'a cetit din cartea „Din sfaturile unui plugar luminat“ de Sandu Aldea, s'au împărțit cărți între popor, luându-se dispoziții pentru ținerea unui curs cu analfabeții din Brad	52	— proces verbal al adun. de constituire din 15/28 Martie 1910	141
— rap. ședinței comit. cercual din 13 Maiu 1910. Se dă ajutorul de 100 cor. pentru prelegeri popor.	143	— șed. comit. cerc. din 6 Iulie și 28 Sept., constituirea comit. cerc.	466
— proces verbal al ședinței comit. central din 18 Iunie și al adunării cerc. din 20 Iunie, se hotărăște editarea unei biblioteci a despărțământului, cumpără un cuptor de uscat poame	302	— se iau dispoziții pentru reinactivarea desp.	468
<i>Bran</i> :		<i>Concedii</i> :	
— cu ocazia adun. cerc. se ține o prelegere despre trecutul Branului	468	— dl O. Goga cere concediu de 3 luni fără retribuție	303
<i>Brașov</i> :		— cere prelungirea concediului până în 1 Aprilie 1911	469
— dă 2 premii à 50 cor. pentru instruirea analfabeților. I se dă 100 cor. pentru prelegeri populare	54	<i>Conferențiar economic</i> :	
— Se înființează o bibliotecă, se țin 4 conferințe	56	— Comitetul central angajează pe dl A. Nistor să țină 20 prelegeri pop.	55
— proces verbal al ședinței comit. cerc. din 8/21 Iulie 1910; s'a încasat Cor. 55·80, s'a înființat o agentură	143	— E angajat conf. agr. dl A. Cosciuc	303
— proces verbal al adun. cercuale din 7/20 Iunie 1910, se dau 2 premii de câte 30 cor. se țin prelegeri	304	— conf. agron. prezintă programul de lucru	387
<i>Bucium</i> :		— circulară către directorii despărțământelor	392
— Dl director raportează că adnaxarea comunelor din jurul Jiboului nu s'a putut face	52	— conferențiarul agronomic raportează despre conf. ținute	467
— se încredințează d-l V. L. Pop cu înființarea despărțământului	468	<i>Dej</i> :	
<i>Cărți cumpărate</i> :		— Invită comit. se convoacă adun. generală	304
— 50 ex. din „Nutrirea animalelor de casă“ de A. Cosciuc	55	<i>Diciosânsmărtin</i> :	
— 200 ex. din „Apărarea viilor contra peronosporei“ de N. Pop	303	— proces verbal al adun. cerc. din 4 Sept. 1910 prelegeri, bibliotecă	466
		<i>Donațiuni</i> :	
		— Dl Andreiu Bârsean, viceprezid. „Asociațiunii“, renapoiază suma de 2400 cor. primită ca stipendiu	52
		— dl Dr. St. Măngiurea Turnu-Severin dăruiește 100 cor.	52
		— din răscumpărările felicitărilor de anul nou intrat 647 cor.	52
		— Petru Pana din Satulung a lăsat „Asociațiunii“ 10,000 cor.	54
		— d-l A. Cosma înapoiază suma de 500 cor. primită ca stipendiu	54
		— „Albina“ fondului Barițiu 1000 cor. muzeului 1000 cor. mai mulți 55 cor. pentru muzeu	141
		— D-na și D-l Mihali din Dej donează 1200 cor.	384

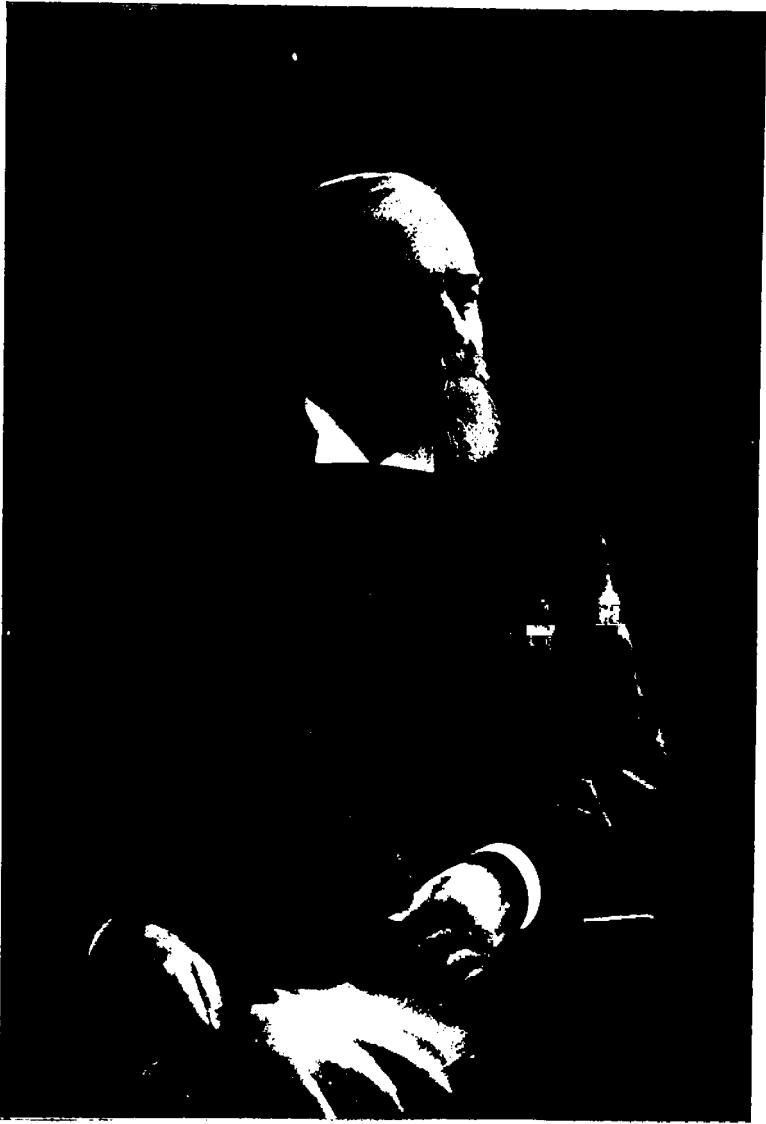
	Pag.		Pag.
Fundațiuni:		Mercurea:	
— Fund. Teodor Sandu	143	— proces. verbal al adun. cercuale	
— Se votează mai multe burse	302, 303, 305, 466	din 7 Nov. 1909 (conferințe)	56
— se vând 22 acții	384	Membri fondatori noi 53, 55, 143, 144, 305,	306, 388, 467, 469
— Fund. Nichita	497	Membri pe viață noi 53, 55, 143, 144, 306, 388	467, 469
Gherla:		Membri ordinari noi 53, 55, 143, 144, 305,	306, 388, 467, 469
— proces. verbal al șed. com. cercual		Membri onorari:	
din 1 Ianuarie 1909 și 16 Ianuarie		— se propune alegerea d-lui V. Stro-	
se înființară agenturi	54	escu de membru onorar	303
— proces. verbal al adun. cercuale		Membri decedați	53, 388, 467
din 20 Iulie 1910	304	Mociu:	
— se dăruiesc câte 5 exemplare din		— programul prel. pop. pe 1910	55
publicațiunile «Asociațiunii»	468	Murăș-Ludoș:	
Hafeg:		— proces. verbal al adunării cercuale	
— se ia dispoziție pentru ținerea conf.		din 7 August (prelegeri)	305
proces verbal din 15 Ian. 1910	56	— se dăruiesc ex. din publ. Asoc.	385
Hida-Huedin:		Murăș-Oșorhei:	
— proces. verbal al adun. cerc. din		— proces. verbal al adunării cercuale	
23 Oct. 1910, conferințe	468	din 25 Sept. 1910, prelegeri	466
Iubileul «Asociațiunii»:		Muzeu:	
— dl O. C. Tăslăuanu se încredin-		— dl Andreiu Bârsean e rugat să	
țează cu conducerea lucrării co-		cumpere tablourile pictorului M.	
memorative	469	Pop aflate în Brașov	53
Lăpușul-unguresc:		— obiecte dăruite: 53, 55, 141, 142, 144, 303,	306, 466, 469
— proces. verbal al șed. comit. cerc.		— dl Tăslăuanu a colectat din Bilbor	
din 31 Dec. 1909, aranjare de		23 obiecte și dif. cusături	55
expoz.	54	— dl Tăslăuanu prezintă raport de-	
— cere trimiterea unui delegat la		spre lucrările de catalogare și	
expoziția etnogr. ce se va aranja	304	aranjare făcute în 1909	56
— procesul verbal al adun. cerc. din		— dl Tăslăuanu e autorizat să facă	
2 August 1910 (prelegeri)	385	călătorii pentru adunarea de obiecte	
Ludoș:		pe seama muzeului	141
— se dă 100 cor. pentru prel. pop.		— s'a cumpărat o copie după tabloul	
2 comune se adnecează la desp.		lui A. Iancu aflător în București	303
Murăș-Uioara	54	— dl Tăslăuanu cumpără în Bran	
Lugoj:		mai multe obiecte	303
— se dăruiesc câte 5 ex. din toate		— se cumpără tablourile lui M. Popp	304, 386
publicațiunile „Asociațiunii»	52	— d-nul Tăslăuanu a adunat 138 de	
— se dă 100 cor. pentru prelegerile		obiecte din Giurgeu	386
poporale	55	— se înființează un registru pentru	
— raportează că s'au ținut 4 prel. și		evidența monumentelor noasire	
s'au înființat 5 biblioteci	305	istorice și de artă	386—387
Marghita:		Năsdud:	
— se încredințează înființarea desp.		— proces. verbal al șed. com. cercual	
d-lui Dr. D. Stoica	304	din 15 Iulie, raport. că a înființat o	
— proces. verbal al adun. de consti-		reuniune de consum. I se dă ajutor	
tuire	466	de 100 cor. p. prelegeri populare	304
Mediaș:		— procesul verbal al adunării cerc.	
— prelegeri ținute în 3 Oct. 1909	52	din 14 August 1910 (s'a aranjat	
— proces. verbal al adun. cercuale			
din 4 Sept. 1910 (prelegere)	385		

	Pag.
o expoziție de industrie de casă împărțind 100 cor.)	385
<i>Nocrich:</i>	
— procesul verbal al ședinții com. cercual din 20 Ianuarie 1910	143
— proces. verbal al adunării cerc. din 28 August (prelegeri)	385
<i>Orade:</i>	
— proces. verbal al adun. cerc. din 16 Ian. 1910 și șed. comit. cerc. din 16 Ianuarie 1910	143
— proces. verbal al adun. cercuale din 11 Septemvrie (cărți împărțite, prelegeri)	385
— proc. verbal al șed. comit. cerc. din 9 Oct. 1910 prelegeri, se dăruesc broșuri	466
<i>Orăștie:</i>	
— proc. verb. al adun. cerc. din 16 Iulie 1910	306
— directorul își prezintă dimisia, care nu se primește	466
<i>Oravița:</i>	
— procesul verbal al adunării cerc. din 1 și 28 August 1909, s'a hotărât adunarea de obiecte pentru muzeu	143
<i>Panciova:</i>	
— se dă K 100 pentru prelegeri populare	55
<i>Propuneri:</i>	
— dl Dr. D. Stoica propune salarizarea secretarilor ceea ce nu se poate accepta	52
— Com. central cere dlui Dr V. Cioban informațiuni despre instruirea soldaților români în timpul serviciului militar	52
— se propune înființarea de ferme model țărănești	467
<i>Săliște:</i>	
— se dă K 100 pentru prelegeri populare	55
— proces. verb. al adun. cerc. din 2 Oct. 1910, bibliotecă, prelegeri, expoziții	468
<i>Sătmăr Ugocia:</i>	
— desp. dăruște bisericei din Seini K 178-60	52
— procesul verbal al adunării cerc. din 14 August 1910 (prelegeri)	385

	Pag.
<i>Sebeș:</i>	
— prelegeri, șed. comit. cerc. din 4 Maiu și 7 Iunie	302
— raportează, că s'a înființat o bancă „Raiffeisen“; cere cărți și K 100 pentru prelegerile populare	304
<i>Școala civilă de fete a «Asociațiunii»</i>	
— se aprobă socotelile cheltuielilor particulare a elevelor interne	
— dșoarei E. Leményi se permite a funcționa ca profesoară externă cu retribuție anuală de K 2,200	53
— inspectorul regesc vizitează școala. Planul de învățământ nu e aprobat de ministru	141
— examenele, dl V. Stanciu ales profesor ordinar	144
— se scutesc de taxă 16 eleve, s'a aprobat manualul dșoarei Ana Ferrențiu	302
— examenele	304
— dșoara D. Olariu se angajează prof. de muzică	306
— se aprobă budgetul	306
— se votează al III-lea cvincvenal dnei Eug. Tordășianu	387
— se înaintează noul plan de învățământ ministerului de instrucție	469
<i>Secțiile științifice-literare ale «Asociațiunii»</i>	
— dl N. Petra-Petrescu prezintă mai multe povești și istorioare pentru Biblioteca populară a Asoc.	54
— se prezintă procesul verbal al ședințelor plen. din 14 Iulie 1910	303
— secțiile științifice-literare: procesul verbal al ședințelor plenare	291—292
— raportul secretarului literar către adunarea plenară a secțiilor din anul 1910	292—296
— raportul secției-literare	296—298
— raportul secției istorice	298—299
— raportul secției științifice	299—300
— raportul secției școlare	300—302
<i>Seratele literare și artistice ale «Asociațiunii»</i>	142, 143
<i>Sibiu:</i>	
— se dăruesc 200 broșuri	56
— procesul verbal al adun. cerc. din 6 Martie 1910	302
— înființează bibliotecă; ține conferințe	302

	Pag.		Pag.
<i>Sighișoara:</i>		<i>Tâșnad:</i>	
— d-l Ivan se încredințează cu convocarea adunării de reorganizare	306	— se dăruiește câte un exemplar din publicațiile „Asociațiunii“	302
— proces. verbal al adunării de constituire din 27 Septemvrie 1910; s'au ținut prelegeri și s'au încasat K 320	386	<i>Teaca:</i>	
		— dl Eugen Bran se încredințează cu înființarea noului desp.	302
		— adun. de const. din 31 Iulie 1910	306
<i>Șimleu:</i>		<i>Turda:</i>	
— împărțirea de cărți la adun. cerc. din 8 Aug. 1909; desmembrarea desp., ajutorul de 100 cor.	55	— proces. verbal al adun. cerc. din 18 Septemvrie 1910 (prelegeri)	386
— procesul verbal al adun. cerc. din 18 Septemvrie 1910 (prelegeri) se dăruiesc câte 5 ex. din publ. „Asociațiunii“ din partea comit. central	469	<i>Zărnești:</i>	
„ <i>Transilvania</i> “ (revista)		— s'a reorganizat despărțământul prin dl M. Micu; se alege în 13/26 Dec. 1909 de director dl I. Ionică	52
— se fixează retribuția pentru lucrările, ce se vor tipări în „ <i>Transilvania</i> “	142	— se dă K 50 pentru prelegeri populare	55
		— se dăruiesc 5 exemplare din publicațiile „Asociațiunii“	56
		— procesul verbal al adunării cerc. din 8/21 August 1910 (premii)	386

TITU MAIORESCU.

Cuprinsul.

	Pag.
<i>O. G.:</i>	Titu Maiorescu 1—4
<i>Dr. N. Drăganu:</i>	Asperități sintactice 5—13
<i>Prof. Dr. Valeriu Seni:</i>	Un manuscris din secolul al XVII-lea 14—16
<i>Emilian Micu:</i>	Din istoria culturală a Românilor din Austro-Ungaria . . 17—30
	Documente istorice 31—33
<i>N. Petra-Petrescu:</i>	Economie: Comerțul din lumea întreagă 34—38
<i>Oct. C. Tăslăuanu:</i>	Muzeul „Asociației“ 38—42
<i>Ștefan Boer:</i>	Folclor 42
<i>Aurel Dobrescu:</i>	Dări de seamă: Dr. I. Felix. Istoria Igienei la Români în secolul al XIX-lea și starea la începutul sec. al XX-lea. Dr. G. Marin escu. Progresele și tendințele medicinei moderne 43—47
<i>Însemnări:</i>	Etimologii (Dr. N. Drăgan). Starea serviciului de oculi- stică în România (Aurel Dobrescu). Donațiunea Petru Pană. Bursierii Asociației. Sărbătorirea dlui Titu Maiorescu. Con- gresul profesorilor. Biblioteca Tineretului. Apel către au- torii de cărți didactice 47—51
	Partea oficială:
	<i>Procese verbale:</i>
	Ședința I a comitetului central ținută la 29 Ianuarie 1910 52—54
	Ședința a II-a a comitetului central, ținută la 19 Febru- arie 1910 54—55
	Ședința a III-a a comit. central, ținută la 10 Martie 1910 56
	Cărți primite gratuit pentru Biblioteca Asociației . . . 56
<i>Ilustrațiuni:</i>	Titu Maiorescu.

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Apare în 6 numere pe an tot la două luni, sub îngrijirea secțiilor
științifice-literare.

REDACTOR: OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

Membrii „Asociației” primesc „Transilvania” gratuit.

Redacția: Sibiu (N.-Szeben) strada Morii Nr. 6.

EGYETEMI KÖNYVTÁR

S * 1919. NOV. 27.

KOLOZSVAR.

SIBIU, 1910.

Editura Asociației.

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. 1—2.

Ianuarie—Aprilie

1910.

TITU MAIORESCU.

— Cu prilejul jubileului de 70 de ani. —

Cei cincizeci de ani din urmă ne dau perioada cea mai bogată în frământări din istoria poporului nostru. Descătușat din întunerecul unei robii de veacuri, acest neam și-a început munca mare de regenerare, de prefacere a vieții. Cu prisosul de forțe, acumulate în vremea de fierbere mută, s'a pornit în acest timp o mișcare febrilă, o alergare nepotolită pe toate tărîmurile. Trebuie ridicat un templu civilizației și muncitori răsleți roiau din toate părțile să așeze câte-o piatră în temelii. Eră sgomot, eră activitate și neodihnă. Puterile isbucneau, căutându-și o întrupare, meșteri erau mulți, planurile nelămurite încă, zilerii pripiți și destul de desordonați. În ceata asta de muncitori curați, cu sufletul robit de ideal, se amestecaseră și mulți nepricepuți, mulți slabi și mulți farisei cari se țineau la suprafața mulțimei, aruncau lozinci și vorbe grele. Dar de fapt încurcau lumea. Și acești din urmă erau mai mulți. Vălmășagul se măreă, haosul crește și sufletele alese simțeau, că aici numai povața unui mare și neobișnuit îndrumător, cuvântul lui de ordine, autoritatea lui ar putea să așeze pe fiecare la locul ce i se cuvine, săvârșind prin opera de lămurire și orânduire a forțelor, o lucrare, fără de care toată alergarea asta nu poate aduce folos. Trebuie să vie meșterul mare, spre care se îndreaptă ochii celor mulți, cerându-și îndrumarea.

Acest mare meșter al dezvoltării noastre culturale ne-a fost dat în personalitatea excepțională a domnului *Titu Maiorescu*. În haosul de-acum cincizeci de ani, când vieța noastră culturală

și literară eră un câmp deschis pe care trebuiau ridicate clădiri, în această vreme când greșurile începutului erau covârșitoare, se cerea o inteligență superioară, un spirit occidental, un om de perfect bun simț care să aleagă cel mai potrivit drum pentru o largă desfășurare de forțe, să netezească asperități și să fie îndreptătorul unei cete de muncitori. Aceste însușiri și-au găsit întruparea în dl Maiorescu. Dela întoarcerea din străinătate, când a ocupat catedra de profesor la universitatea din Iași și până astăzi, busola desvoltării noastre literare împreună cu cumpăna judecății drepte au fost ținute de dl Maiorescu.

Dela cea dintâi pășire s'au relevat înaltele însușiri ale luptătorului. Inzestrat cu o putere deosebită de a pătrunde în sufletul omenesc, un fin analist al tuturor manifestărilor din jurul lui, judecător călăuzit de-un înalt spirit de dreptate și de îndrumările unui rar bun simț, tânărul profesor, care înainte cu cincizeci de ani venea din Germania, unde și-a oțelit puterile cu o temeinică cultură, și-a început activitatea prin introducerea unui spirit critic în vieața culturală și literară de atunci. Pentru a putea clădi templul strălucitor al artei adevărate, trebuiau sfărmate capiștile idolilor, pentru a aduce la o matcă prielnică desvoltarea noastră culturală, trebuia curățită alvia. Tânărul și îndrăznețul profesor s'a dedicat acestei munci, dovedind dela început energie și stăruință în desvălirea păcatelor și rătăcirilor de tot felul. A fost neobosit dl Maiorescu în această activitate. Pe terenul literar judecățile distinsului critic au stârnit dela început o furtună menită a purifica atmosfera. În această vreme când urmând lozinca lui Eliade, arena literară eră năpădită de neputincioși, cari înciocolau pe repezeală versuri de amor și se împărțășiau de cea mai bună considerație din partea mulțimii inconștiente, ce nu eră în stare să distingă lucrurile de talent din puzderia banalităților rimate, când pornirile unui patriotism fals și fără rădăcini în sufletul poporului românesc dădeau naștere la o mulțime de exagerări, dl Maiorescu a început să plivească fără cruțare buruienile. A strivit cu critica-i implacabilă, întemeiată pe îndrumările artei eterne, pe toți stihuitorii mărunți, cari cu aceeaș ușurință înjghebau acrostihuri galante și ode patriotice, a stârpit fără cruțare ecrescențele literare atât de ridicole ale școalei latiniste și a aplicat pedeapsa convenită mediocrității. Călăuzit de un simț perfect al formei a contribuit în mare măsură la fixarea limbei noastre literare. În această vreme, când importul latin falșificase graiul strămoșesc, a predicat întoarcerea la popor, fără de care nu se poate închipui o adevărată literatură, și a căutat să ferească limba de influințele păgubitoare străine. «Voiă pe deoparte», — cum ne spune însuș criticul, — «să combată construcțiile arbitrare ale

filologilor, cari sub cuvânt de «purificare» întocmeau un vocabular de termeni necunoscuți românului și depărtau vorbirea claselor culte dela izvorul de viață al limbei populare; iar pe de alta voiă să lovească în germanismele infiltrate prin scrierile de preste Carpați și Molna, cari falsificau geniul propriu al limbei române și micșorau astfel valoarea luptei lor pentru existența națională». Prin aceste norme de judecată a pregătit drumul de dezvoltare pentru talentele superioare, cari niciodată nu i-au scăpat din vedere și cărora totdeauna le-a dat recunoașterea cuvenită.

Temperament activ, dl Maiorescu s'a angajat la o luptă neîntreruptă. A înființat societatea literară «*Junimea*», în care a întrunit cele mai alese talente din acel timp și a atras în cursul vremii pe cei mai distinși scriitori. Prin această grupare a susținut într'o continuă și rodnică fermentare o seamă de spirite alese și-a contribuit mult la educația literară și artistică a unei pleiade de intelectuali. Ca organ de propagandă a creat revista »*Convorbiri literare*», ale cărei pagini militante au săvârșit opera mare de regenerare a simțului literar în cercul larg al cetitorilor. În această revistă, fără a cărei existență din trecut nu s'ar putea închipui starea de astăzi a evoluției noastre literare, și-a publicat dl Maiorescu criticile judicioase în cari îmbrățișă probleme variate cu aceeași competență a unui spirit vast înzestrat cu bogate cunoștințe, cu aceeași severitate și disciplină de gândire, cu aceeași claritate și sobrietate de stil, cari l-au împus dela începutul carierei literare. Aici și-a spus judecata aspră în care combătea exagerările «Școlii Bărnuțiu», opunând îndrumările unui spirit modern unor doctrine rătăcite și retrograde, aici a fixat regulile ortografice ale scrierii românești, a lămurit principiile neologismelor în această epocă de prefacere a limbei, a cernut producția zilnică a literaturii contemporane, alegând din pleava de tiparuri fără rost creațiunile de talent, a ridiculizat «beția de cuvinte» a acestei epoce de pripeală și exagerare și-a arătat drumul adevărat al dezvoltării noastre literare. Această muncă susținută decenii întregi cu rară energie, cu stăruința îndărătnică a omului de convingeri și cu seninătatea gânditorului care plutește de-asupra patimilor trecătoare, au făcut din domnul Maiorescu cel mai înalt judecător al literelor noastre. În această îndelungă frământare de premenire a valorilor și statorire a unor norme de corectitudine a gândirei pe ruinele greșelilor zdrobite, îndrăznețul iconoclast a trebuit să îndure lovituri și atacuri înverșunate. A fost răsplătit însă prin frumoasa mângâiere de a-și vedea triumfând pe toată linia credințele pe cari vremea le-a consacrat ca adevăruri fundamentale ale dezvoltării noastre literare.

Vieța domnului Maiorescu este o vieță de fapte, o vieță de muncă orânduită a unui gânditor ce privește dela înălțime valurile vieții, cari nu-l pot răpi cu vârtejul lor, o vieță de filosof a cărui înțelepciune nu se coboară în vâlmășagul ambițiilor înguste și a patimilor vulgare. Păstrând totdeauna distanța de sgomotul întrecerilor profane, ilustrul cugetător a fost vreme de aproape cincizeci de ani între cei mai activi membri ai Academiei, cei mai aleși profesori universitari și cele mai distinse figuri ale vieții parlamentare din politica României. Catedra domnului Maiorescu a fost patruzeci de ani un focar de lumină, un altar strălucitor al judecării limpezi, care a luminat cărările la generații de tineri și a apropiat învățământul superior din Regat de așezămintele occidentului luminat. Tot astfel prin activitatea parlamentară dl Maiorescu face parte din reprezentanții cei mai de frunte ai oratoriei românești și a creat școală prin discursurile cari vor rămâne monumente de observație justă, de judecată cumpănită și strălucitoare dialectică.

Pe lângă aceste însușiri multiple, de cari una singură ar fi fost de ajuns ca să ridice pe cineva în cele dintâi rânduri ale frunțașilor noștri, dl Maiorescu a fost decenii de-arândul patronul tuturor talentelor cari se iveau pe orizontul literaturii noastre. Incepând cu Eminescu și Creangă și continuând cu Coșbuc și Popovici-Bănățeanu, până în zilele noastre, în casa domnului Maiorescu a fost un pelerinaj al tuturor scriitorilor, ca la un templu închinat artei. Aici maestrul își spunea povețele cu aceea seninătate olimpică, cu aceea frază rotunzită și sculpturală cari au asigurat profundului gânditor și rolul de un adevărat *arbiter elegantiarum*. O vieță frumoasă de aristocrat al cugetării a fost vieța domnului Maiorescu, a cărui artă de a trăi a purces din principiile superioare ale gânditorului, întocmai cum însuș ne spune undeva în aforisme: «*Arta vieței? Rezervă, discrețiune, cumpătate, în genere negațiune și în rezumat abnegațiune*».

În deplina putere a însușirilor sale excepționale dl Maiorescu a împlinit zilele aceste șaptezeci de ani. Din toate părțile neamului nostru s'au îndreptat privirile spre figura frumoasă a magistrului literaturii noastre, exprimându-i omagiile mulțămirii și urările tuturor oamenilor cari înțeleg binefacerile culturii românești. E de datoria noastră, a cărturarilor din aceasta țară, al căror pământ a fost leagănul acestei alese întrupări a geniului românesc, să ne trimitem sufletele cu toată recunoștința noastră în fața maestrului care a luminat cărările unui neam. Aceasta e cea mai frumoasă răsplată din câte poate da un popor nemuritorilor săi.

O. G.

ASPERITĂȚI SINTACTICE.

După *Wundt* limba nu este decât un semn psihofizic al vieții, o mișcare de exprimare dezvoltată într'un mod propriu. Această mișcare de exprimare face cu puțință ca să știe și alții ce se petrece în sufletul nostru, prin urmare limba este un mijloc de înțelegere împrumutată, un product necesar al vieții sociale a oamenilor. Orice limbă stă așadară din mișcare: sunete ori semne, pe cari le putem înțelege și cari săvârșite prin acțiunea mușchilor ne comunică stări sufletești interne, idei, sentimente, afecte. Pe lângă limba sunetelor — în graiul de toate zilele nu mai pe aceasta o numim limbă — mai avem așadară și o limbă a semnelor și a gesturilor.¹

La fiecare din aceste forme de limbă deosebim un *fond*, care se exprimă — conținutul conștiinței noastre, adică stări sufletești interne, idei, sentimente, afecte, — și o *formă*, în care exprimăm fondul, adică sunete, semne și gesturi. Forma e aceeași oricare ar fi conținutul conștiinței noastre respective partea aceea a lui, pe care voim să o exprimăm, — aceeași în logică numim *gândire*, iar în gramatică *propozițiune*. Chiar și sentimentele și afectele îmbracă forma mai fină a gândirii. «Elementele raționale, mai mult decât ori și care altele, au proprietatea de a se acomoda cu tendința adaptării; și aceea ce este încă și mai important, ele se desprind pe fondul sufletului cu mai multă claritate; se memorizează cu mai multă ușurință; cu un cuvânt, sunt mai lesne de plămădit în aluatul elaborațiunilor mintale, decât alte elemente, cum ar fi elementele afective bunăoară».² Astfel conținutul conștiinței noastre, de căteori caută formă, se preface în gândire sau propozițiune. Limba ar fi desăvârșită numai când cele două părți ale ei, fondul și forma, s'ar acoperi pe deplin. *Quod non est in actis non est in mundo* este principiul fundamental al logicei³, știința, care constată și sistematizează legile, pe cari trebuie să le păzească gândirea în stabilirea adevăratelor raporturi dintre lucruri. Adevărat, numai cât în realitate nu este tocmai așa.

Nici unul din felurile de limbă amintite nu este absolut perfect, nici cel al sunetelor, pe care îl credem de cel mai desăvârșit, și tocmai de aceea numai pe acesta îl numim în graiul de toate zilele limbă. Fiecare are lipsă de ajutorul celui alt. Prin prefacerea sentimentelor și afectelor în gândire, de pildă, orice sentiment plin de foc, orice dorință fierbinte, orice pasiune înflăcărată pierde din intensitatea sa.

Ascultătorul ori cetitorul simte numai atât din dânsule, cât mai rămâne alipit de gândirea, în care s'au schimbat. Intre astfel de împrejurări o parte din pierdere o poate suplini felul de limbă deosebit de acela, în care vorbim, fără însă ca această întregire să fie desăvârșită. Dar nici gândirea nu o putem exprima desăvârșit. Adeseori avem ideea, forma — propozițiunea — ne este dată de-a gata, dar — mai ales când ideile se urmează repede una pe alta grămădindu-ni-se în suflet — căutăm înzadar cuvântul, care ne-ar trebui, căci «ca o umbră ne alunecă din mână», nu ne aducem aminte de dânsul și pentru a ne exprima gândirea ne mul-

¹ *Wilhelm Wundt, Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungs-gesetze von Sprache, Mythos und Sitte. Erster Band, Die Sprache, Erster Teil, ed. II. Leipzig, 1904, p. 37 și urm.*

² *C. Rădulescu-Motru, Puterea sufletească. București 1908. Partea IV. p. 313.*

³ *v. Paul Caner, Gramatica militans, Berlin 1903, p. 51—52.*

țămim cu un singur gest la întâmplare, cu un semn ori alt cuvânt, care ne vine mai întâi în minte, oricât de nepotrivit ar fi.¹ Căci

«... când inima-ți frământă
«Doruri vii și patimi multe,
«Ș'a lor glasuri a ta minte
«Stă pe toate să le-asculte:

«Ca și flori în poarta vieții
«Bat la porțile gândirii
«Toate cer intrarea'n lume
«Și veșmintele vorbirii.

.
.
.
.

«Ah! atuncia ți se pare,
«Că pe cap îți cade cerul:
«Unde vei găsi cuvântul
«Ce exprimă adevărul?»

(Eminescu, *Criticilor mei*).

Astfel din mulțimea de idei, sentimente și afecte, cari mișună în conștiința noastră, numai o parte ajung să fie exprimate în limba sunetelor, pe care o vom înțelege și noi de aici înainte sub cuvântul limbă, pe celelalte le suplinește gesticulațiunea sau mimica și semnele, căci legătura dintre acestea și limbă este pe cât de naturală pe atâta de strânsă. Iată de ce aflăm foarte adeseori în graiul de toate zilele propozițiuni, cari nu sunt sfârșite, din cari lipsește câte un cuvânt, uneori chiar și cel mai de frunte din propozițiune, predicatul.

Aceste greșeli, cari se ivesc zilnic în graiu sunt tot atât de importante și interesante pentru lingvist ca și cele mai frumoase și perfecte propozițiuni, căci suntem datori să luăm în considerare nu numai ce este bun, ci și ce este greșit și să căutăm cauza greșelii. De unde vine mulțimea de *lapsus linguae, calami, gestus, mentis*, adică greșelile de limbă în vorbire, scriere, chiar și gesticulație, cari se pare că pornesc din o greșală de cugetare? Nu arareori ni se întâmplă, că avem și cuvintele cu cari numim deosebitele lucruri sau noțiuni, dar nu nimerim forma trebuitoare ca să exprimăm raporturile dintre acelea. În loc de subordonare întrebuițăm coordinare, în loc de conjunctiv optativ, în loc de imperativ indicativ, punem singular în loc de plural, masculin în loc de feminin, nominativ în loc de acuzativ, ș. a. și cel care ascultă ori citește cu toate acestea înțelege, întocmai cum înțelege și cuvintele tipărite greșit, din cari îi este destul să vadă câteva litere ca să le poată întregi, ba de cele mai multeori nici nu bagă de samă greșala de tipar, căci ca om ce este se gândește și el mult-puțin la fel cu noi. Dar dacă ar ceti cu mai multă atențiune, ni se pare, că ar păși ca acel Athenian, despre care ne spune Plutarch², că având un proces, plăti lui Lysias o sumă de bani ca să-i compună pledoaria, pe care avea să o pronunțe înaintea judecătorilor. Când auzi pentru întâia oară pe Lysias citind discursul, pe care mai târziu trebuia să-l spună dânsul, acesta i se părù așa de minunat compus, încât eră sigur, că va câștiga procesul. Când îl învăță însă, de

¹ Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*. I. *Principii de istoria limbii*. ași 1894, p. 121.

² *Περὶ ἀδολεσχίας*, 5.

ce îl cetea mai mult, de aceea i se părea mai slab. În sfârșit temându-se să nu piardă pricina cu o apărare așa de șubredă, se duse la Lysias, și îi zise: «când am auzit pentru întâia oară discursul, mi se părea așa de splendid, încât nu mă îndoiam, că vom isbuti. Acum însă, după ce l-am cetit de zecimi de ori, mi se pare așa de slab, încât mi-e frică să nu pierd judecata».

«Prietine, îi răspunse, râzând, Lysias, oare tu n'o să-l pronunți numai odată înaintea judecătorilor?»¹

Nașterea greșelilor sau asperităților, despre cari e vorba, ne-o explicăm și mai bine, dacă căutăm raportul dintre *forma externă și internă* a limbii. Cea dintâie, pe care o înțelegem în graiul de toate zilele sub cuvântul limbă este alcătuită din toți factorii, cari ne dau în graiu cuvinte și propozițiuni,² și ca atare se poate judecă din două puncte de vedere, din al vorbitorului și din al ascultătorului. În cazul din urmă limba e un șir de impresiuni acustice, cari au anumit înțeles, în cazul dintâi un șir de mișcări de-ale organelor de vorbit, cari urmează după un șir de procese psihice anterioare și cari pun în mișcare aerul, iar ascultătorul le percepe ca o serie de tonuri și sgomote. Astfel judecată forma externă a limbii are iarăși două laturi, una *externă* și alta *internă*. Sunetele și grupele de sunete (cuvinte și propozițiuni), pe cari le producem prin organele fizice date de natură spre acest scop și le auzim când vorbim noi ori vorbesc alții formează *laturea externă* auzibilă a formei externe a limbii. Laturea aceasta constă așadară din *sunete și combinațiuni de sunete auzibile*; iar când acestea ni se înfățișează ochilor (scrise ori tipărite, adecă vizibile), se consideră tot de sunete și grupe de sunete auzibile.

Sunetele și cuvintele auzite lasă în sufletul nostru un fel de urmă, ele se *întipăresc* și rămân acolo ca *imagini acustice* (eventual și *optice*, dacă cuvintele sunt scrise). Când rostim însă vreun cuvânt, pe lângă imaginea acustică, ce se formează în suflet auzindu-ne noi pe noi, se formează și o *imagine de mișcare* sau *kinestetică* numită de unii și *motorică* despre funcțiunea sau mișcările organelor de vorbire pentru producerea sunetelor din acel cuvânt (pentru rostirea lor). *Imaginile acustice și kinestetice despre sunetele și cuvintele auzite și despre mișcările organelor de vorbit la rostirea aceloră* formează *laturea internă* a formei externe a limbii.³ Laturea internă a formei externe stă în strânsă legătură cu forma internă a limbii, e mijlocitoarea dintre aceasta și laturea externă, este acel *Neghiniță* al lui *Delavrancea (Intre vis și vieață*, Buc. 1903, p. 53) despre care fiecare dintre noi ar putea zice: «să știi că ce credeam eu, că-mi trece prin minte eră numai în urechi!»

De aici vine, că unii lingviști francezi o confundă cu forma internă a limbii și o numesc *langage intérieur*.

Forma internă a limbii — termen introdus în lingvistică de *W. von Humboldt* — față de forma externă și mai ales față de laturea externă a acesteia stă în acelaș raport ca sufletul față de trup. Ea este «laturea intelectuală» a activității limbii sau exprimării stărilor noastre sufletești, deci tot așa de concretă și reală ca și forma externă a limbii; căci nu putem înțelege subț dânsa altceva decât *un complex de raporturi psihologice, legile propriu zise ale asociațiunii și apercipiunii, cari se arată în construcția formei cuvintelor, în deosebirea părților de vorbire, în alcă-*

¹ Ang. Demetrescu, *Poezia și proza în Literatură și artă română*, IV. (1899) p. 625.

² *W. Wundt*, o. c. *Zweiter Theil*, Leipzig, 1900, p. 402.

³ cf. *H. Ebbinghaus in Die Kultur der Gegenwart, Systematische Philosophie; Psychologie*, Berlin u. Leipzig, 1908, p. 220.

*tuirea propozițiunii și în înșirarea părților acesteia*¹, înșaiși *cugetarea*. Această noțiune a formei interne a limbii o putem hotărî și mai bine judecându-o din trei puncte de vedere, anume: căutând 1. *legătura gândirii*, întrucât ea adecă apare în forma externă a limbii (*cugetare fragmentară și discursivă, sintetică și analitică*); 2. *direcțiunea gândirii*, sau sfera de idei, în care aceasta se învârte mai cu plăcere (*cugetare obiectivă și subiectivă*); 3. *conținutul cugetării*, adecă proprietățile specifice ale ideilor și noțiunilor, cari sunt exprimate în forma externă a limbii (*cugetare concretă și abstractă, clasificătoare și generalizătoare*). Cel dintâi se arată în propozițiuni, al treilea în cuvinte, iar al doilea atât în cuvinte cât și în propozițiuni².

Cugetarea sau forma internă a limbii, care în înțelesul dat mai sus, se poate numi cu drept cuvânt *langage intérieur*, premerge totdeauna formei externe. Mecanismul actului voluntar adecă se compune din următoarele patru categorii de elemente: 1. imaginea intelectuală a actului, ce avem intențiunea să executăm; 2. imaginea produsă de un act executat mai nainte, act, care este identic, sau asemănător cu acel ce ar fi să se execute (imaginea kinestetică); 3. neuronii, cari comandă direct mișcării mușchilor; 4. elementele de asociare între aceste trei.³ Când pornește să iasă la iveală cugetarea îmbracă mai întâi laturea internă a formei externe, se asociază cu o imagine kinestetică mult-puțin cunoscută de mai nainte căci «numai acele excitațiuni și acele dispozițiuni devin motive, cari se pot acomoda mecanismului voluntar descris mai sus, și anume: excitațiunea externă sau dispozițiunea internă trebuie să fie asociată cu imaginea unei mișcări experimentate de sufletul omenesc».⁴ Apoi imaginile kinestetice ca imagini ale mișcărilor executate, adecă senzațiuni dela celelalte simțuri, cu toate că sunt mai intim legate de sufletul nostru, fiind rezultatul celei mai apropiate experiențe (deși aceasta, cum vom vedea, nu însemnează că ele sunt și cele mai bine cunoscute), decât imaginile provenite dela fenomenele externe ale corpului, adecă senzațiunile musculare și senzațiunile organice⁵, totuși nu le putem considera decât de un fel de formă mai externă a limbii decât cea internă, care e înșaiși cugetarea, imaginea intelectuală a actului ce avem intențiunea să executăm, — sunt laturea internă a formei externe a limbii. Aceasta cu atât mai mult deoarece uneori le și auzim. De multeori ni se pare că auzim ceea ce vrem să spunem ca și cum ne-ar șopti cineva, respective ni se pare uneori că vorbim în gând și spunem mai întâi încet ceea ce în curând vom spune tare, când cugetarea va fi ajuns în laturea externă a formei externe. Aceasta ni se întâmplă mai ales când suntem iritați, dar atârnă și dela natura omului. Unii se gândesc așa de vioiu, așa de tare, că organele de vorbit li-se mișcă inconștient încă atunci, când cugetarea abia a îmbrăcat laturea internă a formei externe. Explicarea o aflăm tocmai în proprietatea aceea a imaginilor kinestetice, că ele în genere sunt inconștiente. «Imaginile provenite dela fenomenele externe sunt cu mult mai variate și mai număroase ca imaginile provenite dela mișcările propriului nostru corp. Aceste din urmă, cu deosebire sunt puțin variate, și uniforma lor repetare le face ca să devină curând inconștiente. Ima-

¹ W. Wundt, ibid. p. 405 și 407.

² W. Wundt, l. c. p. 409—419.

³ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 282.

⁴ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 284.

⁵ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 285.

ginile celelalte, din care ne constituim lumea externă, își păstrează totdeauna cu varietatea lor și însușirea de a fi conștiente». ¹ Iată de ce ni se întâmplă adeseori în școală că un băiat fără să vrea răspunde tare la întrebarea adresată altuia. Alții vorbesc tare cu ei înșiși — mai ales babele, — de aici fraza «vorbește ca o babă», adică nu știe ce vorbește, căci vorbește inconștient.

Limba așadară va fi corectă și perfectă numai când forma internă va fi trecut prin ambele laturi ale formei externe, adică când cele două forme ale ei se vor acoperi pe deplin și nu vom avea trebuință să suplینim lipsa de sunete și cuvinte ori cuvintele rău întrebuințate cu gesturi și semne. Pentruca acest proces psihologic să fie desăvârșit se cere anumit timp, mai ales după ce totdeauna ne aducem mai greu aminte de mișcările propriului nostru corp, de mișcările kinestetice, decât de o mișcare externă, ² căci la om varietatea mai mare a imaginilor de mișcare împiedică repede asociare și prin urmare și repede manifestare externă, pe când în creierul animalului de pildă, imaginea mișcării voite găsește numai decât imaginea mișcării experimentate cu care se asociază și produce repede manifestarea externă. ³

Afară de aceasta și trecerea imaginii kinestetice în act extern conștient, în latura externă a formei interne a limbii, încă cere anumit timp. Dacă ne lipsește, nu ne este la îndemână imaginea kinetică corespunzătoare și acest timp, limba, propozițiunea noastră șchiopătează. Gândirea merge cu mult mai repede decât limba, adică forma externă a acesteia, și cu toate că «cuvântul însoțește ideea așa după cum umbra însoțește corpul» ⁴, nu arareori ni se întâmplă, că rămâne de aceea întocmai ca și cănele de iepurele, care cotește când la stânga când la dreapta. Așa se nasc o samă de construcțiuni greșite, anacolutii, etc.

Ținta, direcțiunea și calea vorbirii, cum vedem, este statorită înainte; sufletul însă e atras în calea sa de cauze și nu de scop. Aceste cauze sunt asociațiunile de idei: o idee ne duce la cealaltă, aceasta la a treia și așa mai departe, și numai într'un târziu băgăm de samă, ori poate nici atunci, că ne-am abătut dela obiect, am greșit construcția, am făcut o anticipație ori repetire, ori altă greșală de limbă. «Unsere Seele gleich nicht ganz dem musikalischen Instrumente, bei dem jede Saite gleichstark mithält, wenn ein verwandter Ton ange schlagen wird: das Eine findet bei ihr lebhafteren, das Andere matteren Anklang, Manches lässt sie ganz gleichgültig; — dort genügt die leiseste Hindeutung, eine zufällige Berührung, um sie zu erregen, hier verhält sie sich wie ein Tauber, dem man umsonst in die Ohren schreien mag. Es giebt Anziehungskräfte, denen der sich selbst überlassene Geist, sobald er in ihren Bereich kommt, folgen muss, wie der schwimmende Magnet den Eisen. Auch in der Verkettung der Vorstellungen und Gedanken waltet Sympathie, Apathie, vielleicht auch Antipathie». ⁵

Asperitățile sintactice se nasc așadară din două motive: ori din lipsa și neprezentarea la timp a imaginii kinestetice corespunzătoare precum și din lipsa timpului necesar la trecerea imaginii intelectuale în act extern

¹ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 285.

² C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 285.

³ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 289.

⁴ Al. Philippide, o. c. p. 120.

⁵ Georg von der Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Leipzig, 1891. p. 43-44.

conștiu, în graiu, ori din cauza iuțimii gândirii, a abaterii acesteia dela calea cea dreaptă în urma asociațiunii rezezi a ideilor. Natural, e foarte greu de deosebit precis când a contribuit unul ori celalalt motiv la nașterea asperităților sintactice, mai ales după ce de cele mai multeori le aflăm laolaltă. O deosebire aproximativă și de natură mai generală, cum vom vedea, totuș se poate face. Și e și de lipsă să facem această deosebire, căci numai așa putem studiă individualitatea și starea sufletească a scriitorilor. «Imaginea kinestetică a persoanei nu se formează la toți indivizii într'un mod identic, întocmai cum de altfel nu se formează identic nici celelalte imagini. Unii indivizi ajung să alcătuiască această imagine cu multă ușurință, alții cu foarte mare dificultate, unii, odată ce alcătuesc prima imagine, devin incapabili să o mai transforme, alții din potrivă, sunt incapabili să și-o fixeze pentru mai mult timp, unii păstrează imaginea în lumina conștiinții, alții nu etc. Toate aceste diferențe se resfrâng în înfățișarea faptelor voite și fac să se interpreteze diferit și natura sufletului celui ce voește. În realitate nu este nici o diferență în natura în sine a sufletului, ci este o diferență care se poate explică din funcționarea gradată a mecanismului voinții».¹ Va să zică o diferență de individualitate sau de caracter, căci «puterea caracterului» consistă în «legea prin care se leagă imaginile de mișcare, dobândite din experiența trecută, cu noile imagini dobândite prin simțuri».² Aici înținem să constatăm încă numai un lucru, anume, că cu cât este cineva mai cult, cu atât i se asamnă vorbirea mai puțin cu aceea, pe care o are toată lumea, cu atât aceea dobândește mai mult o personalitate.³ Asociațiunea ideilor, ușurința și iuțea, cu care ea se întâmplă, încă alcătuește o trăsură caracteristică de frunte a personalității cuiva, deoarece «puterea sufletească» a unui individ stă «în ordinea specială pe care o are în acest individ cooperațiunea funcțiunilor sale sufletești».⁴ Creerul unui sălbatic nu se deosebește la înfățișare întru nimic de al unui savant, deosebirea este în gradul de complexitate al centrelor de asociațiune.⁵ Ușurința și iuțala asociațiunii ideilor este în cea mai mare parte rezultatul dispoziției naturale, dar întru câtva și al celei momentane și al deprinderii.

Pornind din aceste puncte de vedere studiul asperităților sintactice e foarte interesant și folositor dacă aceia, a căror individualitate și stare sufletească o studiem astfel, sunt scriitori mari. Sunt unii scriitori, pe cari nici nu-i putem înțelege din destul fără un astfel de studiu.

Din punctul de vedere al asperităților de limbă întâlnite în scrierile lor scriitorii se pot împărți în trei grupe.

1. Grupa întâie o formează aceia, cari scriu într'un timp, când limba literară a unui popor încă nu este destul de desvoltată, ci abia își trăiește începutul. Tipul acestora este *Herodot*, ale cărui anacolutii și greșele de construcții sunt urmările stilului nedesvoltat, ale felului copilăresc de expunere al logografilor, va să zică în cea mai mare parte a lipsei și a nevirii la timp a imaginilor kinestetice sau de mișcare. Stilul său nu este periodic, ci scurt și simplu. Cuvintele și propozițiunile sunt așezate la el de obicei în mod natural, fără nici o regulă. Cu toate acestea aflăm și la dânsul număroase și uneori ciudate încercări de a-și prinde

¹ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 303.

² C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 351.

³ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 297.

⁴ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 365.

⁵ C. Rădulescu-Motru, o. c. p. 364—365.

gândirile, cari se în deolaltă, într'o legătură periodică, dar de cele mai multeori nu-i reușesc. De câteori dă mai mare atențiune legăturii logice, pierde pe cea gramaticală, și întors, de câteori voește să așeze cuvintele într'un frumos șir gramatical, uită legătura logică.

Câteva exemple ne vor lămuri. În cartea a IV-a, c. 60 vorbind despre modul de jertfire al Skyților el spune următoarele: *Θυσίη δὲ ἢ αὐτὴ πάσι κατέστηκε περὶ πάντα τὰ ἱερά ὁμοίως, ἐρδομένη ὧδε· τὸ μὲν ἱερόιον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς ἐμπροσθίους πόδας ἔστηκε, ὁ δὲ θύων . . . καταβάλλει μιν, πίπτοντος δὲ τοῦ ἱερίου ἐπικαλεῖ τὸν θεόν, τῷ ἂν θυῆ, καὶ ἔπειτεν βρόχῳ περὶ ὧν ἔβαλε τὸν αὐχένα, σκυταλίδα δὲ ἐμβαλὼν περιάγει καὶ ἀποπνίγει, οὔτε πῦρ ἀνακαύσας οὔτε καταρξάμενος οὔτ' ἐπιστείσας, ἀποπνίξας δὲ καὶ ἀποδείρας τράπεται πρὸς ἐψησιν.*¹ La mijlocul periodului se încurcă și coordonează acțiunii principale o acțiune subordonată exprimând-o prin indicativul aoristului (*περι-ἔβαλε*) în loc de participiul aceluia (*περι-βαλῶν*).

Este îndeobște cunoscut, că oamenii mai puțin culti întrebuițează de obicei vorbirea directă. Dacă încearcă să vorbească în vorbire indirectă se încurcă. Așa se întâmplă și cu *Herodot*.

Adeseori începe să ne povestească în vorbire indirectă, dar la mijlocul povestirii se încurcă și trece în vorbire directă, ori întors. Ba sunt locuri, unde se ivesc amândouă cazurile deodată. Așa în c. 196 al cărții a IV-a aflăm următoarea povestire: *Λέγουσι δὲ καὶ ταῦτε Καρχηδόνιοι, εἶναι τῆς Αἰτύης χώρῳν τε καὶ ἀνθρώπους ἔξω Ἡρακλέων στηλέων κατοικημένους, ἐς τοὺς ἐπεὰν ἀπικῶνται καὶ ἐξέλονται τὸ φορτία, θέντες αὐτὰ ἐπεξῆς παρὰ τὴν κυματογῆν, ἐσβάντες ἐς τὰ πλοῖα τύφειν καπνόν. Τοὺς δ' ἐπιχωρίους ἰδομένους τὸν καπνὸν χρυσὸν τιθέναι καὶ ἐξαναχωρεῖν πρόσω ἀπὸ τῶν φορτίων. Τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐκβάντας σκέπτεσθαι, καὶ ἦν μὲν γαίνηται σφι ἄξιος ὁ χρυσὸς τῶν φορτίων, ἀνελόμενοι ἀπαλλάσσονται, ἦν δὲ μὴ ἄξιος, ἐσβάντες ὀπίσω ἐς τὰ πλοῖα κατέαται, οἱ δὲ προσελθόντες ἄλλοι πρὸς ὧν ἔθιζαν χρυσόν, ἐς ὃ ἂν πείθωσι, ἀδικεῖν δὲ οὐδέτερος· οὔτε γὰρ αὐτοὺς τοῦ χρυσοῦ ἄπτεσθαι, πρὶν ἂν σφι ἀπισωθῆ τῇ ἀξίῃ τῶν φορτίων, οὔτ' ἐκείνους τῶν φορτίων ἄπτεσθαι πρότερον ἢ αὐτοὶ τὸ χρυσὸν λάβωσι.*²

¹ „Jertfirea este aceeași la toți pela toate templele într'o formă, făcându-se astfel: însuși animalul de jertfă stă împiedecat de picioarele dinainte, iar jertfitorul... îl trânteste, iar căzând animalul chiamă zeul căruia-i jertfește și după aceea *îa aruncat* (= aruncând) o lunie în jurul grumazului și băgând un lemn îl învârtește și-l înădușește, neaprinzând nici foc, nici jertfind nici făcând libațiuni, iar după ce îl înădușește și-l jupuește se apucă de fier”.

Traducerea acestei propoziții, ca și a celor citate mai la vale, e făcută aproape din vorbă în vorbă anume în vederea redării asperităților, spre care scop n'am putut întrebuița traducerea prea liberă a d-lui *D. I. Ghica*, București. 1902.

² „Cartagenienii mai spun următoarele: *că* dincolo de colonnele lui Hercule *s'ar fi aflând* un loc în Libia și oameni cari locuiesc (acolo), la cari dacă ajung ei și-și descarcă mărfurile așezându-le în rând pe malul mării, suindu-se pe corăbii fac fum. *Că* indigenii văzând fumul *ar fi mergând* la mare și apoi *ar fi punând* (acolo) aur pentru marfă și *s'ar fi retrăgând* la oarecare distanță de mărfuri. Și că Cartagenienii debarcând *s'ar fi uitând* și dacă li-se pare că aurul are valoarea mărfurilor, luându-l *pleacă*; dacă însă nu o are, suindu-se iarăși în corăbii *așteaptă*; iar ceilalți ieșind *au pus* așadar alt aur până ce îi înduplecă. *Că* nici unii nici alții nu *s'ar fi nedreptăfind*, căci ei nici nu *s'ar fi atingând* de aur înainte de ce aurul ar ajunge egal cu valoarea mărfurilor, nici aceia nu *s'ar fi atingând* de mărfuri înainte de ce ei ar primi aurul”.

După *λέγουσι* urmează vorbire indirectă, care după ce trece dela un nominativ (*ἐσβάντες-τύφειν*) la un acuzativ cu infinitiv (*τοὺς δὲ Καυχηδονίους ἐσβάντας ἀκέπτεισθαι*) se schimbă la *ἀνελομενοι ἀπαλλάσσονται* în directă pentru ca la *ἀδικεῖν δὲ οὐδεντέροισ* să fie iarăș ce a fost la început. Pentru legătura gramaticală jertfește pe cea logică de pildă în cartea I, c. 133: *οἰτοῖσι δὲ ὀλίγοισι χρέωνται, ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐ ἄλ-σι· Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ Πέρσαι τοὺς Ἕλληνας σιτευμένους πεινῶντας παύεσθαι, ὅτι σφι ἀπὸ δείπνου παραγορέεται οὐδὲν λόγου ἄξιον, εἰ δέ τι παραφέροιο, ἐσθίοντας ἂν οὐ παύεσθαι,¹ unde vedește să dovedească, că după credința Perșilor Elinii se sculau dela masă flămânzi, fiindcă mâncau tot desertul adus odată. La *ἔθηκαν* aflăm și schimb de acțiune.*

Asperități de natura aceasta găsim și în Iliada și Odysseia lui Homer, cele mai vechi epeuri clasice europene. Așa de pildă vorbirea indirectă trece în directă în Iliadă în c. IV, v. 301 și urm.:

..... τοὺς γὰρ ἀνώγειν
σφοδρὸς ἵππους ἐχέμεν μηδὲ πλονέεσθαι οὐμίλῳ
„μηδὲ τις ἵπποσύνῃ τε καὶ ἠνορέηρι πεποιθὼς
οἷος πρόσθ' ἄλλων μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι,
μηδ' ἀναχωρεῖτω

În traducerea D-lui *Murnu*:

«El porunci mai întâi călărimii și-i dete povață
Căi să 'nfrâne la mers și să nu dea în gloată de-a valma:
«Ori cât ar pune temeiul pe sine și ar ști călăritul,
Nimeni să nu mai alerge răsleț ca să 'nfrângă dușmanii,
Nici să se dea înapoi, căci pururea slab o să fie»²

trecerea nu se simte. Un caz și mai interesant de trecerea vorbirii indirecte în directă aflăm în Iliadă, c. XXIII, v. 852 și urm.:

ἰστὸν δ' ἔστησεν νηὸς κυανοπρώροιο
τηλοῦ ἐπὶ ψαμάθοις, ἐκ δὲ τρήρωνα πέλειαν
λεπιτῆ μηρίνιθῳ δῆσεν ποδός, ἧς ἄρ' ἀνώγειν
τοξεύειν· „ὅς μὲν κε βάλῃ τρήρωνα πέλειαν,
πάντας ἀειράμενος τελέεας οἰκόνδε φερέσθω·
ὅς δέ κε μηρίνιθοιο τύχη, ὄρνιθος ἀμαρτῶν, —
ἦσσω γὰρ δὴ κεῖνος — ὁ δ' οἴσεται ἡμιπέλεκκα“³.

Dar Iliada și Odysseia, pe lângă că nu sunt începuturile poeziei epice grecești, ci rezultatul unei îndelungate dezvoltări a aceleia în gura aezilor sau rapsozilor, sunt scrise în hexametri dactilici, în versuri, deci aceste greșele sau asperități sunt de cele mai multe ori făcute de silă, un fel de urmare a exprimării conținutului conștiinții în «stil legat».

¹ „Mânâncă mâncare puțină și mult desert, dar nu mult deodată. De aceea zic Perșii, că Elinii se lasă de mâncare flămânzi, deoarece după mâncare nu li-se aduce nimic de samă; iar dacă li s'ar aduce nu s'ar lăsa de mâncare“.

² G. Murnu; Omer, Iliada, Budapesta, 1906, pag. 76.

³ „Și așeză catargul năii cu cioc negru departe în nisip și de el legă de picior cu o ață subțire un porumb spărios, pe care porunci (că) să-l săgeteze: „care ar nimeri porumbul fricos, luând toate securile (cu două tășuri) ducă-le acasă; iar care ar nimeri ața, scăpându-i pasărea, va duce securea cu un tăș — căci acela e mai slab“.

Tocmai de aceea nici nu le putem considera de tipice pentru această grupă. Aşa e de pildă exemplul următor (II. c. VI. v. 394 şi urm.):

ἔνθ' ἄλοχος πολυδωρος ἐναντίη ἤλδε θεούσα

'Ανδρομάχη, θυγάτηρ μεγαλήτορος 'Ηετίωνος,

'Ηετίων, ὅς ἐναίεν ὑπὸ Πλάκῳ ὑλήεσση,¹ unde schimbul de caz

e provocat pe lângă atracţia la nominativul din propoziţiunea relativă şi de împrejurarea, că poetului îi trebuie în vers cu o silabă mai puţin, dar cu un cuvânt mai mult.

De categoria lui Herodot se țin autorii predosloviilor și epilogurilor din cele dintâie texte bisericești vechi, ai vechilor acte și documente scrise românește, cronicarii noștri și autorii anonimi ai prozei populare românești.

Cele dintâie monumente literare românești sunt cărți bisericești. Acestea sunt traduceri. Traducătorii au fost foarte mult influențați de originalul slavonesc ori grecesc și pe de o parte din lipsa de cultură și curaj ca să se depărteze de ceea ce aveau dinainte, pe de alta fiindcă erau conduși de ideea, că o carte sfântă nu trebuie modificată, căci își pierde însemnătatea ei religioasă, urmând cuvânt de cuvânt textul strein, ne-au dat fraze, cari nu sunt românești; așa dară mai ales din punct de vedere sintactic putem pune puțin temei pe vechile texte bisericești, fiindcă de cele mai multeori reproduc construcțiile din original². Arareori găsim ici colo pasagii frumoase scrise în textul traducerii. Au însă deosebită importanță *prefețele* și *epilogurile* acestora. În acestea autorii vorbesc liber, cugetarea ca și felul de exprimare este al lor, căci nu mai sunt legați nici de fraza nici de legătura ideilor din originalul strein. Limba acestor alcătuirii originale este curată și foarte apropiată de limba vie din acel timp chiar de aceea și apar ele cu mult mai puțin confuze decât textul însuș³.

Limba actelor și documentelor — înțelegem pe acelea, cari n'au fost influențate de tipicul, formularul slavon, pentru că sunt și de acestea — este «un fel de limbă populară, neîndămânică», deci un fel de limbă, care reflectă limba vorbită a vremii când au fost scrise, și aceasta cu atâta mai mult, cu cât scriitorii de documente nu cunoșteau așa de bine limba slavonă, nici pe cea grecească, cum le cunoșteau traducătorii de texte bisericești și tocmai de aceea reproduceau în acte o limbă românească mult-puțin curată⁴ și adeseori se întâmplă chiar că un act public oarecare din veacul al XVI-lea ori al XVII-lea nu se deosebește întru nimic din punct de vedere al limbii de limba românească vorbită de astăzi⁵.

(Va urma).

Dr. N. Drăganu.

¹ „Atunci cu fuga îi ieși înainte soția-i cu multe daruri, Andromahe, fca lui Aelion marinimosul, Aelion (= a lui Aetion), care locuia la poalele pădurosului Plakos“ — Traducerea d-lui Murnu (o. c. p. 128) nu redă nici barămi atâta asperitatea din text:

„Grabnic aleargă 'nainte-i bogat inestrata-i soție,

Alb' Andromahe, copila măritului domn Aetion,

Care trăise în Teba la poalele muntelui Placos“.

² Petru V. Haneș, *Istoria limbii române și literatura românească veche*, București, 1906 p. 45 și partea privitoare la aceasta a articolului dlui *Ov. Densușianu: Limba noastră ca icoană a vieții culturale* apărut în *Viața nouă*, I, p. 5-3 și urm. și reprodus la Haneș, l. c. p. 45—51. Pentru limba cărților bisericești și a zapiselor v. și *G. Coșbuc. Ce ne-au dat Slavii și Grecii în Versuri și Proză*, Caransebeș, 1897 p. 90—104.

³ Gh. Adamescu, *M. Dragomirescu și I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Literatură veche* București, 1902, p. 81.

⁴ Cf. *Ov. Densușianu și Haneș*, ibid. p. 45 și 49.

⁵ *Al. Philippide, Introducere în istoria limbii și literaturii române*. Iași, 1888, p. 116.

UN MANUSCRIS DIN SECOLUL AL XVII-lea.

Spiritul național, care începând din jumătatea a doua a veacului al XVI-lea se nizuia să frângă cătușele, ce rețineau libera lui manifestare, prinde forțe nouă în spre mijlocul secolului al XVII-lea și răsbește victorios printre tendințele dușmănoase ale curentului slavon și grecesc, dând impuls unor străduințe literari de cea mai mare importanță. Se traduc în românește un număr însemnat de cărți bisericești și se răspândesc cu ajutorul tiparului. Nizuința de a organiza vieța de stat pe baze naționale a făcut necesară edarea în românește a colecțiilor grecești și slavoane de legi civile și adaptarea îndrumărilor lor la stările din Principate, cu scop ca să se curme «nedreptățile și asuprélele mișeilor, care le facu cei neînvațați și neînțelegători, diregătorii și giudețele de pre la toate scaunele», cum ne spune prefața pusă înaintea pravilei tipărite la 1646 «cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie (Lupul) Voivodul și Domnul Țarei Moldovei».

Dorința de a da și bisericii un caracter național a avut ca urmare și talmăcirea pe românește a codului canonic în forma unor compilațiuni din cărți grecești și slavoane, cari conțineau hotărârile mai importante ale sinoadelor, operele Sfinților Părinți și a altor scriitori bisericești cu autoritate recunoscută în materie de credință și drept canonic¹. De aceea textul lor arată înrudire de aproape iar pe alocuri e chiar identic. Cea dintâiu scriere de felul acesta e «*Pravila aleasă*» a logofătului Eustratie, care poartă datul de 1632 și ne e cunoscută numai în manuscris² apoi «*Pravila*» tipărită în 1640 la Govora și «*Indreptarea legii*», apărută la 1652 în tipografia dela Târgoviște. Tot atât de răspândită a fost colecția numită: «*Șapte Taine a besericii*» tipărită la Iași în anul 1645 cu cheltuiala domnului Vasile Lupul și sub auspiciile metropolitului Varlaam. Aceasta asemenea poartă numele fostului logofăt Eustratie. După afirmația lui Cipariu³, care le-a asemănat pe ambele, scrierea de mai sus e numai un extras a «*Pravilei alese*» dela 1632.

În biblioteca dlui Iulian Marțian, director de bancă în Năsăud, se află un manuscris, care după toate aparențele e o copie a cărții întitulată: «*Șapte Taine*», deși nu mi-a fost dată puțința să îl compar cu exemplarul original al acesteia, care se păstrează în biblioteca Academiei române⁴.

Manuscrisul are 369 de pagini, cu format de 4° și numerotate la locul obicinuit. Dintre acestea însă lipsesc următoarele: 1-2, 13-14, 123-124, 159-162, 180-181, 248-249, 348-349, 354-355, 358-359, 362-363 și alte câteva, cu cari se isprăvea tabla materiilor puse tocmai la sfârșit. După pagina 179 urmează una nescrisă și nenumărotată, iar fețele însemnate cu 125 și 126 sunt tăiate pe jumătate. Paginația e corectă, afară de numerii: 272; 279 și 335, cari ocură de două ori. Tot câte patru foi duble formează un caet, numerotat și acesta cu cifre cirilice în partea inferioară a primei și ultimei pagini. Scrisoarea e mare și regulată, literile inițiale dela începutul pasagiurilor precum și numele scriitorilor citați și numerii capurilor sunt scriși cu roșu, dar fără ornamente. La începutul fiecărui capitol nou se găsește câte un frontispiciu mai simplu.

Foaia primă care purtă titlul cărții s'a pierdut. Paginile cari urmau după ea le ocupă predoslovvia (prefața) reprodusă întreagă de Bianu-Hodoș și, cu omisiunea părților de mai puțin interes, și de Cipariu și de Gaster⁵. Din aceasta posedăm pe o

¹ Scrierile, cari au fost prelucrate în deosebite colecții, sunt arătate de C. Popovicu în lucrarea sa: «Fântânele și Codicii dreptului bisericesc ortodox» apărută în revista «Candela» din Cernăuți, an. V. (1886).

² E descris de I. Bianu în «Columna lui Traianu», an. 1882, pag. 210-217. Il amintește și Cipariu: Crestomatia seu Analecte literarie. Blaj 1858, pag. XXXI.

³ Crestomatia, loc. cit.

⁴ Vezi descrierea acestuia la Bianu-Hodoș: Bibliografia românescă vechie, fasc. I. București 1898, pag. 147 și urm.

⁵ M. Gaster, Chrestomatie română. București-Lipsca, 1891. Volumul I. pag. 114-117.

frântură de foaie numai următoarele cuvinte¹: «...de luminează... cea lumască în... de acii și întru cei mai mici aduce lumina și căldura de luminează și încălzește pe toți către voia lui cea sfântă, pentru carile cinștia și nărocul cel de sus (și) netrecut agiungă împreună cu...» Pe prima pagină, care ni-s'a păstrat întregă și care e însemnată cu cifra 2 găsim o a doua titlă și prefață, pe care, nefiind încă retipărită, o reproducem:

«*Pravilă pre scurtă aleasă*, din sîintele scripturi scoasă pre rândū și tocmită mai vrătos pentru cele 7 taine mari a beséricii, care'ș dinse rânduitū cu toate trébele ei, prin carile și pravila sfinților apostoli la tot lucrul de istvu iaște, pre toate obiceiile ce au lăsat purtătorii de Dumnezăire și într'un năravū cu apostolii, păstorii și a toată lumea învățătorii, Sfinții Părinți dela cele șapte săboară, de care lucru arată și Sfânta Scriptură».

«Invățătură pentru tainelē svintei bésereci forte cu deadinsū trebuiaște tuturor credincioșilor să le aibă către mântuința sa, că fără de acēste nime nu va pute să să spască, deci să nevoim să lē ținem bine și cum să cade, că cu acēstia ne sfințim și mila și darurile cerești dobândimū. Și spre îndreptarea sufletelor nostre cēle păcătoase sămtū, cum are fi un vas, cu carele scoatem apa mântuinței din fântāna muncilor și a morții Domnului nostru lui Isus Christos. Sāmtū ca niște izvoară, din carele izvoarește mântuința noastră și viața sufletelor noastre și ertarea păcatelorū cēle nevăzute. Cu sufletul nostru până iaste în trupū nu poate să vază și să auză fără numai cu simțirile trupului, cumu ochii și urechile și alte simțiri, așa și darurile lui Dumnezău nu le poate luă numai cu chipuri văzute și simțite, cumu-i la botezū apa, la preuție hirotonia și la sfințenie mirul și la liturgie vinulū și pânea, la pocăință ispovedanie, la masle utulū (sic!) de lemnū, prin carele pre noi Dumnezeu ne sfințește și ne îndreptează și mila sa noao o dă și cu acēstea ne însămnăm și ne alégem din păgāni și dintr'alți eretici și necredincioși».

În șirele următoare se spune pe scurt numărul tainelor și însemnătatea lor. Numai după toate acestea începe adevărata tractare împărțită în șapte capitole, potrivit numărului tainelor. În fiecare din acestea se dau și explicații dogmatice, dar numai celea mai necesari, fără de cari nici legile canonice referitoare la sacramente nu ar putea fi înțelese pe deplin. Atât în chrestomația lui Gaster cât și a lui Cipariu aflăm retipărite mai multe fragmente, cari sunt pe deplin identice cu textul manuscrisului nostru. Faptul acesta ne întărește în presupunerea, că acest din urmă e o copie a operei tipărite.

Afară de celea «Șapte Taine» manuscrisul mai conține pe pag. 333—335 o consemnare despre «*Sărbătorile ce sămt prestre anū, întru carele nu să cade nice un lucru să să facă*», iar pe pag. 336—341: «*Tocmala posturilor ce sămtū prespre anū și hărți pre ce vreamē să dezleagă*». Ca continuare a acesteia urmează pe pag. 341—351 un tractat cu titlul: «*Pentru zilele cēle dezleagate ce sămtū prespre anū*». De încheiere sunt înșirate (pag. 351 și urm.) «*Capetele ce sămt într'această carte*». Toate apendicele acestea se găsesc — după mărturisirile d-lor Bianu, Hodoș și Ștefan Dinulescu — atât în exemplarul care se păstrează la Academie, cât și în cel care se află în posesiunea d-lui Dr. I. G. Sbiera².

În manuscris aflăm și câteva indicații privitoare la persoana scriitorului și la timpul, când acesta și-a isprăvit obositoarea sa lucrare. Pe frântura de foaie, care ni-a mai rămas din cea dintăiu prefață, se află următoarea însemnare:

СМЪРЕНІИ ІОАН ДІАБЪ
НАНКОБЕНІИ ОТ ГРАДА
ХСІУА

¹ În transcrierea textului am luat în considerare rezultatele cuprinse în lucrarea dlui I. Bărbulescu: *Fonetica alfabetului cirilic în textele din veicul XVI. și XVII.* București, 1904; am pus interpuncția necesară și am întregit abreviațiunile.

² S. Dinulescu, *Notițe despre vieața și activitatea Mitropolitului Moldovei Varlaam. «Candela», an. V. (1886), pag. 353.*

adecă: *Umilitul Ioan, diacul din Nankov dela orașul Hust*. Iar pe ultima pagină a textului cetim :

МНОГО ГРЕШНЫИ И НЕКАЧНЫИ
РАК ІОАНЪ БЫК ЛОГОФЕТ
ТРАДО ЛЮБЕ
ЗНОЕ

Pe românește: *Mult greșitul și netrebnicul rob Ioan, fost logofăt, iubitor de muncă*. În nici unul din exemplarele tipărite și cunoscute până acuma nu se află însemnările acestea, ci în locul celei dintâiu cetim în slavonește cuvintele: «*Umilitul Varlaam, Arhiepiscop și Mitropolit al Sucevei*», asemenea cea din urmă e înlocuită prin: «*Mult greșitul și netrebnicul rob Eustratie fost logofăt, iubitoriu de muncă*».¹ Pe baza acestora unii dintre istoricii noștri atribute cartea activității literari a metropolitului moldovean Varlaam,² iar alții logofătului Eustratie.³ Tot așa nu putem să decidem nici noi din însemnările reproduse, ce rol va fi avut la scrierea manuscrisului fostul *logofăt Ioan*, referitor la persoana căruia ne lipsesc orice deslușiri, și *diacul Ioan*. Despre acesta știm cel puțin, că eră de origine din comuna Nankov, numită astăzi în mod oficial: Husztköz și situată în comitatul Maramurăș spre nord dela opidul Hust, care ca cetate întărită în locurile acestea mărginașe a fost chiar și în timpul Arpadianilor o posesiune de mare importanță pentru regii Ungariei. Rezultatul, la care ajungem pe baza acestor date, se reduce la presupunerea, că manuscrisul s'a decopiat la porunca și cu cheltuiala fostului logofăt din Moldova: *Ioan*, care voiă să-l dăruiască unei mănăstiri eventual unei biserici, sau că avea însuș trebuință de el. Tot *Ioan* e numele copistului, de origine din învecinatul Maramurăș și care poate să fi fost un scriitor — numit pe vremea aceea diac — al logofeției unde servise și logofătul Ioan.

În aceeaș nesiguranță ne lasă și indicația chronologică, care ar trebui să ne lămurească asupra timpului când s'a decopiat manuscrisul. La sfârșitul prefeței alătura de numele diacului Ioan și al orașelului Hust găsim cifrele cirilice: ǫχñε cari denoată anul 1655, pe când dedesuptul acestora sunt scrise cifrele arabe: 1641. Tractatul despre celea «Șapte Taine» a apărut în anul 7153 dela facerea lumii, deci în 1645 după calculul nostru.⁴ Precum vedem, acest dat nu corăspunde nici unuia din celea două, pe cari le are manuscrisul nostru. Împrejurarea, că în scrisorile vechi întâlnim o mulțime de greșeli în datele scrise cu cifre cirilice, ne-ar îndreptăți să admitem supoziția, că cifra η e scrisă numai din eroare în loc de м. Dar atunci ce rost să aibă numărul 1641 pus dedesupt? Prezența acestuia nu se poate altcum explica decât așa, că copistul, înlocuind datul original cu anul corespunzător al erei creștine, a greșit calculul.

Prof. Dr. Valeriu Seni.

¹ Reproduse de *Bianu-Hodoș*, op. cit. pag. 150.

² *S. Dinulescu*, op. cit. pag. 356 și urm.

³ *M. Gaster*, op. cit. pag. XLVI.

⁴ La *Bianu-Hodoș*, op. cit. pag. 147, s'a strecurat o greșeală când datul acesta se identifică cu 1644, căci: 7153—5508=1645.

DIN ISTORIA CULTURALĂ A ROMÂNILOR DIN AUSTRO-UNGARIA. 1)

Contribuiri fragmentare la istoria Tipografiei Ilirice-Românești din Viena
1770—1793 și 1795.

I.

Cel dintâi tipar s'a introdus în Viena Austriei la anul 1482, ceace se poate documenta cu cinci cărți tipărite, pe care se poate vedea însemnat anul și locul unde s'au tipărit pe când numele tipografului lipsește cu totul (Mayer Dr. Anton: Wiens Buchdrucker Geschichte vol. I. p. 7.)

De abia după un deceniu s'a putut descoperi și numele celui dintâi tipograf din Viena în persoana lui Ioan Winterburger (1492—1515) căruia i-au urmat și alții o mulțime.

Pe noi Românii însă numai tipografia lui Iosif Kurczbök (1736—1792) ne interesează, care a existat trei secole după înființarea tipografiilor din Viena.

Să vedem deci cine a fost acest Kurczbök? Iosif Kurczbök sau Kurzbek a fost fiul tipografului Universității din Viena Gregorie Kurzbök și a Barbarei născută Gerold 2) născut în Viena la 21 Noemvrie 1736. Cele dintâi cunoștințe tipografice le-a învățat dela tatăl său Grigorie.

În etate de 20 de ani a condus însuși tipografia tatălui său. Iară în anul 1756 îl aflăm pe tânărul Iosif înmatriculat ca tipograf universitar la Academia din Viena și totodată «cives academicus». Prin urmare a căpătat o educație excelentă, având bogat spirit întreprinzător, foarte abil, pentru care calități frumoase și-a atras și atențiunea Curții asupra sa.

În anul 1770 a fost însărcinat de Curtea împărătească a instala o tipografie spre tipărirea cărților: illirice, române, tracice, ruse, grecești și a limbilor orientale.

Iar împărăteasa Maria Terezia îi oferî chiar și un «Privilegiu», în 14 Februarie 1770, pe douăzeci de ani, ca să poată tipări cărți tuturor popoarelor națiunii și clerului unit și neunit din țările supuse stăpânirii ei sub auspiciile și direcțiunea Cesaro-Crăeștii deputațiuni illirice de curte, înlesnind câștigarea de cărți ieftine, care popoarele acestea le procurau foarte scump de prin alte țări străine. (Act în Archivul Ces.-crăesc Reichs-Finanz ministerium's Staatschulden Acten, Fasciculul nr. 17 și 110).

Spre a se părtini mai cu căldură străduințele tipografului Iosif Kurczbök și din partea împărătesei Maria Theresia și a guvernului său monarhic se dăduse poruncă aspră, cu datul 6 Octomvrie 1770, că toate cărțile illirice, românești să nu se mai poată importa din alte țări străine sub aspră pedeapsă, — și dacă totuș se vor mai importa să se confiște și să se nimicască. (Vezi Archivul ces. reg. Ministerium der Innere «Buchdrucker-sache» Fasc. IV. D. 7).

1) Autorul ne-a trimis acest studiu anul trecut, când trăia încă. Îl publicăm acum crezând că unele informații culese de dânsul sunt folositoare, deși prelucrarea materialului nu corespunde cerințelor științifice. Red.

2) Tipografia lui Kurczbök au moștenit-o după moartea lui Kurczbök întâmplată la 19 Decemvrie 1792, familia Gerold, care și astăzi există ca tipografie în Viena. Iar tipografia ilirică a trecut în posesiunea agentului de curte Stefan Novacovicu.

Pentru străduințele neobosite și pentru serviciile fidele cari le-a prestat împărăției, Impărăteasa Maria Terezia se află îndemnată a-i oferi lui Iosif Kurczbök diploma nobilitară cu dtul 22 Noemvrie 1776.

II.

Încă pe timpul episcopului Isaia Diacovicu al Jenopoliei și Aradului (1690—1706) s'a făcut rugare la guvernul Austriei pentru înființarea unei tipografii illirice în Viena, dară stăruințele acestui prelat nu a avut rezultatul dorit, fiindcă nu s'a putut afla omul doririlor pentru o astfel de întreprindere salutară. Mai apoi s'a descoperit în Archivul patriarhului din Carloveț conceptul unui Memorand cătră curtea din Viena, cu dtul 16 Iunie anul 1706 în carele între altele se cerea iminent și sistemizarea unei tipografii illirice; dară totuș acest plan măreț nu s'a putut realiza până pe la anul 1770, până când s'a putut afla omul doririlor tipografic Iosif Kurczbök.

O altă rugare a clerului illiric, cu dtul 2 Iunie din 1766, privitoare la Tipografia Illirică o respinse camera de curte din Viena. (Hof-Kammer-Archiv, Finanz-Archiv, Banatica fasc. 79 nr. 4). Mai târziu însă se reveni asupra acestui obiect și, în anul 1768, Camera de curte din Viena luă hotărîrea de a cere dela vr'un tipograf vienez un plan preliminar pe baza căruia să se organizeze o tipografie illirică, mai vârtos spre a se putea pune pedeci serioase la aducerea și importarea din Rusia și alte țări străine a cărților trebuincioase popoarelor illirice din provinciile Austro-Ungare.

Contele Schönborn în urmarea hotărîrii Camerei de curte din Viena se puse în pertractări cu librarul-tipograf al Universității din Viena Iosif Kurczbök. Acestuia i se dete îndrumare a se pune în privința aceasta în conțelegere și cu Episcopul Muncaciului Bradische.

Cu datul 9 Martie 1769 subșternu domnul Iosif Kurczbök planul preliminar pentru organizarea unei tipografii illirice camerei de curte din Viena. (Finanz Archiv, Banatica fasc. 79 nr. 52).

Fiindcă în anul acesta, la 7 Octomvrie 1769, eră convocat și un Congres național illiric, domnului conte de Hadik, comisarului ces. reg. al acestui Congres i s'au dat toate actele preliminare referitoare la organizarea tipografiei illirice spre a le subșterne congresului spre obiectiva deliberare pe lângă celelalte obiecte pertractânde, având la timpul său a face raport și despre rezultatul obținut referitor la Tipografia illirică la locurile mai înalte. (Hof-Kriegs Archiv, anno 1769).

Deoarece pe acele timpuri se lucră stăruitor și pentru ameliorarea culturii înapoiate a popoarelor illirice din imperiul Austro-Ungar organizând pretutindenea foculare culturale, diferite școale, tot mai tare se simte lipsa organizării unei tipografii illirice, ca să se poată prevedea școalele cu tipăriturile și cărțile de lipsă.

Tot pe acelaș timp face rugare cătră Camera de curte din Viena și tipografal din Pojon Francisc Patzko pentru a i se permite organizarea unei tipografii în Timișoara, luându-și angajamentul de a tipări și cărți illiricești, cu scop ascuns proselitice, — pentru promovarea catolicizmului pe neobservate între popoarele illirice—șismatice.

Camera de curte din Viena i-a și primit rugarea, anticipându-i 50 de galbeni pentru a putea călători la Timișoara și a sondă terenul pentru scopurile ascunse ale proselitismului.

În 20 Noemvrie 1769, Camera de curte din Viena întrerupe pertractările cu tipografal din Pojon, fiindcă deputațiunea de curte Illirica nu-și va

putea da învoirea a se organiza atare tipografie illirică în Timișoara. (Finanz Archiv, fasc. 79 nr. 78).

După aceea Camera de curte din Viena s'a pus în legătură cu altă tipografie din Buda spre a întemeia proiectata tipografie des cerută de poporul și clerul illiric. Și aceasta nouă încercare însă a rămas fără rezultatul dorit.

Ne mai putându-se trăgăna pertractările cu organizarea mult doritei tipografii a clerului illiric, camera de curte din Viena, în fine, s'a aflat nevoită a însărcina pe tipograful din Viena Iosif Kurczbök a organiza, cu începutul anului 1770, o tipografie illirică în care să se poată tipări tot felul de cărți mai cu seamă oficioase în limbile: illirice, române, tracice, ruse, grecești și limbile orientale. (Kriegs-Archiv, anno 1770).

În 14 Februarie 1770 vede lumina «*Privilegium privativum*» a Impărătesei Maria Terezia dat tânărului tipograf Iosif Kurczbök pe un răstimp de douăzeci de ani.

Kurczbök a început să lucre în nou organizata sa tipografie illirică. (Kriegs-Archiv, anno 1770 nr. 38—78.)

Camera de curte din Viena, cu datul de 26 Maiu 1770, notifică Consiliul lui belic de curte și deputațiunei de curte illirice spre a face cunoscut subalternilor săi și tuturor autorităților provinciale inactivarea Tipografiei Kurczböki-ane.

În urma acestei dispozițiuni, consiliul belic de curte din Viena încunoștințează, cu dtul 22 Iunie 1770, comanda generală din Karlsstadt, Warașidin, Slavonia, Bacica, Ardeal și Timișoara să ieie sub scutul lor drepturile concese cu privilegiu împărătesc ale lui I. Kurczbök. (Hoff Kriegs-Archiv, anno 1770 Nr. 28—116).

Cele dintâi cărți se vor tipări cu finea anului 1770: *Cartea de rugăciuni* și *Psaltirea*, după planul acceptat de autoritățile mai înalte.

Însă nu se știe dacă aceste cărți vor fi fost tipărite și în limba românească. Atâta se știe pozitiv, că orișice carte a apărut aici în limba sârbească, s'a tradus și tipărit și în limba românească. Valurile întunecoase ale trecutului, însă până astăzi nu ne-au descoperit în limba românească nici o carte din cele pomenite.

Cu datul de 1 Septemvrie 1770, camera de curte din Viena încunoștințează autoritățile ungare, cumcă cât mai curând vor eși de sub tipar: *Cartea de rugăciuni* și *Psaltirea* la tipografia Illiricească a lui Iosif Kurczbök în Viena, prin urmarea să se grijească bine ca să nu se mai treacă peste graniță asemenea cărți, care ar face concurență tipăriturilor lui I. Kurczbök. Cu deosebire se opresc cărțile importate: din Petersburg, Moscva, Varșovia, Kiev, Veneția, Lipsca, Halle din Saxonia și din România. — (Finanz-Archiv, fasc. 18 Nr. 25).

Totodată se face cunoscut cumcă s'a acordat lui I. Kurczbök pe trei ani de zile libertatea de-a fi scutit a plăti porto poștal pentru tipăriturile sale. (Finanz-Archiv, fasc. 30 Nr. 1).

În Iunie 1771, subșterne tipograful I. Kurczbök comptabilității cassei cancelariei de curte un compt spre achitare pentru cartea deja tipărită, care s'a tipărit pe spesele cancelariei de curte. Cartea aceasta a fost «*Regulamentul Illiric*», care îndată după apariție s'a transportat episcopatelor gr. ortodoxe din Ungaria și tuturor autorităților civile din Ungaria spre publicare și acomodare întru afacerile popoarelor illirice.¹ A fost

¹ Un exemplar românesc foarte rar din acest Regulament illiric am și eu. E unicul exemplar care mai există, deoarece, în scurtă vreme, în urma strașnicei protestări a illirilor, s'au retras din circulațiune și s'au nimicit oficios de autorități, puindu-se un alt Regulament în aplicație oficioasă.

tipărit: latinește, nemțește, sârbește și românește. Eu îl am în românește. (Finanz-Archiv, fasc. 79 Nr. 86, 89 și 102).

Indată după tipărirea Regulamentului illiric, s'a isprăvit și cu tipărirea «*Bucvariului*» în limba românească, cam cătră luna lui Septemvrie 1771, când s'a subșternut prin tipograf comptul de spese tipografice în suma de 540 fl. 40 cruceri spre replătire la cassa comptabilității cancelariei de curte. (Finanz-Archiv, fasc. 79 Nr. 22 și 58).

În butul tuturor opreliștelor, după toate măsurile severe luate de guvern totuș se mai ivesc cazuri de import de cărți illirice de contrabandă din Moscva și Veneția. Drept aceea camera de curte din Viena, în anul 1775, e silită a da de nou poruncă strictă autorităților de graniță ca să privegheze cu mare stricteță și să procedă cu mare vigoare întru pedepsirea celorce ar cuteză și încercă să mai aducă cărți străine în Austro-Ungaria, care ar face concurență tipografiei Kurczböki-ane! (Finanz Archiv, fasc. 1 Nr. 11 și Kriegs-Archiv, anno 1775 Nr. 24—163).

La începutul anului 1777, tipograful I. Kurczbök trimise deputațiunei Illirice de curte un cont spre achitare pentru «*Regulele școlastice*», în românește, care a apărut cu finea anului 1776.¹

În 24 Iunie 1777, I. Kurczbök cere banii pentru două cărți de curând tipărite una «*Metodul*»² și alta «*Pravila Mănăstirească*»³ și așa mai departe pentru alte tipăriri.

O deosebită mențiune mai facem asupra Catechismului lui Ioan Raici arhimandritul Covilului. Aflându-se că tipărirea din anul 1774 e plină de eresuri catolice s'au cerut nimicirea lui, făcându-se mari spese tipografiei Kurczbök-iane, care nefiind vinovată, căci a tipărit manuscriptul întocmai cum i s'a prezentat prin camera de curte, care singură a fost responsabilă de conținutul manuscriptului. Curtea însă a fost vicleană, căci a socotit că e timpul binevenit a încercă să vâre în Catechismul illirilor nițică doctrină catolică spre a atrage pe neobservate pe illiri la catolicism!

Dară a dat de mare pacoste cu popoarele illirice, cari au protestat energetic pentru totala nimicire a acestui Catechism periculos Pravoslaviei, înscenând energice remonstrațiuni.

În dieceza Vârșetului s'a înscenat o formală rebeliune contra episcopului, care a publicat credincioșilor săi acest Catechism plin de eresuri catolice.

Urmarea a fost, că curtea din Viena a fost silită a retrage și nimic acest Catechism, cauzând tipografiei Kurczbök-iane mari spese tipografice. (Dimitrie Ruvaratz despre arhimandritul Ioan Raici în publicațiunea sârbească din Neoplanta: Letepis Matice Srpske, vol. 96).

Revăzându-se de nou manuscriptul, prin o comisiune bisericească ortodoxă, s'a trimis de nou tipografiei Kurczbök-iane spre tipărire, și așa Catechismul Raicean a apărut, în scurt timp, în o nouă ediție originală ortodoxă, precum a eșit din peana autorului ortodox. Și s'a pus de nou în circulațiune spre îndestulirea revoltaților illiri, între cari și noi românii am avut partea cuvenită.

În «*Cartea de Aur*» a d-lui Teodor V. Păcățian, vol. I. ediția a 2-a, Sibiiu, 1904, se află, la pag. 92, «Plânsoarea clerului și poporului illiric, cu dtul Viena 27 Ianuarie 1778, subscrisă de Vichentie Ioanovicu Vidac în

¹ Vorbesc de cea românească, fiindcă numai pe aceasta am văzut-o și mi-a fost în mână.

² Metodul l-a tradus românește vestitul Mihail Roșiul alias Martinovicu profesorul de Bogolovie (Teologie) din Timișoara.

³ Pravila Mănăstirească am văzut-o numai în limba sârbească.

care se pomeneă de un *Ceaslov* și *Abecedariu* din anul 1774, de o *Păscălie* dela anul 1772, tipărită de I. Kurczbök și de o *Psaltire* din anul 1773, însă nu se poate stabili pozitiv dacă sunt și edițiuni în limba românească. Atâta se știe pozitiv, că orice carte apărută în limba illirică, s'a tradus și tipărit și în limba românească.

În 19 Decemvrie 1792, răposă în Viena tipograful Iosif de Kurczbök.

Prin privilegiul, cu datul 18 Aprilie 1793, a trecut întreaga tipografie illirică a răposatului I. Kurczbök în posesiunea agentului de curte cesaro-regesc Ștefan de Novacovich cu toate drepturile avute și beneficiate de Kurczbök.

Ștefan Novacovici, agentul ces. reg. al cancelariei de curte, cumpărând tipografia illiricească Kurczbökiiană, obținù dela Împăratul Francisc al II-lea un privilegiu pe alți 15 ani a tipări cărți illirice și românești și alte limbi orientale și ca nime altul afară de el să poată tipări și vinde cărți de aceste, având numai a observă legea de cenzură cu cea mai mare acurateță.

Prin nota cancelariei de curte din Viena către guvernul Austriei-dejos, cu datul 4 Ianuarie 1795, se încuviințează că privilegiata tipografie a agentului ces. reg. de curte Ștefan Novacovici, începând din luna lui Noemvrie anul 1795, cu tot privilegiul avut în Viena, să se încorporeze, prin contract, de cumpărare, cu tipografia ces. reg. a universității din Buda. (Archiv des k. k. Ministerium der Innere, fasc. IV. D. Nr. 7 și Dr. A. Mayer: Wiens Buchdrucker Geschichte (1482—1882) II-ter Band. Wien 1887).

Cărțile tipărite sub Ștefan Novacovici sunt până acum foarte puțin cunoscute. Și le vom semnală la locul lor pe acelea cari le cunoaștem și s'a putut până acum descoperi.

Din anul 1796 și 1797 nu am văzut nici o carte tipărită românească în Buda, în aceasta nouă tipografie a lui Ștefan Novacovici cu tipografia universității ungurească din Buda.

Numai din anul 1798 cunoaștem vre-o câteva și anume: *Retorica Românească* de Dr. I. Molnár, Buda 1798, 8°. Și de aici încolo mai multe alte despre care la alt loc vom vorbi mai pe larg.

III.

Cine a putut fi primul censor și corector de cărți românești în tipografia lui Iosif de Kurczbök, nu s'au putut afla până acum cu siguranță.

Atâta se știe pozitiv cumcă, pe la anul 1771, când împăratul Iosif al II-lea a umblat prin Muncaciu și a vizitat și mănăstirea în care eră închis ieromonahul Gavril Gregorie Maior, atunci a strigat împăratului ca să se îndure spre el. Împăratul Iosif al II-lea l-a întrebat că cine este? și G. Maior i-ar fi respuns: «*eu sunt Iosif pre carele l-au vândut frații săi!*» și a început a-și spune împăratului toate suferințele sale. Iosif al II-lea, întorcându-se la Viena, a poruncit numai decât cancelariei ungurești de curte ca de nou să se cerceteze cauza lui G. Maior.

Cancelaria de curte ungară a și cercetat de nou cauza lui G. Maior și a aflat că de și este în câtva vinovat, ca unul carele nu s'a supus episcopului său denumit de Împăratul și confirmat de Pontificele, totuș pentru vina aceea nu merită o pedeapsă atâta de grea. Din cauza aceasta Împăratul Iosif al II-lea l-a eliberat și, la mijlocirea agentului de curte Ioan Neagoe, l-a denumit în Viena censor al cărților românești, cari se tipăreau în tipografia de stat illiricească-românească, organizată chiar pe atunci. (Dr. A. Grama: Istoria bisericei românești unite cu Roma. Blaj, 1884, pag. 145).

Prin urmare ieromonahul G. Gregorie Maior ar fi fost primul censor și corector de cărți românești al tipografiei illirice de sub conducerea lui Iosif de Kurczbök. Iar dl Eudoxie Hurmuzaki, în *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, tom. II în limba germană, tipărite în București la anul 1881, zice, la pagina 132, cumcă cărțile bisericești din România s'au oprit la noi în țară, înființându-se la noi o tipografie illirică-românească spre a tipări cărțile trebuincioase bisericilor. Iară la pag. 196 zice cumcă Grigorie Maior, eliberându-se din temnița dela Muncaciu, în anul 1771, a devenit censure de cărți românești la tipografia illirică-română din Viena.

Alegându-se G. Gregorie Maior episcop în Ardeal, în anul 1772, după zece ani, de păstorire iarăși s'a retras dela Episcopie, la anul 1782, mai viețuind până la anul 1785, când reposă în Domnul

Al doilea censor și corector al cărților românești, cari se tipăreau în tipografia illiricească-românească a lui I. Kurczbök, se pare a fi fost, prin anii 1773—1783, istoricul Samuil Clain de Sad (1745—1806), care bolnăvindu-se, la anul 1783 în Viena, se depărtă în Ardeal, și cine îi va fi urmat în această diregătorie, până acuma nu s'a putut afla. Mai târziu, cam prin anii 1790—1795 se pare a fi urmat prea învățatul naționalist Paul Iorgoviciu, precum amintește dl Ilarie Chendi în prețioasa sa broșură despre: «*Inceputurile ziaristiceii noastre*» (1789—1795), Orăștie 1900, la pagina 22, cumcă prea învățatul naționalist Paul Iorgoviciu din Bănat, autorul de mai târziu al «*Observațiilor de limba românească*», tipărită în *Buda*, la anul 1799, pe la anii (1790—1795) eră revizor de cărți românești la tipografia illirică din Viena.

Prin urmare iată și pe al 3-lea revizor de cărți românești al Tipografiei illirice din Viena.

Ba ce e mai mult, neobositul oculist și literat român, Dr. Ioan Molnar de Müllersheim, încă în anul 1793 s'a învoit cu Paul Iorgoviciu a scoate împreună un ziar chiar românesc în Viena. Învățatul ungar Iacob Ellek afirmă chiar că sus pomenitul ziar ar fi apărut, și că câteva exemplare s'ar fi și trimis episcopului ortodox din Sibiu, Gerasim Adamoviciu, spre distribuire. (Iacob Ellek: *Az Erdélyi hirlapirodalom története 1849-ig*, Budapest, 1882, 1 vol 8°).

IV.

Cărțile românești tipărite în acest timp, 1770—1795, sunt relativ foarte puține cunoscute până acuma, căci nu s'au ocupat cu adunarea lor în Austro-Ungaria afară de mine, nime altul.

Pe lângă toate greutățile puse înaintea noastră, ne-a succes a descoperi până acuma primul product românesc al acestei tipografii dintre valorile întunecoase ale acestei epoce. Unicul product literar cunoscut până acum al acestei tipografii este «Regulamentul illiric» de datul Viena, la 20 Mađu 1771, dat clerului și poporului illiric din țările Austro-Ungare.

Pe la anul 1769, Octomvrie 7, întrunindu-se Congresul illiric în Carlovetz, cu care ocazie s'a organizat mai temeinic biserica ortodoxă în imperiul Austro-Ungar, Comisarul guvernial Groful Hadic subșternu Congresului, spre deliberare, un Regulament illiric în limba latină, care s'a primit de Congresul întrunit și obținându-se înalta aprobare împărătească. În anul 1770 se tradusesese și în limba sârbească și românească pentru folosul credincioșilor greco-orientali. Acest «*Regulament illiric*» se tipări în anul 1771, în Tipografia illirică a lui Iosif de Kurczbök, cu textul paralel latin și german, apoi latin sârbesc și, în fine, cu textul latin și român pentru

folosirea Românilor. După tipărire s'a distribuit tuturor autorităților bisericești și civile spre acomodare și stricta observare.

Până acuma nu s'a știut de existența acestei tipărituri. Am avut eu prima fericire a descoperi un atare exemplar la un coleg preot în Bănat. Care, rugat fiind de mine, avu amabilitatea a mi-l transcrie textul românesc cu litere latine din cirile, cum a fost tipărit, punându-mi-l la dispoziție spre tipărire și folosire.

Inactivându-se noul *Regulament illiric*, popoarele illirice s'au aflat jicnite cu drepturile lor — conform Privilegiilor primite mai nainte dela locurile mai înalte. Deci popoarele illirice au cercat a-l delătura, ridicând gravamine serioase în contra-i.

Gravaminele illirilor s'au pertractat, în sinodul dela 1774, elaborându-se un nou *Regulament illiric*, conform dorinței illirilor, obținându-se înalta aprobare guvernială, în 2 Ianuarie 1777, care apoi iarăș s'a tipărit în 1270 de exemplare, în tipografia illirică a lui Iosif de Kurczbök din Viena, în limba-latină, germană, sârbească și românească, distribuindu-se tuturor autorităților bisericești și civile spre acomodare și strictă observare.

Publicându-se acum a doua oară, pentru popoarele illirice greco-orientale, acest nou «*Regulament illiric*» din anul 1777, popoarele illirice s'au revoltat de nou în contra Arhiepiscopului-Metropolitului din Carlovetz și a Episcopilor în special.

De nou s'au făcut Gravamine și în contra acestui nou Regulament illiric din anul 1777, până ce s'a stabilit și alcătuit al treilea «*Regulament illiric*», care s'a numit apoi și Rescriptul Declaratoriu illiric, cu datul de 16 Iulie 1779.

Al doilea Regulament illiric până acuma nu l-am putut descoperi.

Pe al treilea însă l-am descoperit și aflat, care iarăși s'a tipărit la Tipografia illiricească a lui Iosif de Kurczbök în Viena în limbile: latină, germană, sârbă și română. Pe noi însă numai tipăritura română ne interesează

Acest al treilea Rescript Declaratoriu illiric, ca normă directivă în biserica greco-orientală din Imperiul Austro-Ungar, e și până astăzi în vigoare, cu puține excepțiuni, trecând chiar unele dispozițiuni din el direct în *Statutul nostru organic* al fericitului de pie memorie Andreiu Baron de Șaguna din anul 1868.

În anul 1782, au mai apărut însă, nu știu pozitiv dacă s'a și tipărit ca parte constitutivă la Rescriptul Declaratoriu illiric, așa numita: «*Normă Consistorială*», căci eu am aflat-o numai în manuscris latin și român. Ca un preot dela sate, sărac prigonit de nemiloasa soarte, pe speșele proprii, când nu aveam parohie, — am întreprins excursiuni literare prin Bănat, cu care ocazie mi-a succes a descoperi între scrisorile vechi ale colegului de școală, ale preotului Moise Blidariu din Gavojdia de lângă Lugoj, al doilea product literar al Tipografiei illirice din Viena deși necomplet, l-am completat cu alt exemplar, iarăș defectuos, dară așa că să pot completa unul cu altul, aflat la familia Tempea din Toracul-mare în anul 1908.

Acest product literar e Bucvarul БУКВАРЪ — Bucvar — sau începere de învățătură celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești. Tipăritu-s'au în cesaro-crăiasca cetate Beci. În privilegiata Tipografie a prea înălțati cesaro-crăești curți prin kir Iosif Laurenție Kurczbök, anul 1771 luna lui August 27, formatul 8°, mici pagini 62. Exemplarul acesta l-am trimis onoratei Bibliotecii a Academiei Române din București spre păstrare. Alte

edițiuni a acestui Bucvar s'au făcut în anul 1774 și 1777, apoi la anul 1781 cu oareși careva modificări. (Vezi și Bian I. Bibliografia vechie română vol. II fasc. 3, pag. 195, Nr. 374.

Afară de aceste două produse literare se mai pomenesc a mai există încă două produse literare din anul 1770: *Carte de rugăciune, Viena 1770* și *Psaltirea, Viena 1770*, însă nu se știe dacă ar fi și în limba românească, căci până acuma nu s'a putut descoperi.

Regulamentul illiric, din anul 1771, pomeneste de o tipăritură cât mai curând (1771—1772) a unui *Călindar*, care însă nu l-a văzut nimenea până acum, căci nimenea nu-l pomeneste.

În anul 1772 să pomeneste o «*Păscălie*, însă nu să știe dacă e în limba românească, căci până acuma nu a văzut-o nimenea.

În anul 1773 se pomeneste o Psaltire carea iarăși nu se știe dacă e în limba românească, căci nu a văzut-o nimenea.

În anul 1774 se pomeneste Catehismul cel mic sub titlul: «Catehism mic sau scurtă Pravoslavnică mărturisire a lezei grecești neunite, pentru treaba pruncilor celor neuniți românești făcută. Și dela Neunitul Episcopescul în Carlovețiu, la anul 1774 ținutul Sinod întărit, cu devoirea stăpânitorilor. S'au tipărit și se află la Iosif Kurczbökul cesaro-Craesc Illiricescul și a Răsăritului Tipograf în Beci, 8°, pag. 331 pe lângă textul românesc, sârbește și nemțește. Un exemplar bine păstrat se mai află la subscrisul (Bian, I. Bibliografia veche română vol. II, fasc. 3, pag. 205, Nr. 385).

În anul acesta 1774 se mai pomeneste un *Ceaslov*, dară nu se știe dacă e în limba românească și un *Abecedariu*.

În anul 1775 nu se știe ce s'ar fi tipărit.

În anul 1776 se pomeneste: «*Norma școlară*» prefăcută de pe limba sârbească în limba Daco-Românească, la anul 1776, care prin mai mare parte a Banatului în școalele cele Daco-Românești este înrădăcinat. Tipărit la Viena în Tipografia Privilegiată a lui Kurczbök.

În anul 1777 s'a tipărit și am văzut: 1. Ducere de mână către Aritmetică sau socoteală pentru treaba pruncilor rumânești celor neuniți ce se învață în școalele cele mici, Beci 1777, text germân și român 8°, mici pagini 151. O altă ediție din aceasta aritmetică s'a făcut în 1782 și de mai multeori aflându-se trebuința. Trimeasă de mine, prin Dl V. A. Urechia, Bibliotecei V. A. Urechia din Galați. Pomenită și de Pop, Disertație despre Tipografiile Românești, Sibiiu 1838, pag. 98, și de Bianu I., Bibliografia vechie română vol. II., fasc. 3 pag. 219 Nr. 400, pe temeiul aceleiași informațiuni dela Pop. Am văzut-o, avându-o dela învățătorul Aga din Budința în Bănat.

2. Bucvar pentru pruncii cei românești, cari se află în crăiasca țară și hotarele ei împreunate, Beciu 1777. N'am văzut exemplare, ci se pomeneste de Iuliu Vuia, în Școalele românești bănațene în secul XVIII, studiu istoric, Orăștie, 1906, pag. 104, și de Bianu I., Bibliografia vechie română București, 1907, vol. II., fasc. 3, pag. 219, pe temeiul aceleiași informațiuni dela I. Vuia.

3. Cartea Mariei Teresei pentru încorporarea Bucovinei, Beciu, 1777 2 foi aflătoare în Biblioteca Academiei Române, pomenită de I. Bianu, în Bibliografia veche română vol. II fasc. 3 pag. 219 Nr. 403.

4. *Ducere de mână către cinste și dreptate* adecă la copii rumânești neuniți cei în școale cele mici se învață spre cetanie rânduită. *Carte* cu devoirea stăpânitorilor. Tipărită în împărățitoarea cetate Beci la Iosif de

Kurczbök, Tipograful Iliricesc a Răsăritului de curte în anul 1777 text românesc și nemțesc, în 8° mic, 263 pagini, aflătoare în Biblioteca Academiei române din București. Pomenită și de I. Bianu, în Bibliografia veche română vol. II. fasc. 3 Nr. 409, pag. 222.

5. Metodul l-a tradus românește vestitul Mihail Roșul alias Martinoviciu (1748—1822) profesorul de Teologia românească și sârbească împovizată în orașul Timișoara.

6. Pravila Mănăstirească o am văzut-o numai în limba sârbească.

7. De lipsă Cărțicea pentru învățătoriu a Neuniților rumânești mai mici școale în împărăteștile și Crăeștile Țări. Viena 1777, 2 vol., pe o parte textul german și pe alta cel român.

8. Regulamentul illiric, în o nouă edițiune, corectat; s'au tipărit 1270 exemplare, în Tipografia Illirica din Viena în limba latină, germană, sârbă și română, în anul 1777.

În anul 1778, nu se știe dacă s'ar fi tipărit vre-o carte românească, fiindcă nu s'a descoperit nici una până acuma.

În anul 1779, se pare a se fi tipărit Rescriptul Declaratoriu illiric în al treilea rând, alcătuit și publicat spre folosirea tuturor autorităților bisericești și civile din Imperiul Austro-Ungar.

Tot în anul 1779 se ivește pe câmpul literaturii minunata plantă exotică cu litere latine a lui Samuil Clain: *Carte de rugăciuni* pentru evlavia homului chrestin, în Viena tipărită la Ioseph Nob. de Kurczbök. Annu'l incarnatii Domnului MDCCLXXIX în 12° de 1 foaie 87 pagine și 3 foi la sfârșit. Fără prefață. Se află un exempl. în Biblioteca Academiei Române din București. (Vezi: Bianu I., Bibliografia veche română vol. II. fasc. 3, pag. 222, Nr. 418).

Am văzut o tiparitură românească oficioasă, în anul acesta, 1780, așa numită «*Urbariul*» lui Iosif al II-lea, tipărit poate mai înainte de anul 1780 fiind necomplet și fără dat, mă mărginesc a reproduce aici clauzula oficioasă care sună: Presens Benignum Urbariale Regulamentum sub... Congregatione in Comitatus Temesiensis die 10 octobris anno 1780 Temesvarini celebrata publicatum Posesione 'e Siszarovecz cum subjecta ad... Scripta declaratione quod ei edua... nam... usque Festa... proobservatione sub autentico comitatus Sigillo et particulari Congregatione Anno 1781 die 25 Ianuarie Temesvarinum estradatum.

La anul 1780 mai pomenim și Gramatica, deși în limba latină scrisă a lui Samuil Clain și Șincai sub titlul: Elementa linguae Daco-Romanae sive Valahicae, composita ab Samuele Klein de Szad etc. locupletata vero et in hunc ordinem redacta a Georgio Gabriele Sincai eiusdem Ordinis Vindo bonae, 1780, în 8° mic V+100 pagini. E scrisă în limba latină, dară are text românesc cu litere latine, foarte rară, am și eu un exemplar deplin complet cu V+100 pag.) (I. Bianu, Bibliografia veche română, vol. II, fasc. 4, pag. 251, Nr. 430).

La anul 1781 avem a pomeni: *Bucvarii* pentru pruncii cei rumânești cari se află în Crăia Ungurească și hotarele ieî împreunate cu devoirea stăpânilor. S'a tipărit în Beci, la Iosif de Kurczbök a Resăritului Tipograf dela curte. La anul 1781, 8° mic textul pe 42 pagine și două foi nenumerate pentru numere. (I. Bianu, Bibliografia vechiă română vol. II., fasc. 3, pag. 270, Nr. 443).

Tot din acest an, 1781, am mai avut și am văzut o broșurică românească: Culegere de multe rugăciuni pentru treaba pruncilor celor rumânești.

nești neuniți cari învață. Cu devoirea Stăpânilorilor. S'au tipărit în Beci la Iosif de Kurczbök a Resăritului Tipograf dela curte la anul 1781, 8° mic 16 fasc. care însă nu știu unde s'ar află. Mi se pare a fi trimisă, prin dl V. A Urechia, la Biblioteca din Galați.

La anul 1782 se semnălează cartea: Ducere de mână cătră Aritmetică, Viena 1782 românește și nemțește pomenită de Al. Philipide. Introducere în literatura română. Iași 1888 pag. 149, Nr. 5. (I. Bianu, Bibliografia R. V. vol. fasc. 3, pag. 274, Nr. 452).

La anul 1783 nu s'a descoperit până acuma să fie tipărit vre-o carte românească.

La anul 1784 se pomeneste o carte sub titlul: «*Catehisis mic*» sau scurtă pravoslavnică mărturisire a legii grecești neunite, pentru treaba Pruncilor celor neuniți rumânești făcut. Și dela Neunitul Episcopescul în Carlovețiu la anul 1774 Ținutul Sinod întârit și acum a 2-a oară cu întârrirea Arhiepiscopului și Mitropolitului tipărit. În împărăteasca cetate Viena la Boerul Iosif de Kurczbök al răsăritului Tipograf 1784 8° mic rumânește și nemțește pag. 161.— Se află în Biblioteca Academiei Române din București (I. Bianu, Bibl. R. vol. II, fasc. 3, pag. 286, Nr. 470).

La acest an 1784 se pomeneste o ortografie românească sub titlul: *Ortografie* sau scrisoarea dreaptă pentru folosul școalelor nemțești. S'au tipărit în împărătească cetate Viena prin boierul Iosif Kurczbök, Tipograful cărților Iliricești anul 1784. În 8° mic de peste 12 pagini. — (Vezi I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 3, pag. 292, Nr. 477).

Acum venim a semnăla o *carte* deși fără semnătura traducătorului, dară aflat din alte indicii pozitive, că ar fi fost traduse de Mihaiu Roșul alias Martinovici, profesor de teologia românească din Timișoara în activitate pe același timp.

Întru mărirea sfintei deofinției de viață făcătoarei și Nedespărțitei Troițe, Tatălui, Fiului și sfântului Duh. S'au tipărit aceasta carte ce se zice Prescurtă arătare: întâiu pentru Dumnezeu, a doua pentru socotința lui Dumnezeu. Cu toată osârdia și cheltuiala sfinției sale părintelui Constantin Șubonu Parohul Cetății Timișoara. Intoarse de pe limba slovenească pe limba românească, la anul 1784 August 30, în Timișoara. S'au tipărit în împărăteasca cetate Viena prin boierul Iosif Kurczbök Tipograful cărților Iliricești. Al doilea titlu pe foaia următoare e mai precis și sună:

Prescurta arătare întâiu Pentru Dumnezeu Ce și cum, și cât iaste Dumnezeul nostru. A doaua arătare, Pentru socotința lui Dumnezeu, care o are cătră toată făptura sa, iară mai vartos cătră om, pentru a lui vecinică mântuire. A treia pentru legea lui Dumnezeu, cătră care tot omul, este dator a-și îndreptă viața sa, ca să nu lipsească de viața vecinică. Puse înainte spre folos. Nu numai pruncilor celor tineri, numai și bărbaților amândurora părților. Iară mai osebit acelor cari nu pot lesne pre largă a se îndeletnici în învățătura cuvântării de Dumnezeu, — în 8° mic, pag. 142. Prefața este semnată de Theofan Procoviciu Arhiepiscopul cetății nouă din Moscva, carele este și autorul cărții cei slavonești. (I. Bianu B. V. R. II, fasc. 4, Nr. 479). Am și eu un exemplar.

În anul acesta 1785 a apărut cartea românească sub titlul: *Carte trebuincioasă pentru Dascălii școalelor de jos rumânești neunite, în Cesaro Craeștile Țări de moștenire. Partea I-a cu voia celor mai mari. I. Viena la Iosif Nobil de Kurczbök c. c. al curții Tipograf 1785 — text român și german 2 vol. în 8° mic de 12+253 pag. și 314 pag. Are o înainte cuvântare foarte instructivă vol. II. nu are titlul și tabla de materii în exem-*

plarul nostru. Aceasta carte a apărut în acelaș an și la acelaș editor într'o altă ediție, în care textul german e același iară traducerea românească este alta. Am văzut numai vol. II. care are următoriu titlu: De lipsă cărțice pentru învățătorii a neuniților rumâneștilor mai mici școale, în împărăția și crăeștile țări, partea a 2-a. Se vinde nelegată cu 45 cr. Cu permisul celor mai mari în Viena. La Iosif nobel de Kurczbök imperială și crăească; de curte a neuniților Rumâni și a Sârbilor Tipograf și vânzător de cărți în anul 1785. Se află în biblioteca Academiei Române București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II. fasc. 4, pag. 302—304. Nr. 485).

Tot în anul acesta, 1785, se mai semnaleză un Catehism sub titlul: *Catehisis mic* sau scurtată Pravoslavnică mărturisire a legei grecești neunite pentru treaba pruncilor celor neuniți rumânești făcută. Și dela neunitul episcopescul în Carloveț la anul 1784 ținutul sinod întărit și acum a doua oară cu întărirea arhiepiscopului și mitropolitului tipărit. În imperăteasca cetate Viena la boierul Iosif de Kurczbök al răsăritului Tipograf 1785. În 8° mic 163 pag. text românesc și nemțesc.

Se află în biblioteca episcopoească din Oradea-mare (I. Bianu, B. V. R. vol. II fasc. 4 pag. 304 Nr. 486).

Se mai semnaleză în anul acesta, 1785, o aritmetică subtitlul: *Ducere de mână cătră aritmetică* s'au socoteala pentru treaba pruncilor rumânești celor neuniți ce se învață în școalele cele mici. (Se vinde fără legătură cu 15 crețari). Cu dovoirea stăpânitorilor. Tipărită în împărățiitoarea cetate Viena la Iosif nobel de Kurczbök de curte Tipograful și vânzătorul de cărți în anul 1785, 8° mic, pag. 151, fără precuvântare text românesc și nemțesc. Se află în Biblioteca Academiei Române în București (I. Bianu, B. V. R. vol. II. fasc. 4, pag. 301, Nr. 489).

O altă operă a lui Mihai Roșul alias Martinovici tipărit în anul acesta 1785 este: *Invățături creștinești* sub titlul: Întru mărirea sfintei deofinției de viața făcătoarei și nedespărțitei frăție, tatălui și fiului și sfântului duh. S'au tipărit aceste învățături ceștinești foarte de folos, scoase de pe limba grecească pe limba românească pentru folosul de obște. Sub stăpânirea întru tot prea luminatului împăratului și craiului domnului Iosif al II-lea, cu blagoslovenia prea sfințitului arhiepiscopului și mitropolitului slaveno-sârbescului și românescului norod Domnului Moise Putnic. Iară cu toată osârdia și cheltuiala preasfinției sale părintelui Constantin Subonu, neunitei legi grecești preotului și slobodului crăiescului oraș al Temișorii paroch. Tipărită în împărățiitoarea cetate Viena la Iosif Nobil de Kurczbök de curte Tipograful și vânzătoriu de cărți în anul 1785 8° mic, 6 foi cu titlul, prefața și arătarea cuprinsului apoi pag. 258 și două foi la fine nenumerate. Un exemplar în posesiunea mea. (I. Bianu, B. V. R. vol. II., fasc. 4, pag. 306, Nr. 491).

Tot din anul acesta 1785 mai avem a semna o carte foarte interesantă despre economia stupilor a lui Dr. Ioan Molnar sub titlul: *Economia Stupilor*. Acum întâiu izvodită și dată de Ioan Molnar doftorul de ochi în marele principat al Ardealului. Cu privilegiumul împărătești și crăești mării în Viena, la Iosif nobil de Kurczbök împărătești și crăești de curte a neuniților Români și a Sârbilor Tipograf și vânzător de cărți în anul 1785 formatul 8° 188 de pagini și 10 foi la sfârșit pentru arătarea cuprinsului și erată. Se află un exemplar bine păstrat în biblioteca episcopiei gr.-cath. a Lugojului și în Biblioteca Academiei Române în București. (I. Bianu, Bibl. V. R. vol.) fasc. 4, pag. 307, Nr. 493.

Se mai pomenește în anul acesta 1785 o proclamație a împăratului Iosif al II-lea pentru desființarea jobăgiei, foaie volantă datată din Beci

(Viena), 21 August 1785, și contra semnată de Grof Esterhazi Ferencz și de Alexander Horváth se află în biblioteca Academiei Române din București. — (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 310, Nr. 495).

În anul 1786 putem semnală niște tipărituri oficioase ale împăratului Iosif al II-lea precum urmează: 1. Așezământul lui Iosif al II-lea pentru *Cadastru*, Viena 1786, în folio 44 foi și 2 planșe. Decretul este datat din Viena, 10 Februarie 1786, și este contra semnat de comitele Carol Palfi și de Antonie Hadroviciu. Se află în biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II fasc. 4, pag. 312, Nr. 499).

2. Așezământul lui Iosif al II-lea pentru *țărani din Bucovina*, Viena 1786, în folio de 11 pagini, text nemțesc și românesc. Datat din Viena 1 Noembrie 1786. Contra semnat de Leopoldus Comes a Kellonrat; Iohan Rudolph Graff Chotek în Iohan Wenzel Freyherr von Margelik. În fruntea primei pagini se vede vulturul imperial cu inițialele imperatului. Se află în Biblioteca Academiei Române din București (I. Bianu, B. V. R. vol. II fasc. 4, pag. 312, Nr. 500).

3. Orânduiala lui Iosif II.: *Pentru pădurile din Bucovina* (1786) în folio de 76 pagini textul este în 2 limbi românește și nemțește. Se află în Biblioteca Academiei Române în București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II-a, fasc. 4, pag. 315, Nr. 504).

4. Orânduiala lui Iosif al II.: *Pentru Vânătoare*. Viena 1786 în folio, 20 pagini, textul este nemțește și românește datat Viena 28 Februarie 1786. Se află în biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II., fasc. 4, pag. 315, Nr. 505).

În anul acesta 1786 se mai pomenește o tipăritură până acuma necunoscută: *Preoția sau îndreptarea preoților*, edit. I. Viena 1786.

N'am văzut exemplare. În ediția a 2-a a acestei cărți se zice: dată în tipariu pentru folosul și îndreptarea preoților, întâiu în Beci la anul 1786, iară acuma în Sibiiu la anul 1789. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 315, Nr. 516).

În anul 1787 a apărut o carte sub titlul: «*Poslanie*» sau dreaptă oglindă a păcii, dragostii și unimii. Prin carele cu drepte dovediri cei uniți se mântuesc de hulele carele lor li se aruncă. Iară neuniții nici iritici a fi nici schismatici, mai ales în neamul românesc a nu se putea avea zice, se arată mai întâiu latinește tipărit în 1786 opul lui Nichita Horvath canonicul Ecclesiarh a Biserici catedrale a Orăzii-mari eară: Acum în limba română întâiu tipărită în împărăteasca cetate Viena prin cinstitul și de bun neam născutul Domn Iosif de Kurczbök tipograful împărătesc la anul dela Chr. (1787) pentru a neamului românesc folos și mângăere. În 4° 14 pagini nepaginate + 168 pagini nepaginate necomplet, trecut dela mine în posesiunea fostului P. S. Episcop al Lugojuului Victor Mihalyi de Apșa. — Un exemplar complet s'ar află în Biblioteca facultății de teologia din Cernăuți, de unde e evident că cartea completă conține 174 pagini numerate și alte 2 pagini la fine. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 317 Nr. 512).

Altă carte din anul 1787 cunoaștem sub titlul: *Rânduială judecătorească de obște etc.* În Viena tipărită la Iosif nobel de Kurczbök împărătești și crăești de curte a neuniților români și a sârbilor tipograf și vânzător de cărți în anul 1787, text nemțesc și românesc 8° mic de 10 foi și 407 pagini N'am văzut exemplare. Se află în Biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II., fasc. 4, pag. 317, Nr. 513).

După aceea mai pomenim în anul acesta 1787 trei broșuri și anume:
 1. *Scurtă învățătură părinților* Duhovnicești. S'au tipărit în Beci în Tipografia lui Iosif de Kurczbök, la anul 1787, 4° mic, 16 pagini. Se află în Oradea-mare Biblioteca a preacuviosului vicar Vas. Mangra. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 317, Nr. 514).

2. *Scurtă învățătură către Preavoslavnicii creștinii pentru pocăință* 4° Viena 1787.

3. *Scurtă învățătură către protopopi și pentru datorințele lor* 4° Viena 1787. Le-am avut, dar le-am dat din mână și nu le-am mai căpătat înapoi. În fine mai pomenim pentru anul 1787. *Observații* s'au băgări de seamă asupra regulilor Gramaticii rumânești adunate și alcătuite de dumnealui Ianache Văcărescul cel de acum diceoful bisericei cei mari a resăritului. Și mare vistieriu a Principatului Vlahiei Tipărită acum întru al doilea rând în Viena Austriei la Iosif nobil de Kurczbök împărătescul și crăescul al curții Tipograf și bibliopol 1787 în 8° mic de 1 fasc. + 184 pagini și 2 foi fără prefață. (I. Bianu, B. V. R. vol. II fasc. pag. 322 Nr. 517).

În anul 1788 pomenim tipăritură sub titlul: *Ducere de mână către cinste și dreptate* adecă la copii rumânești neuniți cei ce în școalele cele mici se învață spre cetanie rânduită carte. Cu dorirea stăpânilorilor. În Viena la Iosif nobel de Kurczbök împărătesc și crăiesc de curte și a neuniților români și a Sârbilor Tipograf și Vanzător de cărți în anul 1788 în 8° mic, pag. 263, text românesc și nemțesc. Se află în Biblioteca V. A. Urechie din Galați. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 324, Nr. 520).

În anul acesta 1788 mai pomenim și o gramatică nemțască scrisă de un român Dr. I. Molnar sub titlul: *Deutsch-Walachische Sprachlehre* verfasst von Iohan Molnár etc. Wien, 1788 în 8° de 8 foi + 445 pagini și 40 foi la fine. — Am și eu un exemplar complet; altele se mai află în Biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 326, Nr. 521).

În anul acesta s'a mai tipărit o: «*Pravilă de obște asupra faptelor sale și a pedepsirii lor*. Tipărită în Viena cu tiparul lui Iosif nobil de Kurczbök împărătescul și crăiescul al curții Tipograf 1788, formatul 8° de 7 foi și 145 pagini. Se și află în Biblioteca Academiei Române din București și la mine exemplare. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 326, Nr. 522).

În anul acesta se mai pomeneste o tipăritură românească sub titlul 1789: *Scurtă învățătură părinților duhovnicești*. S'a tipărit în Beci în tipografia lui Iosif de Kurczbök la anul 1789 în 4°, 16 pagini se și află în Biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 332, Nr. 530).

În anul acesta 1790 se cunoaște un product literar sub titlul: *Bucvari* pentru pruncii cei românești cari se află în crăiasca ungurească și hotarele ei împreunate. Cu devoirea stăpânilorilor. În Viena la Iosif nobel de Kurczbök împărătesți și crăești de curte a neuniților români și a Sârbilor tipograf și vânzătorul de cărți în anul 1790. În 8° de 89 pagini, text românesc și nemțesc. Se află în Biblioteca Academiei Române din București. (I. Bianu, B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 334, Nr. 533).

După moartea lui Kurczbök, întâmplată la 19 Decemvrie anul 1792, Tipografia illiricească a trecut în posesiunea agentului de curte Stefan de Novacovicu. Deci de acuma înainte semnăm cărțile tipărite în această nouă perioadă.

Prima carte tipărită în tipografia nouă la anul 1792 a lui Stefan Novacovicu este broșura sub titlul: *Ducere de mână cătră frumoasa scrisoare rumânească pentru întrebuițarea școalelor celor naționale românești*. În Viena la I. Stefan Novacovicu în Slaveno sârbească românească și a limbilor răsăritului privilegiata tipografie, 1792, în 8° opt foi și o tabelă model litografiată. Se află în Biblioteca Academiei Române din București. (I. Bian In, B, V. R. vol. II, fasc. 3, pag. 349, Nr. 554).

În anul 1793 cunoaștem o cazanie sub titlul: *Intru mărirea sfintei de o ființă de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, Tatălui și Fiului și sfântului Duh s'au tipărit cartea aceasta: Adunarea Cazaniilor* a multor feluri de cuvinte învățătoare de năravuri bune, la Dumineci și sărbători prăznuitoare. În trei părți deosebi cuprinzându-se. Cu slobozenia celor mai mari. Și cu blagoslovenia pravoslavnicului Arhiepiscopului și Mitropolitului Carlovețului. Întru împărățitoarea cetatea Beciului. În tipografia de bun neam născutului Stefan Novacovicu la anul dela facerea lumii (АВТН) iară dela nașterea lui Christos (1793) a Indictionului 91. În folio de 5 + 94 + 84 + 87 primele 5 foi nu sunt numeritate. Se mai găsesc mulțime de exemplare. (I. Bianu B. V. R. vol. II, fasc. 4, pag. 350 Nr. 558.)

În anul acesta mai semnalăm Psaltirea de Viena din anul 1793 formatul 8°, 7 foi fără număr și 179 foi numerotate. Se află exemplare în Biblioteca din Galați. (I. Bian B. V. R. vol. II., fasc. 4, pag. 356, Nr. 568).

Și un *Ceaslov* întru care se cuprinde rânduiala cum se cuvine a se cântă glasurile cu troparele și cu alte după obiceiul sfârșituri etc. Viena 1793, formatul 8° 148 foi paginate.

În sfârșit se mai cunoaște un Calendar românesc sub titlul: *Calendariu*, la anul dela Nașterea lui Christos 1794 care cuprinzând în sine 365 de zile. Făcut spre întrebuițarea norodului slaveno-sârbesc și rumânesc, cari se află în ținuturile cesariu-crăești a legii Răsăritului. În Viena la Slaveno Sârbeasca Româneasca Privilegiata Tipografie. Legat cu 12 crețari. În 4° de 27 foi dintre care 5 foi albe intercalate în partea calendaristică pentru notițe. — Se află la Biblioteca Academiei Române din București. Un exemplar se află și în posesiunea dlui Vasilie Goldiș secretar consistorial la sfânta episcopie română greco-orientală din Arad.

Emilian Micu.

DOCUMENTE ISTORICE

Nr. 885. A. 1787.

Prefacerea

poruncii marelui sultan, adecă a împăratului turcesc cătră voda țării românești, anume Niculae Mavroghen în ce chip va trebui a lucra cu păstorii cei din țara Ardealului.

După ce tu mai sus numite Vodă la acea înaltă poruncă a noastră, care s'au datu-să pentru rândul tăcșilor ce le plătesc păstorii cei Ardelenesți pentru păscutul vitelor sale în țara Rumânească, și pentru neîntocmirile care s'au născut despre aceea, ne-ai arătat în răspunsul tău: precumcă acest lucru lucrându-se cu ageantul cel împărătesc, și prin boierii țării cercetându-se, acușa întru toate punctumurile sau hotărîtu-să, și s'au îndreptat, afară de taxa oieritului, și a ierburitului, a căruia plată pentru acele numite vite a să lua cu adevărat au fost în obicei, iară cu schimbările în multe feliiuri de chip ale voivozilor aceeaș crescând, aceeaș scăzând iară, pentru așezământul s'au trimis înainte curței noastre, ca aceasta după plăcerea sa să hotărască câți Asprii să se poată lua supt acest nume, sau tituluș? Am fost poruncit prin o poruncă a noastră care despre aceasta atunci s'au fost dat, ca acele punctumuri, întracelaș chip să se fie, precum în țara Rumânească sau isprăvit; iară în cât pentru taxa oieritului și a ierburitului, aceasta de aici înainte în acea măsură, și la acea vreme să se scoață, precum au fost obiceiul de demult, și ca fieștecare bine pe sine să se păzască de toate acelea, ce ar pute deschide cale spre împărecheri, și împotrivire, mai multă, sau mai puțină luând, decât ar aduce cu sine obiciaul cel vechiu.

Intru o înștiințare a ta, care mai de curând despre aceasta mi-o-ai trimis-o, așa îmi faci știre, precut acest lucru, încātu-i pentru taxa oieritului, cu știrea ta, intră cel cei în locu Ageantului împărătesc, și intră boierii țării s'au îndreptat, și s'au hotărît deaceia înainte în zece Asprii, și precum acel ce-i în locul Ageantului, după ce s'au cerut dela dânsul Senedra, cu aceea s'ar fi mântuit pe sine, că după un răspuns ce l-au primit dela baron Herbert de Ratcealii Solul Cesaro Crăesc, ce șade în curtea noastră (a căruia fericit săi fie sfârșitul). Punctumul acesta aici înaintea strălucitoarei porței noastre ar trebui să se îndrepteze.

Așa mă înștiințezi mai încolea: că cerând numitul acela ce-i înlocul Ageantului, ca Păstorii cei Ardelenesți cașul, care îl fac în lăuntru în țara Românească dela oile sale, slobози să fie al căra, și a-l duce afară, fiindcă slobozănia aceasta a ducerei afară, fără de paguba modului de traiu a celui mai de frunte orașului nostru nu s'ar putea face, aceasta scoatere afară acolo s'ar fi strâns, ca încât păstorilor acestor vite spre traiul lor li-i delipsă.

Acuma dară numitul Sol împărătesc făcând din iznov la curtea noastră o arătare, în care taxa oieritului o pune în 10 Asprii, și taxa ierburitului o încredințază pentru hotărîrea bunei plăceri strălucitoarei porței noastre; după aceea toate și cealelalte lucruri tot chilin chilin, precum au fost despre acelea înțelesul, și în ce chip acelea de aici înainte ar trăbui ținute, în aceasta aducându-le înainte, aceea vrea: ca să așezăm o înaltă rânduială, în care toate acestea punctumuri cu toate celea ce să țin de dânsule, s'ar pune afară, ca așa pentru vremea viitoare, în părțile acelea ca o normă sau rânduială nemîșcată să slujească:

Cântălăria Noastră cea împărătească luând pe scurt acele punctumuri ale tale, care le-a trimis înlăuntru, și acelea imbinându-le tot deamănuntul cu arătarea numitului Sol, aceste care aici urmează, le-au hotărît.

După înștiințarea care o am primit-o dela Tine, și după arătarea Solului împărătesc, întâi. Dela oile păstorilor de vite ale Ardeleului, care ei după obiceiul cel vechiu le pasc în țara Rumânească, mai mult de zece Asprii a oieritului să nu se arunce, așij-

direa taxa ierburitului dela boi și dela cai numai întracelaș chip să se arunce, precum au fost obiceiul cel vechiu, nu ca cineva mai mult decum au fost obiceiul cel vechiu, sau decum ține înaltă porunca noastră care în rândul acesta mai nainte s'au fost datu-să, să poftască dela dâșii; și așa fieștecare detoriu va fi, ca de asuprelile și trăsurile păstorilor acestora de vite bărbătește să se ferească.

A doua. Ne având nice un loc deschilinierea aceea, după care păstori aceștia, care sânt supuși împărătești, încâtu-i pentru taxa ce o plătesc pentru vitele sale, în două părți, sau în două clasișuri s'au împărțit; nice trebuie să se facă întră dâșii alegere, și deschiliniere acar încât pentru taxa ce trebuie plătită acar pentru ce altă băgare de samă, supt fățaria aceasta, că unii sunt Bârșeani, alții Susueani, sau acar cum altmintrinea s'ar numi; de unde supt noauă fățaria, sau pricina acestor două clasișuri, când să va culege taxa dela dâșii, nice într'un chip să nu se îngreuiuze, nice să se silească, ca împotriva obiceiului celui vechiu taxa aceasta a doua oară să o plătească.

A tria. Numiții acești păstori vitelor nice o stricare, bătae, robie, laudături, și alte ca acestea să naibă; ci mai vârtos pentru cât că ei să țin de curtea nemțască, după aceea pretinie care cătră curtea aceea o ținem să facă cu dâșii, și lor întru toate și pretinidene după întocmelele ce stau în sus, spre apărare și ajutoriu să le fie.

A patra. La hotărîrea prețului oilor și a mieilor, care vor fi spre lipsa celui mai ales oraș al nostru, cum să se cumpere, sau să se vândă aceea, sau câți cu numărul, sau ce fel să fie, nice Cașabașii, nice alții cineva nice cu o silă, care ar fi împotriva lejii, și a întocmelelor întră curtea noastră, și curtea împărătească, să nu trăiască; ci să fie tocmeala cumpărătorului, și vânzătorului slobodă, și după cum pretinește să vor tocmişă, fiind că și despre aceea să va face grije, ca nice vânzătoriu prea scump să nu fie, nice cumpărătoriu prea ieftin să nu poftască.

A cincea. În cătu-i pentru Pearde, numitul Sol așa dă înainte în înștiințarea sa: precum iușul, sau taxa aceasta după legea, și obiceiul țarei Rumânești, cu un piaster și cu un miel, sau fără de miel cu doi piastări sau obicinuit a să plăti; așa dară aceasta de ieste după legea cea scrisă a țarei Rumânești, și de icia înainte numai într'atâta, și cu acest modru să se ia, nu ca mai mult, sau mai puțin să tragă dela dâșii.

A șasa. Ca pricinuirea aceea: oare o turmă din 600 sau dintr'o 1000, de capete de oi să stea? să se aleagă odată, pofteste numitul Sol întru aceste două un număr de mijloc să se ia. Așa dară deaicea înainte 700 de oi să vor socoti la o turmă, și după această așezare stăpânii moșiiilor dela o turmă ce va sta din 700 de oi, o oaie, și aceasta numai odată pot lua.

A șaptea. Căpitani cei dela porți în țara Rumânească, cail păcurarilor sau acelora lalți supuși iobaji împărătești, cu sila să nu-i ia, iară care să vor afla că au făcut aceasta sâlnicie, aceia să se pedepsească, și să se strângă, ca acea pagubă ce au făcut-o să o răsplătească.

A opta. Nu să îndetorască păstori a plăti vamă pentru pieile oilor, sau a mieilor acelora, care au perit, sau au murit, numai să adevereze că dela a lor oi sânt pieile.

A noua. În cătu-i pentru acelea 60 de parale, care comendașii de pe lângă margini precum dela turma de oi, așa dela cai, au obicinuit-o a o luă când îi scot afară și îi duc înlăuntru; fiindcă Tu în înștiințarea Ta așa arăți, că la cele mai dintâiu arătări ale Ageantului i-au făcut știre, precum acest lucru de doi ani acuma cu învoia amândurora părinților s'au îndireptat; însă din înștiințarea numitului Sol împărătesc așa se vede, ca când aceasta numită voință a amândurora părinților dintra ceea ar sta, ca vâtafii, sau comendașii marginilor sau vâtafi plaiurilor dela ciurdele vitelor, sau dela cai, nice acele 60 de parale, nice altă taxe să nu ia; decumva dară aceasta rânduială așa s'au făcut, precum numitul Sol au arătat înainte, fiește care de aceea să se fie, și să se ferească, ca împotriva aceea să nu facă.

A zecea. După aceea fiind că înștiințarea Ta, care la strălucitoare poarta noastră o ai trimis-o, așa arăți, că despre acele 60 de parale, care dela toată turma de oi, și dela cai la marginea Dunării s'au luat prin căpitani, lucrul așa s'au îndireptat, precum

păstorii vitelor Ardelenesti dela căpitani în partea aceasta mai mult nu se vor supără ; așa dară de ar sta îndreptarea lucrului acestuia întracasta, ca aceste 60 de parale mai mult să nu se ia, acestea de aicea înainte mai mult nu trebuie luate.

A unsprezecea. În cătu-i pentru taxa, sau mai bine zicând : pentru gloaba ce să chiamă vernicia, pentru acelea vite, care rătăcindu-se pe câmp lucrat, acolo ar face pagubă : aceasta Tu cu Ageantul întru voi după obiceiul țării și, drept așa să o îndreptați, ca de acolo nice o parte să nu se păgubească.

A douăsprezecea. Gropile cele de bucate, sau magazinurile cele de pe supt pământ, detorie or avea stăpânii acelora în vremea ernii ale ținea coperite : ca așa vitele de pagubă să se poată apăra, și cei ce împotriva aceștia făcând, ar fi pricina ca marha altuia s'au păgubit, după cum vei judeca, cuvios să se pedepsească.

A treisprezecea. Slobod să fie păstorilor Ardeleani la sălașele, sau locul unde sunt cu păscutul a duce atâta cucuruz, Mizări bogdan, cât să le ajungă pe traiul lor însă totuș de lipsă i este a lua sama ca de acolo să nu vie scădere la orașul nostru cel mai de frunte, în cătu-i pentru rândul traiului.

A patrasprezece. Păstorii aceștia lăunile care le-au tuns dela oile sale, slobози, sunt a le duce afară, nefăcându-le pentru aceea mai sus numiții comendanși sau care se chiamă Vătafi de Plai nice o asupreală, sau să ia împotriva obiceiului celui vechi, cât mai puțin pentru aceea dela dânșii.

A cincisprezecea. Slobod le va fi numiților păstori după obiceiul cel vechiu învoindu-se cu stăpânul locului, a tocmi în țara Rumânească loc de pășune cu acela preț, care și alții pentru acela l-au plătit, și după direapta tocmeală care au făcut-o cu stăpânul locului, aceea ce i-au făgăduit că-i va da pentru loc, sau în bani, sau cu caș, care ca nu vre o parte să se înșeale doară, omenește să va măsură, să plătească. Nu vor avea de aicea înainte păstorii nice dela moșteanii locului celui tocmit, nice dela vecinii aceluia nice un ciufșag, sau pagubă, nice în călile sale nu să vor opăci.

A șasăsprezecea. Păstorii aceștia când să întorc la muntele lor, slobози vor fi fără nici o opreliște a duce afară spre a sa hrană cașul care-l gâtesc dela acele oi ale sale, cari s'au păscut în vidicul ce-i înpreajma hotarelor, sau marginilor împărătești, așijderea și pieile, și lăunile a acelora, nefiind pentru aceea detoriu cât mai puțin vamașilor țării Rumânești a plăti, însă fiind că cu scoaterea afară a productumurilor, sau a rodurilor turmelor celora, care să pasc departe, în țara Rumânească, lesne s'ar putea întâmpla, ca mulți întră lâna oilor sale să amestece lâna străină, cu paguba așa numitului Mirn, pentru aceia scoaterea aceasta, numai la rodurile sau productumurile oilor acelora să întinde care la margini să pască.

A șaptesprezecea. Decumva păstorii sau alții careva supuși iobagii împărătești împotriva lăsării și ținerii aceștii orânduiei noastre s'ar slobози la niscari Exesușuri sau necuviințe, încelușaguri și alte nerândueli, detoriu să fie Ageantul acestea după direptate, și după ce dintră noi înțălegere, a le aduce la cale, a face să se întoarcă paguba, și vinovatul precum lipsa va aduce, să se pedepsască.

A optsprezecea. Așijderea și Tu, mai sus numite Vodă detoriu vei fi, după arătarea Ageantului numiților păstori să le folosești, și cu cuvioasă luare de grije să le fii, și tot ce să va arată că nu-i pe cale, nice-i cu dreptul, în vreme să îndreptezi ; de lipsă i este mai încolea : ca aceste porunci împărătești să se registrăluiască, adecă, să se pue la catastif, și celora ce li să vor cuvini de obște să se vestească, ca așa acelea în țara Rumânească strâns, și fără încetare să se fie.

Aceasta dară fiind prea înaltă rânduiala noastră, Tu, îndatăși cum vei înțelege înălțata voința Noastră care numai întracolo caută, precum numiților păstori, ca Iobagilor curței împărătești al vechiului și bunului nostru prietin și vecin, întru toate să le fiți cu apărare, și să aveți grije, ca fără frică și în liniște să rămân ; cu un cuvânt, ca nimica împotriva acești-i rândueli și mai sus însămnatei poruncii noastre să nu se întâmple ; așa înțelegând voința noastră cu toată silința spre aceia vei fi ; ca aceeași înălțată poruncă a noastră de obște să se vestească, și despre celea ce să cuprind întrânsa

celora ce să cuvine știre să li să facă să se pue în catastif, din fir în păr să se păzască, pentru ca numiții mai sus păstori în liniște să rămână, și de toată silnicia să se poată apăra, iară Tu cea mai mare grije vei avea, a nu lăsa, ca poruncile și silința noastră cea împărătească, nice câtu-i mai puțin să nu să treacă. S'au dat în Țaligrad la jumătățirea lunii lui Șafar 1201, adecă în 4 zile Decemvrie, anul 1786.*)

ECONOMIE.

Comerțul din lumea întreagă.

La G. Freytag în Viena a apărut o hartă universală pentru comerț și comunicație, în care se arată liniile de căi ferate, cursele vapoarelor, liniile telegrafice, terenele de producție, și articolele de comerț mai importante.

Din harta aceasta reproducem unele date foarte interesante cu privire la negoțul din lumea întreagă. În ele vedem, ce cumpără și ce vinde fiecare țară, așa că avem o icoană despre starea economică a acestora. La fiecare țară mai este arătat arealul și numărul locuitorilor.

Iată datele din cestiune:

Anglia: Areal 314,339 km², locuitori 41.976,827. Colonii 29.241,900 km², locuitori 351.814,000.

Importează 13.170 mil. mărci. Bumbac 1430 mil. mărci. Cereale 1,420 mil., carne 900 mil., lână 722 mil., lemne 551 mil., unt 457 mil., chemicalii 424 mil., zahăr 412 mil., cauciuc 220 mil., ceaiu 218 mil., iută (un fel de cânepă) 166 mil., alte mărfuri 6250 mil.

Exportează: 8690 mil mărci. Mărfuri și torturi de bumbac 2252 mil., cărbuni 853 mil., ferărie 734 mil., mașini 646 mil., mărfuri de lână și torturi 628 mil., chemicalii 353 mil., fier 279 mil., corăbii 204 mil., alte mărfuri 2736 mil.

Argentina: Areal 2.950,520 km.² Loc. 5.000,000.

Importează 1144 mil., mărci. Textile 216 mil., fer 140 mil., trăsuri 140 mil., vase de lut 84 mil., victualii 76 mil., beuturi 48 mil., alte mărfuri 446 mil.

Exportează 1185 mil., mărci. Grâu 332 mil., lână 237 mil., semințe de in 144 mil., porumb 120 mil. piei lucrate 105 mil., carne 80 mil., alte mărfuri 167 mil.

Australia:

Importează (1906) 912 mil. m. Textile 216 mil., art. de metal 56 mil., fer 43 mil. alte mărfuri 597 mil.

Exportează 1422 mil. mărci. Lână 462 mil., grâu 100 mil., piei 55 mil., carne 48 mil., alte mărfuri 697 mil.

*) **Notă:** Acum, când economilor noștri de vite li s'a îngreunat atât de mult trecerea peste graniță în România, și când prin noua convenție vamală li se face imposibilă continuarea ocupației lor de până acum, va fi de interes și de actualitate a cunoaște cum se îngrijea guvernul împărătesc al lui Iosif II de ciobanii români din Ardeal, stăruind prin trimișii săi la Poarta otomană, ca «marele sultan» să dea porunci în favorul lor.

A se vedea și traducerea germană a acestei «porunci», publicată de *Dr. A. Grimm* în lucrarea sa: *Die politische Verwaltung in Grossfürstenthum Siebenbürgen.* Sibiu, 1857 vol. III. pg. 35—39.

I. L.

Austro-Ungaria: Areal 676,545 km² Loc. 47.143,000.

Importează 1992 mil. mărci. Bumbac 207 mil., cărbuni de peatră 154 mil., lână 130 mil., metaluri 104 mil., torturi 93 mil. piei 69 mil., cafea 50 mil., piei lucrute 48 mil., alte mărfuri 1137 mil. m.

Exportează 1981 mil. mărci. Lemn 224 mil., zahăr 168 mil., textile 144 mil., ouă 131 mil., cereale 98 mil., cărbuni 98 mil. mărfuri de lemn 64 mil., sticlărie 58 mil., fer 50 mil., alte mărfuri 972 mil.

Belgia. Areal 29,456 km², loc. 6.693,548. Colonii 2.382,800 km², loc. 15,500,000,

Importează 3057 mil. mărci. Cereale și făinuri 458 mil., lână 179 mil, lemn 129 mil., in 118 mil., semințe 114, mil., piei lucrute 99 mil., cauciuc 61 mil., bumbac 68 mil., cafea 88 mil., alte mărfuri 1743 mil.

Exportează 2307 mil. mărci. Mașini 211 mil., fer și oțel 191 mil., textile 170 mil., cereale și făină 134 mil., diamant 77 mil., lână 83 mil., in 87 mil., piei lucrute 90 mil, alte mărfuri în preț de 1264 mil. m.

Brazilia: Areal 8.550,000 Km.² Loc. 17.400,000.

Importează 867 mil. mărci. Mărfuri 334 mil., victualii 210 mil., material brut 130 mil., alte mărfuri 193 mil.

Exportează 1157 mil. mărci. Cafea 581 mil., cauciuc 261 mil., cacao 41 mil., alte mărfuri 274 mil.

Bulgaria: Areal 96.345 km². Loc. 4.035,615.

Importează 101 mil. mărci. Textile 34 mil., metale 12 mil., alți articli 55 mil.

Exportează 102 mil. mărci. Cereale 68 mil., alte mărfuri 34 mil.

Canada:

Importează 1505 mil. mărci. Mărfuri de fer 187 mil., textile 115 mil., cărbuni 86 mil., zahar 48 mil., alte mărfuri 1069 mil.

Exportează 1176 mil. mărci. Lemn 202 mil., cereale 118 mil., brânză 118 mil., vite 67 mil., alte mărfuri 650 mil.

China. Areal: 11.138,880 km². Loc. 370.000,000.

Importează: 1387 mil. mărci. Textile 410 mil., urez 115 mil., opiu 96 mil., zahar 88 mil., petrol 67 mil., făină 47 mil., material pentru trenuri 43 mil., alte mărfuri 521 mil.

Exportează: 880 mil. m. Mătăsă crudă 250 mil., ceaiu 106 mil., bumbac 57 mil., piei 53 mil., mărfuri de mătăsă 46 mil. alte mărfuri 368 mil.

Danemarca: Areal 40,384 km². Locuitori 2.605,258. Colonii 193,244 km²
Locuitori 120,892.

Importează 676 mil. mărci. Cereale 96 mil., alte mărfuri 521 mil.

Exportează 469 mil. mărci. Unt 191 mil., carne 121 mil. alte mărfuri 157 mil.

Egiptul: Areal 994,300 km². Locuitori 11.272,000.

Importează 540 mil. mărci. Textile 145 mil., articli de metal 83 mil., alte mărfuri 312 mil.

Exportează 580 mil. mărci. Bumbac 489 mil., diversi 91 mil.

Franța: Areal 536,464 km². Locuit. 39.252,267. Colonii 10.984,700 km.²
Locuit. 39.898,819.

Importează (1906) 4458 mil. mărci. Lână 432 mil., cărbuni 292 mil., bumbac 291 mil., mătăsă 280 mil., piei 211, sămințe de ulei 187 mil., cereale 179 mil., lemn 154 mil., aramă 134 mil., mașini 120 mil., cauciuc 97 mil., iută 55 mil., cafea 82 mil., vin 83 mil., alte mărfuri 1861 mil.

Exportează 4265 mil. Mărfuri de mătăsă 249 mil., de bumbac 248 mil., piei 223 mil., lână 221 mil., articli de confecțiune și modă 215 mil., articli de lână 181 mil., vin 160 mil., articlii de Paris 149 mil., mătăsă 139 mil., automobile 112 mil., chemicalii 97 mil., articli de metal 173 mil., alte mărfuri 2198 mil.

Germania: Areal 540.777 km.² Locuitori 60.641,278. Colonii 2.596,520 km.²
Locuitori 12.288,968.

Importează 8747 mil. mărci. Cereale 946 mil., bumbac 571 mil., lână 487 mil., piei crude și lucrute 369 mil., cărbuni 343 mil., lemnărie 287 mil., chemicalii 281 mil., torturi 279 mil., aramă 245 mil., animale vii 227 mil., ferărie 195 mil., mătăsă 194 mil., cafea 162 mil., tabac 132 mil., cauciuc 114 mil., cacao 62 mil., urez 62 mil., iută 66 mil., alte mărfuri 3725 mil.

Exportează 6851 mil. mărci. Ferărie 772 mil., mărfuri de bumbac 432 mil., cărbuni 395 mil., mașini 387 mil., chemicalii 335 mil., mărfuri de lână 286 mil., vâpseli 237 mil., mătăsării 203 mil., zahăr 195 mil., hârtie 190 mil., produse electrice 167 mil., piei lucrute 152 mil., alte mărfuri 3100 mil.

Grecia: Areal 64,679 km². Loc. 2.631,952.

Importează 120 mil. mărci. Cereale 30 mil., textile 16 mil., alte mărfuri 74 mil.

Exportează 94 mil. mărci.

Helveția: Areal 41,324 km². Locuit. 3.325,023.

Importează 1367 mil. mărci. Textile 182 mil., mătăsă 165 mil., cereale și făină 142 mil., cărbuni 76 mil., mașini 11 mil., fer 54 mil., chemicalii 41 mil., bumbac 43 mil., animale 45 mil., alte mărfuri 548 mil.

Exportează 934 mil. mărci. Textile 218 mil., mărfuri de mătăsă și torturi 193 mil., ceasuri 121 mil., mașini 60 mil., brânză 35 mil., chemicalii 44 mil., mătăsă 49 mil. alte mărfuri 214 mil.

Indiile Britanice:

Importează 1710 mil. mărci. Mărfuri de bumbac și torturi 557 mil., articli de fer 135 mil., zahăr 118 mil., mașini 79 mil., șine pentru trenuri 56 mil., textile 52 mil., alte mărfuri 713 mil.

Exportează 2493 mil. mărci. Iută și mărfuri 367 mil., bumbac și torturi 300 mil., urez 252 mil., piei 208 mil., ceai 134 mil., grâu 106 mil., alte mărfuri 1126 mil.

Italia: Areal 286.682 km². Loc. 32.475,253. Colonii 510,000 km.² Loc. 680,000.

Importează (1906) 2079 mil. mărci. Cereale 243 mil., bumbac 199 mil., mătăsă 188 mil., cărbuni 174 mil., mașini 127 mil., fer 112 mil., lemn 79 mil., piei lucrute 70 mil., lână 58 mil., cafea 18 mil., tabac 21 mil., alte mărfuri 720 mil.

Exportează 1563 mil. mărci. Mătăsă 515 mil., mărfuri de bumbac 87 mil., de mătăsă 70 mil., de lemn 60 mil., ulei de masline 58 mil., urez 19 mil., vin 29 mil., alte mărfuri 725 mil.

Japonia: Areal 452,922 km.² Locuit. 50.199,000.

Importează 1034 mil. mărci. Bumbac 242 mil., urez 65 mil., turte de ulei 44 mil., articli de fer 43 mil., zahăr 42 mil., alte mărfuri 598 mil.

Exportează 904 mil. mărci. Mătăsă crudă 245 mil., textile 94 mil., articli de mătăsă 73 mil., aramă 62 mil., ceaiu 25 mil., cărbuni 40 mil., alte mărfuri 365 mil.

Coloniile țării Cap: importează 345 mil. mărci.

Exportează 960 mil. Aur 575 mil., diamant 183 mil., lână 32 mil., pene de struț 37 mil., alte mărfuri 113 mil.

Mexico: Areal 1.987,201 km.². Locuit. 13.607,259.

Importează: 465 mil. mărci. Mineral 174 mil., victualii 67 mil., mașini 59 mil., textile 56 mil., alte mărfuri 109 mil.

Exportează 510 mil. mărci. Argint 172 mil., Henequ 57 mil., aur 56 mil., aramă 53 mil., cafea 22 mil., alte mărfuri 150 mil.

Norvegia: Areal 322,987 km.² Locuit. 2.240,032.

Importează 436 mil. mărci. Cereale 73 mil., textile 60 mil., alte mărfuri 303 mil.

Exportează 286 mil. mărci. Animale și victualii 85 mil., lemn 50 mil., mărfuri de lemn 49 mil., alte mărfuri 102 mil.

Portugalia: Areal 91,943 km.². Locuit. 5.423,132. Colonii 2.093,000 km.²
Locuit. 7.256,000.

Importează (1906) 217 mil. mărci Textile 31 mil., cereale 15 mil., alte mărfuri 171 mil.

Exportează 110 mil. mărci. Vin 38 mil. alte mărf. 72 mil.

România: Areal 131,353 km.² Locuit. 5.956,690.

Importează (1906) 342 mil. mărci. Textile 104 mil., metale 75 mil., mașini 32 mil., alte mărfuri 131 mil.

Exportează 398 mil. mărci. Cereale și făină 328 mil., lemn 23 mil., alte mărfuri 47 mil.

Rusia: Areal 5.377,444 km.² Locuit. 105.737,205, în Azia 17.463,356 km.²
Locuit. 24.769,795.

Importează (1906) 1,730 mil. mărci. Bumbac 172 mil., ceaiu 170 mil., mașini 132 mil., textile 100 mil., metale 96 mil., cărbuni 66 mil., cauciuc 62 mil., lână 55 mil., alte mărfuri 877 mil.

Exportează 2365 mil. mărci. Cereale și făină 990 mil., lemn 215 mil., in 150 mil., unt 99 mil., animale 62 mil., zahăr 42 mil., piei lucrate și crude 43 mil., alte mărfuri 651 mil.

Serbia: Areal 48,303 km.² Loc. 2.688,025.

Importează 57 mil. mărci. Textile 19 mil., alte mărfuri 38 mil.

Exportează 66 mil. mărci. Vite și cereale 60 mil., alte mărfuri 6 mil.

Spania: Areal 504,517 km.² Locuit. 18.618,086.

Importează 751 mil. mărci. Victualii 133 mil., bumbac și mărfuri 125 mil., articlii de drogherie 87 mil., mineralii 77 mil., mașini 73 mil., animale 70 mil., alte mărfuri 86 mil.

Exportează 743 mil. mărci. Victualii 254 mil., mineralii 148 mil., metale 122 mil., lemn 57 mil., alte mărfuri 162 mil.

Suedia: Areal 447,864 km.² Locuit. 5.136,441.

Importează (1906) 728 mil. mărci. Cărbuni 62 mil., cereale 48 mil., bumbac 30 mil., mașini 33 mil., cafea 23 mil., alte mărfuri 532 mil.

Exportează 571 mil. mărci. Lemn 161 mil., fer 90 mil., material de lemn 51 mil., hârtie 31 mil., unt 36 mil., alte mărfuri 172 mil.

Statele unite din America: Areal 9.369,391 km.². Locuit. 76.149,386.

Importează (1906/7) 6023 mil. mărci. Textile 848 mil., piei lucrate și crude 441 mil., zahăr 390 mil., chemicalii 349 mil., cafea 328 mil., mătasă nel. 300 mil., cauciuc 258 mil., in, cânepă și iută 177 mil., lână 174 mil., alte mărfuri 2.758 mil.

Exportează 7787 mil. mărci. Bumbac 2020 mil., cărnuri 823 mil., cereale 773 mil., mașini 378 mil., petrol 357 mil., lemn 294 mil., fer 248 mil., animale 173 mil., cărbuni 160 mil., alte mărfuri 2561 mil.

Țara de jos: Areal 33,000 km.² Locuit. 5.104,137. Colonii 2.045,647 km.²
Locuit. 39.073,000.

Importează (1906) 4282 mil. mărci. Cereale și făină 729 mil., fer și oțel 510 mil., bumbac și textile 256 mil., aramă 240 mil., lemn 153 mil., cărbuni 140 mil., urez 129 mil., cafea 87 mil., alte mărfuri 2038 mil.

Exportează 3533 mil. mărci. Cereale și făină 437 mil., fer și oțel 352 mil., aramă 192 mil., lemn 117 mil., zahăr 109 mil., hârtie 91 mil., margarină 94 mil., alte mărfuri 1961 mil.

Turcia: Areal 169.300 km.² Locuit. 6.130,200. Azia și Africa 2.817,800 km.²
Locuit. 17.898,700.

Importează (1906/7) 577 mil. mărci. Textile 182 mil., zahăr 49 mil., alte mărfuri 346 mil.

Exportează 362 mil. mărci. Mătasă 54 mil., struguri 43 mil., cereale 35 mil., cafea 16 mil., smochine 17 mil., alte mărfuri 197 mil.

N. Petra-Petrescu.

MUZEUL „ASOCIAȚIEI“.

— Raport citit în ședința comitetului central din 10 Martie 1910. —

Onorat Comitet Central!

La 1 Ianuarie a. c. s'a împlinit anul de când am primit însărcinarea de a îngriji de sporirea și aranjarea colecțiilor din «Muzeul istoric și etnografic al Asociației». Pentru orientarea on. comitet central și a publicului care se interesează de soarta acestei instituții naționale, îmi permit a prezenta un raport amănunțit despre lucrările ce le-am putut săvârși până la sfârșitul anului 1909.

Voiu vorbi mai întâi despre lucrările de înzestrare, iar pe urmă de cele de aranjare și catalogare ale Muzeului.

I. Înzestrarea Muzeului.

În numărul II/1909 al revistei «Transilvania», am scris un articol, în care am arătat că zidirea unui palat, în odăile căruia s'au adunat la întâmplare câteva sute de obiecte nu înseamnă încă a avea un Muzeu, ci numai do-

rința de a-l avea. Am stăruit, în câteva cuvinte, și asupra lipsei mijloacelor materiale ale «Asociației» pentru a angaja mai multe persoane, cari să cuture ținuturile românești, ca să adune sistematic și continuu și ca să cumpere obiecte pe seama Muzeului. Am făcut deci un apel către despărțămintele «Asociației», către preoți, învățători și către toți cărturarii noștri să înceapă a aduna tot felul de obiecte vechi și de artă și să le trimită pentru Muzeu. Pentru orientarea celor ce s'ar hotări să contribuie la completarea colecțiilor privitoare la trecutul nostru și la etnografia românească, în acest articol am făcut și un îndrumar, însoțit de ilustrații, înșirând sistematic obiectele ce trebuiesc adunate pentru Muzeu. Îndrumarul e alcătuit pe baza studiilor ce le-am putut face într'un timp așa de scurt și cred că e destul de complet ca început.

Acest articol din «Transilvania» a fost reprodus de mai multe ziare dela noi, așa că a trezit în cercuri largi interesul față de instituția noastră. În luna Maiu anul trecut, On. Prezidiu a adresat o circulară către toți directorii despărțămintelor «Asociației», în care li s'a atras atențiunea asupra apelului și îndrumarului din «Transilvania» și au fost invitați să aranjeze expoziții etnografice, cu ocazia adunărilor cercuale, dela cari obiectele mai prețioase să le rețină pentru Muzeu. Ca să atragă atențiunea membrilor «Asociației» asupra Muzeului, au fost rugați să cetească la adunările cercuale în întregime articolul din «Transilvania». Pe lângă aceste am purtat corespondențe particulare cu mai multe persoane cari s'au arătat aplicate a se ocupa cu adunarea de obiecte, dându-le sfaturi și îndrumări cum să lucreze.

Rezultatul acestor străduințe, spre marea mea bucurie, a fost destul de mulțumitor. Mai multe despărțăminte au cetit articolul din «Transilvania» la adunările cercuale, altele au făcut apeluri către membri din despărțăminte, rugându-i să adune obiecte, iar câteva despărțăminte, cu ocazia adunărilor cercuale, au aranjat expoziții etnografice sau expoziții de țesături și cusături. Despărțământul *Blaj* a aranjat, în comuna Șoroștin, iar despărțământul *Cluj*, în comuna Feneșul-săsesc, câte-o expoziție de cusături și țesături. Expoziții etnografice s'au aranjat în despărțămintele *Bran*, *Năsăud* și *Sebeș*, dela cari am primit mai multe obiecte și anume: Dela expoziția desp. Năsăud, aranjată în Ilva-mare, d-șoara Letiția Slăvoacă ne-a trimis gratuit 24 de obiecte, dintre cari mai ales două sunt foarte rari și foarte prețioase: o cană verde cam de prin 1700 și o cană colorată din 1812, cari se foloseau pentru «mied», o beutură făcută din miere. Mai amintesc un «pieptar verde mătăsit» de prin 1812—40 și o cutiuță lucrată dintr'o singură bucată de lemn de frasin și încrestată, veche de vre-o 70—80 de ani. Toate obiectele sunt amănunțit descrise de d-șoara Slăvoacă. Dl George Babeș, directorul desp. Bran, ne-a trimis 31 de obiecte dintre cari 12 gratuit, iar 19 pentru suma de 97 cor. Foarte prețioase sunt cele 6 ii femeiești vechi între 70 și 100 de ani. Dela expoziția desp. Sebeș, aranjată în comuna Cut, doamna Hortensia Ludu din Sebeș ne-a trimis gratuit 53 de obiecte, dintre cari mai prețioase sunt o parte a cătrițelor și a ștergarelor.

Dintre obiectele adunate și donate Muzeului de particulari amintesc: pe cele 20 trimise gratuit de doamna Olimpia Damian din Brad, despre cari am vorbit și în «Transilvania» Nr. III 1909. Cărțile vechi adunate de d-sa sunt cele mai prețioase; cuierul de lemn făcut dintr'o singură bucată de lemn deasemenea e o raritate; apoi iconița de lemn dăruită de d-nul Valer P. Comșa, preot în Copăcel (Făgăraș), fruntariile de moară, sculptate, dăruite de d-l Ioan Hanzu din Cacova; fotografiile de porturi în colori dăruite

de d-l Enea Hodoș; 646 monete, dăruite de societatea «Andreu Șaguna» din Sibiu; 66 monete dăruite de d-l Dr. Aurel Novac, deputat și 35 de scrisori originale ale d-lui Ioan Slavici din 1865—74, dăruite de d-na Maria Cioran din Rășinari. O deosebită mențiune merită admirabilul Album de țesături și cusături întocmit de d-șoara Minerva Cosma, care a binevoit a dăru-i originalele pe seama Muzeului.

Eu însumi am îmbogățit colecțiile Muzeului cu peste 200 de obiecte, dintre cari amintesc, ca foarte prețioase, furcile de tors, bătele ciobănești, olăria din Rășinari și țesăturile din Bănat.

În cursul anului 1909, colecțiile din Muzeul «Asociației» s'au înmulțit în total cu peste 1100 de obiecte, ceace cred că e un fapt destul de îmbucurător, mai ales având în vedere că pentru toate aceste obiecte «Asociația» a cheltuit numai neînsemnata sumă de 286.40 cor.

Lucrările pentru înzestrarea Muzeului se continuă și în acest an cu aceeași străduință. La sfârșitul anului trecut, în circulara adresată d-lor directori ai despărțămintelor i-am învitat din nou să adune obiecte pentru Muzeu și să aranjeze expoziții etnografice cu ocazia adunărilor cercuale. Despărțământul Lăpușul-unguresc a și luat dispoziții pentru aranjarea unei asemenea expoziții și sper că și la adunarea generală din Dej vom putea admira o expoziție etnografică.

II. Catalogarea și aranjarea Muzeului.

În raportul pe care l-am prezentat în ședința on. comitet central din Martie trecut, am spus în ce stare am găsit colecțiile din Muzeu și am descris amănunțit toate lucrările de curățire ce-am fost silit să le fac, ca să scap o parte a obiectelor de distrugere. Abia după terminarea acestor lucrări m'am putut gândi la inventarierea și catalogarea obiectelor, pentru a putea constata ce se află în Muzeu. Munca aceasta mi-a dat foarte multă bătaie de cap, neavând absolut nici o experiență în această privință. A trebuit să consult cărți scrise de specialiști și să cercetez mai multe muzee pentru a-mi face o idee lămurită cum trebuie să fac inventarierea și catalogarea dela început pe baze științifice și statornice, fiindcă conștiința mea nu mi permitea să fac un lucru superficial și numai de mântuială. Am fost la muzeele din Sibiu, la Muzeul de artă națională al d-lui Tzigara-Samurcaș din București, dar în aceste n'am putut afla ceace căutam. M'am dus deci la Muzeul etnografic din Budapesta, unde, în sfârșit, cu o amabilitate și bunăvoință rară, mi s'au arătat toate tainele lucrărilor dintr'un muzeu etnografic, așa cum se practică astăzi pretutindeni. Bine înțeles că în cele 5 zile, cât am putut jertfi pentru acest studiu, deși tot timpul cât eră deschis Muzeul, mi-am dat osteneala să învăț cât mai mult, abia am putut câștiga o orientare generală asupra felului cum se conservă, cum se inventariază și aranjează obiectele dintr'un muzeu. Trebuie să mărturisesc că am rămas cam surprins de greutatea și mulțimea lucrărilor ce vedeam că mă așteaptă la Muzeul nostru, pe cari dacă nu le cunoști nu-ți poți da seama de ele.

Munca cea mai grea și mai migăloasă e prepararea diferitelor obiecte pentru a le apăra de molii, de carii, de rugină și de mucegaiu, pe cari noi fără ajutorul personalului și localului necesar nu o putem săvârși. Toate categoriile de obiecte (lemnăria, ferăria, țesăturile etc.) își au felul lor special de preparare pentru a putea fi conservate în Muzeu. Conservarea anticităților cere chiar proceduri chimice complicate. Eu m'am gândit

în primul rând la desinfectarea țesăturilor și hainelor, de cari avem mai multe în Muzeu și cari erau mai atacate de molii. Spre acest scop am făcut o ladă mare, după modelul celei dela Muzeul din Budapesta, în care am pus, rând pe rând, aproape toate obiectele atacate de molii, desinfectându-le cu carbon sulfurat. Cu ajutorul acestei substanțe am reușit să stărpesc cu desăvârșire moliile și prin o curățenie continuă să țin colecțiile din Muzeu în stare bună. Au mai rămas să fie preparate celelalte categorii de obiecte (mai ales fierăria și lemnăria), cari se vor putea face și mai târziu.

Pe urmă am început lucrările de catalogare. Spre acest scop am făcut un inventar general, tipărituri pentru catalogarea pe fișe și un registru de intrare, însoțit de un indice alfabetic.

Mai amintesc, că cunoștințele mele despre felul lucrărilor din Muzeu le am completat cu ocazia călătoriei ce-am făcut-o în Germania, în Octomvrie trecut, când am vizitat muzeul etnografic din Franckfurt a/M., veștitul Germanisches Muzeum din Nürnberg, Deutsches și Național Muzeum din München.

Până la sfârșitul anului 1909 s'a terminat catalogarea pe fișe a obiectelor din Muzeu, afară de colecțiile numismatice, de minerale, de fotografii și afară de cărțile vechi și manuscrise. Aceste din urmă vor trebui să formeze o secție a Bibliotecii «Asociației», în localul căreia le-am și așezat.

Cu sfârșitul anului 1909 sunt catalogate pe fișe 1821 de obiecte. Numărul obiectelor aflătoare în Muzeu, împreună cu colecțiile numismatice, cu fotografiile și cu mineralele se urcă cam la 4000 (numai monete sunt aproximativ la 1500).

Afară de aceste obiecte, în Muzeu se mai află 15 păpuși și diferite țesături, cari sunt proprietatea «Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiului».

Lucrările de catalogare se vor continua și în cursul acestui an.

În ce priveștea hotărîrea adunării generale din Octomvrie trecut de a se redactă și tipări un catalog al Muzeului, am onoarea a raportă că înainte de a se completă și mai ales studiă sistematic colecțiile din Muzeu, un asemenea catalog nu se poate face și nici nu e de lipsă, fiindcă publicul ce vizitează Muzeul, obiectele fiind puține, se poate ușor orientă. Ceeace trebuie și se poate face, însă, e să se descrie și să se publice în «Transilvania» reproduceri fotografice, după obiectele mai prețioase și mai rare aflătoare în Muzeu. Acest lucru sper că-l voi și putea face în numerile viitoare din «Transilvania».

În ședința din Noemvrie trecut am raportat on. comitet central că din prilejul ultimei adunări generale am aranjat provizor colecțiile din Muzeu, împărțindu-le în următoarele grupe: I. Lemnăriile și ocupația țărânului nostru, II. Porturi și obiceiuri și III. Industria de casă. Din acest prilej am fost silit să fac mai multe etagere, rame și unele reparaturi la dulapuri și vitrine. Pentru lucrările de catalogare și aranjare ale Muzeului s'a cheltuit suma de K 580.40 fil.

Aceasta este activitatea ce-am putut o desfășură în cursul anului 1909 pentru Muzeul «Asociației».

Ca încheiere, îmi permit a mai aminti că m'am ocupat și cu câteva studii de interes etnografic. Am adunat material pentru a scrie un studiu teoretic asupra etnografiei, arătând dezvoltarea acestei științe și însemnătatea ei pentru cultura unui popor. Am în pregătire un studiu despre «*Arta poporului maghiar*», pe baza lucrării d-lui Malonyai Dezső «*A magyar nép művészete*» (în 5 volume mari, dintre cari până acum au apărut

două) și alt studiu despre «*Arta poporului săsesc*», pe baza publicațiilor d-lui Victor Roth, «*Geschichte der Deutschen Baukunst in Siebenbürgen*» (3 vol.) și a lucrărilor d-lui Sigerius. Totodată mă ocup cu adunarea materialului pentru un *Album de porturi românești din Ungaria* pe care am de gând să-l public sub auspiciile «Asociației». *Oct. C. Tăslăuanu.*

F O L C L O R.

— De 'ntreabă se 'ntreabă sfinții. ¹ —

- De 'ntreabă se 'ntreabă
De 'ntreabă se 'ntreabă sfinții
Da colinda.
Din ce s'au făcut Miru și Graure sfinți?
Da colinda.
Iar voi sfinți, prea sfinți,
Ce mă ispițiți, sfinți, ce mă ispițiți?
Da colinda.
Că voi bine știți,
Bine ca și mine, sfinți, bine ca și mine
Da colinda.
Și noi că ne-am dns
La Ierusalim, sfinți, la Ierusalim.
Da colinda.
Noi ca să vedem
Oarzele de coapte, sfinți, oarzele de coapte.
Da colinda.
Grâne de rodit,
Săcări de 'nflorit, sfinți, săcări de 'nflorit.
Da colinda.
Ș'atât am umblat
Pân' am inserat, sfinți, pân' am inserat.
Da colinda.
Și noi că ne-am dat
Delături de sat, sfinți, delături de sat.
Da colinda.
La lina fântână,
Noi să hodinim, sfinți, noi să hodinim,
Da colinda,
Și apă să bem.
Iar câinii de jidovi, sfinți, iar câinii de jidovi,
Da colinda,
Ei ne-au ocolit.
Voi toți ați fugit, sfinți, voi toți ați fugit
Da colinda.
Și pe min' m'au prins
Și pe min' m'au dus, sfinți, și pe min' m'au dus
Da colinda,
In poarta lui Pilat
- De m'au răstignit, sfinți, de m'au răstignit.
Da colinda.
Pe cruce de brad.
Prin talpe, prin palme, sfinți, prin talpe
[prin palme.
Da colinda.
Chiroane-mi băteă,
Chiroane de fier, sfinți, chiroane de fier,
Da colinda,
Cuie de oțal.
Tare le băteară, sfinți, tare le băteară.
Da colinda.
Sângele curgea
Pe pământ cădeară, sfinți, pe pământ că-
deară,
Da colinda.
Vin roș se făcea
Creștinii-l strângeară, sfinți, creștinii-l
[strângeară,
Da colinda,
De să veselia.
Și 'ncă mai făceară, sfinți, și 'ncă mai fă-
[ceară,
Da colinda,
Cunună de spini,
Tot cu mărăcini, sfinți, tot cu mărăcini,
Da colinda.
Pe cap mi-o punea
Tare-o apăsară, sfinți, tare-o apăsară,
Da colinda.
Lacrămile-mi da,
Pe pământ cădeară, sfinți, pe pământ că-
[deară,
Da colinda,
Mîr sfânt se făcea.
Creștinii-l strângeară, sfinți, creștinii-l strân-
[geară,
Da colinda,
De se miruia.

¹ Colindă ce se cântă la Crăciun.

Cul. în Vad (comit. Făgăraș) de Ștefan Boer.

DĂRI DE SEAMĂ

Dr. I. Felix. *Istoria Igienei la Români în secolul al XIX-lea și starea la începutul secol. al XX-lea.*¹

Rar se va găsi vre-un intelectual român, care să nu fi auzit de numele neobositului profesor și academician Dr. I. Felix (1832–1905), căci nu este lecție inaugurală din domeniul medicinei sau a științei românești, peste tot nu este cuvântare de recepție, nu este tractat de medicină, în care să nu-l găsim amintit.

Dr. I. Felix a fost una dintre cele mai marcante figuri din epoca întemeierii României de astăzi. Și a fost un mare noroc pentru România, că în timpul când, în pripă, trebuiau alcătuite lucruri mari și durabile, în fruntea acțiunii pentru a da României un serviciu sanitar destoinic și instituții sanitare solide, alături de doctorul Davila Stetea un om, care toate le privea dela înălțimea savantului perfect de bine orientat. Dr. I. Felix a ocupat în decursul laborioasei sale vieți cele mai înalte posturi medicale. El a fost medic primar al capitalei, profesor de igienă la școala de medicină, mai apoi la facultatea de medicină, director al serviciului sanitar superior. Pe lângă aceea a reprezentat România la 9 congrese internaționale și 2 conferințe sanitare internaționale, făcând pretutindenea cinste științei românești.

În cartea ce poartă titlul de mai sus, — despre care dl Iorga în articolul de parentare din Sămănătorul 1905 pag. 66 zice, că întră lucrările de istorie științifică e, de sigur, cea mai bună, — se cuprinde imensul material privitor la toți ramii doftoricescului meșteșug la români, pe care acest doctor harnic l-a adunat în decursul mănoasei sale vieți. Fiindcă Dr. Felix a înțeles dela începutul activității sale că igiena e știința care aplică în vieța de toate zilele rezultatele celorlalte științe, în cartea aceasta nu numai igienistul, ci orice bărbat care se interesează de știința românească găsește un bogat izvor de informație.

Fiind materialul așa de colosal, mă voiu mărgini de astădată să dau numai câteva spicuiuri de interes mai general din cuprinsul cărții, iar la sfârșit voiu înșiră titlul capitolelor ce le cuprinde. Poate mai târziu, ne vom mai întoarce la acest izvor neseecat.

* * *

Pasagiul din urmă al introducerii: «Igiena și economia politică sunt științe democratice, ele afirmă solidaritatea tuturor cetățenilor statului; de această solidaritate noi Românii n'am ținut seamă, am lăsat pe țaran să zacă în ignoranță și în sărăcie, am neglijat a formă din femeea țaranului pe agentul principal al igienei, și suntem datori să inaugurăm secolul al XX-lea cu îndreptarea acestui neaiuns grav». (pag. 202.)

«La 1832 o comisie instituită de generalul Kisseleff cere în Muntenia ca la școala centrală să se institue și cursuri speciale de medicină, care să formeze operatori practici, chemați a înlocui pe empiricii, cari exploatează populațiunea. Eforia școalelor însă în planul ce-l elaborează amintește numai de drept, matematică și agricultură». (pag. 215.)

«La 1856, când se deschide la Iași facultatea de drept și la 1860 cele de litere și științe. M. Kogălniceanu stăruiește pentru crearea facultății de medicină, dar nu este ascultat». (pag. 216.)

«La 1837–39 se face în Muntenia începutul formării de moașe». (pag. 216.)

«La 1 Febr. 1854, departamentul din'năuntru al Munteniei publică cumcă *barbierii din Capitală* au fost supuși la examen spre a se alege cei cu știință, *capabili a lua sânge, a pune lipitori și ventuze*. 73 la număr, examinați de însuși protomedicul». (pag. 218.)

¹ Analele Academiei Române seria II. Tom. XXIII. 1900–901, pagina 201–576 și seria II. Tom. XXIV. 1901–2, pag. 185–391.

Tipărită și separat în 1901, 4° 371 pag.

«La 6 Martie 1856, *Prințul Știrbei organizează școala de mică chirurgie dela spitalul ostășesc Mihai Vodă* (deschisă la 4 Decembrie 1855), menținând caracterul ei militar dându-i programul școalelor secundare de medicină din Franța pentru formarea de ofițeri de sănătate și de farmaciști. În decretul către sfatul administrativ extraordinar, publicat în «Bulet» nr. 21 an. 1856, Domnitorul B. Știrbei zice: «...se descarcă Eforia spitalelor de îndatorirea de a mai țineă osebită școală pentru felceri. Pentru întâiul ajutor se înzestreaă școala cu un capital de lei 240.000 din suma agonisită din dobânzile sumelor ce alcătuiesc casa beneficiului recruților, restul de lei 16.123 se va slobozi școalei pentru cheltuelile anului dintăiu. Se vor primi 25 de elevi pentru armată și 25 pentru spitalele civile... Leafa profesorilor de Lei 20.000 pe an se va întâmpina din casa Eforiei spitalelor»... (pag. 218—219.)

«La 1861 urmează această școală 40 de Moldoveni, 67 Munteni, 35 din alte țări românești, 46 din Bulgaria și Rumelia» (pag. 220.)

«La 1869 școala națională de medicină din București se ridică la rangul de facultate» (pag. 221).

— Din capitolul: Administrarea serviciului sanitar: «La 1798 Vodă Hangerli rânduiește pe marele boer Șt. Hiotu epistat pentru curățirea lucrurilor molipsite. Apoi ordonează, că prin cărciume calabalic să nu fie» (pag. 228.)

«La 1803, Constantin Ipsilanti, Domn al Munteniei poruncește lui *arhiatros* (medic-șef) să nu sufere, ca unii dintre *spițeri*, având între dâșii *simfonie*, nu scriu rețetele cui fosul cel obicinuit, ci pune întru acele rețete numere și numiri neștiute, cunoscut numai spițerilor acelora cu cari sunt simfonizați, astfel face un mare *catahrisis* la plata acelor doftorii, încercându-se cel cu trebuința cu preț nesuferit». (pag. 229.)

«Comitetul sanitar din ambele principate se îngrijește de îndestularea țării cu *lipitori*; se dă chiar monopol, care, la 1847, se desființează în Moldova. Prețul unei lipitori 15 bani vara, 25 iarna, oșebit de taxa pentru aplicare». (pag. 240).

Din Partea II. memoriul 2: «La 1901 exercită în Regatul Român:

1.224 Doctori în medicină.

32 Licențiați.

541 Farmaciști.

201 Veterinari.

25 Chirurghi-dentiști.

17 Dentiști clasa II.

27 Subchirurghi-dentiști.

208 Farmacii (1900).

50 Drogherii (1898).

1,107 Moașe, dintre cari 60 din clasa II.» (pag. 244).

«Spitalele din România sunt unicele instituțiuni de asistență, cari acoardă bolnavilor căutare gratuită, fără distincțiune de naționalitate și religione. Abia în Anglia se mai primesc foarte rar, străinii gratuit» (pag. 270).

«Eforia spitalelor din București, care în 1875 aveă un venit de lei noi 2,136.000 în 1900 are avere imobilă în valoare de 67,136.000 (126 moșii, 20 case), cu un veni anual de 4 milioane lei, având însă și 5 milioane datorii (A. G. Găleşescu). *Epitropia generală a Casei spitalelor Sf. Spiridon*, care în 1849 încassa un venit de abia 1 milion de lei vechi, în 1900 dispune de un venit de 2,922.000 lei noi, având și un milion de lei datorii. *Epitropia așezămintelor Brâncovenești* din București posedă un venit de 1,130.000 lei, din cari aproape 700.000 lei pentru spital, restul pentru biserica Domnița Balașa, Asilul de femei bătrâne, ajutoare și alte binefaceri. Afară de celelalte spitale cu fundațiuni oșebite, mai posed multle spitale județene și comunale venituri fonciare și alte venituri asigurate». (pag. 270.)

«Numărul spitalelor e 193 (la cari se adaugă cele 32 jubulare din 1906), numărul paturilor 7.926». (pag. 271).

CUPRINSUL CĂRȚII:

Partea I.

Întâiul memoriu: Introducere. I. Literatura Igienei. II. Invățământul medicinei și al igienei. III. Administrarea serviciului sanitar, a Igienei și a poliției sanitare. IV. Prevenirea boalelor. V. Boalele infecțioase și contagioase; boale epidemice, endemice și sporadice. Scarlatina, Pojarul, Tusea convulsivă și Disenteria epidemică, Influența, Febra puerperală, Febra tifoidă, Tifosul, Differia și Crupul. Vărsatul și Vaccinațiunea. Boalele venerice.

Memoriul II. V. Boalele infecțioase și contagioase; boalele epidemice, endemice și sporadice. Tuberculoza. Paludismul. Pelagra. Conjunctivita granuloasă. Lepra. Cretinismul endemic. Râia. Alcoolul și Alcoolismul. Ciurma.

Memoriul III. V. Boalele inf. și contag.; boalele epidemice, endem. și sporadice. Colera. VI. Prevențiunea boalelor infecțioase ale animalelor cari se transmit la om. Turbarea. Dalacul. Răpciuga.

VII. Catalog cronologic al lucrărilor asupra Igienei scrise în România, celor despre România, precum și celor publicate de Români până la finea secolului XIX.

Partea II.

Memoriul I. VIII. Azistența publică. Azistența săracilor. Azistența medicală. Căutarea gratuită a bolnavilor săraci. Azistența femeilor la faceri și leuzie. Alienații.

Memoriul II. Medicii și exercițiul medicinei. Spitalele. Societățile Crucii Roșii. Farmacia. Stabilimente de hidroterapie. Ape minerale. Stațiuni balneare și climatice.

Memoriul III. IX. Protecțiunea copiilor. Protecțiunea viitorilor copiii naintea concepțiunii. Protecțiunea copiilor înaintea nașterii, în timpul vieții intra-uterine. Protecțiunea mamei la nașterea copilului. Protecțiunea copilului la naștere, și în prima copilărie. Copii nelegitimi, copii găsiți, copii mici crescuți afară din casa părintească. Copii dela 3 ani în sus. Copii în industrie.

* * *

Dr. G. Marinescu. «*Progresele și tendințele medicinei moderne*».

Doctorul G. Marinescu, profesor de fiziologie la univ. din București și membru al Academiei Române, e unul dintre cei mai de valoare bărbați de știință ai României.¹

Broșura de 40 pagini cvart, despre care vorbim, cuprinde discursul cu care și-a făcut intrarea în Academia Română, în ședința din 10/23 Martie 1906.

Titlul cărții îți trezește așteptarea de-a vedea o înfațișare compendiară a progreselor și tendințelor din toți ramii medicinei moderne. Dar după câteva pagini deja observi că în întreagă expunerea prevalează considerațiile școalei fiziologice-naturaliste, în detrimentul celei farmacoterapeutice sau a celei eclecticice.

¹ Dr. G. Marinescu e născut în 1864 la București. Drul Babeș a descoperit în curând talentul puternic și «geniul muncii» ce-l avea elevul său Marinescu, și negăsindu-i vre-o bursă, pe răspunderea sa l-a trimis în străinătate cu leaful de preparator. E interesant că din aceasta mică bursă Dr. Marinescu întrefinează și pe bătrâna sa mamă «Și — zice Dr. Babeș în răspunsul la discursul de recepțiune, — pe când în străinătate trăiesc numeroși bursieri, cari tot mereu se vaită de insuficiența bursei lor, cu toate că mulți din ei nu produc nimic, Dr. Marinescu dela început a publicat lucrări științifice senzaționale, arătând o orientare completă a metoadelor și un spirit critic dirijat spre chestiunile esențiale și spre descoperirea faptelor nouă și importante».

Dr. Marinescu a lucrat în Germania și Franța, dar mai ales școala marelui gânditor și reformator al neurologiei, Charcot l-a atras. Și în acest ram a produs Dr. Marinescu cele mai valoroase din cele vre-o 150 de lucrări ale sale. Cea mai răspândită revistă medicală, «La Semaine medicale» l-a însărcinat pe cheltuielile ei să călătorească în Belgia, Elveția, Italia, Anglia și Scoția pentru a raporta despre starea actuală a neurologiei. Comitetul organizator al congresului dela Moscova l-a ales raportor despre celula nervoasă.

La 1897, în etate de abia 33 de ani, i s'a creat o catedră la universitatea din București. În acelaș an a fost ales medic primar al spitalelor civile în serviciul creat anume pentru boalele nervoase. Peste 2 ani, Academia Română l-a ales membru coresp., iar în 1906 membru onorar.

În introducere arată marele avânt ce l-a luat prin bacteriologie vindecarea boalelor infecțioase, prin ceea ce a crescut longevitatea medie a rasei omenești, și că tot mulțămîta bacteriologiei, chirurgia a ajuns să execute operații, la cari acum câteva decenii nici nu îndrăzneau să ne gândim. Apoi trece la arătarea pe rînd a *agenților naturali* aplicați în terapia modernă.

1. *Cura de aer* se folosește cu frumoase rezultate în caz de artrism, obezitate, neurastenie ș. a.

2. *Luminii*, numite de Dante «padre d'ogni mortabil vite», i se dă din ce în ce mai mare atențiune în vindecarea boalelor, de când se știe, că toate energiile, ce se văd în jurul nostru, nu sînt decît energii transformate din energia radiată de soare. Arată diferite calități ale culorilor spectrale cum de exemplu razele roșii și galbene activează circulația, cele violete din contra o încetinesc.

Razele Röntgen (X) au dat rezultate foarte îmbucurătoare la 3 feluri de boale:

a) boale de piele, b) neoplasmale pielii și ale mucozei (de ex. rac, sarcom etc.)
c) La îmbolnăvirea organelor, în cari se produce sângele (splina, măduva oaselor etc.)

Substanțele radioactive, adecă uraniul și sărurile lui, toriul, actiniul, poloniul, și mai ales radiul, au dat rezultate foarte mult promițătoare în tratamentul lupusului tuberculos și mai puțin la cel eritematos, apoi la epiteliomele perlate, la racul esofagial, de stomac, rectus etc., melanome condroide. Efecte minunate s'au observat la nevrozii, dureri de cap și, la ataxici, la isterie, neurastenie, morbus Basedovii etc.

3. *Mișcarea* se întrebunțează cu foarte mare succes la multe boale. Natura boalii va dicta folosirea celui mai potrivit din cele 3 metode, cari sunt: a) *Mișcarea activă*, executată de bolnav în mod voluntar (Kinezoterapia). Acest metod s'a cristalizat mai ales în gimnastica suedeză creată de genialul Ling. b) *Mișcarea cu rezistență*, când adecă pacientul face mișcarea, iar medicul produce rezistența sau invers. (Mecanoterapia.) c) *Mișcările pasive* (Masoterapia, Masajul).

4. *Cura de repaus*. În vindecarea tuberculozei, a fenomenelor de autointoxicație (cefalie, insomnie, inapetență și la turburările nervoase cura de repaus combinată cu cea de aer și supraalimentare, joacă un rol foarte însemnat. Iar la caz de neurastenie, alcoolism, morfinomanie etc. este necesară și *izolarea*; ea este chiar obligătoare la alienați cu fenomene de excitație, melancolie acută, la cei cu delir de persecuție, degenerați obsedați de idei de sinucidere, etc.

5. *Psihoterapia* a studiat-o mai ales Charcot și Bernhein și foarte bune rezultate de vindecare s'a ajuns prin aceea, că s'a luat în considerare și s'a studiat influința stării sufletești asupra stării trupului.

6. *Organoterapia* sau opeterapia s'a întemeiat pe observările, că dacă un oarecare organ sau țesătură prezintă turburări sau insuficiență, prin aceea, că i se dau bolnavului sucuri extrase din respectivul organ și țesătură dela animale, s'au văzut rezultate uimitoare. Dupăce arată unele din aceste rezultate, despre cari vom vorbi în special într'unul din numerele viitoare. Autorul trece la a II-a parte a discursului său de recepțiune, arătând tendințele medicinei moderne.

Problemele cele mai însemnate ale *medicinei sociale*, precum e suprimarea prin profilaxă (prevenire) a tuberculozei, alcoolismului, a pelagrei, a gușii producătoare de cretini, a mortalității copiilor etc., ni le arată într'o formă scurtă dar foarte cuprinzătoare.

În arătarea stărilor cari produc aceste grozave cauze ale degenerescenței rasei, Dr. Marinescu arată o adîncă cunoaștere nu numai a problemelor medicinei sociale, ci și a aplicării lor la referințele neamului românesc. Din tot pasagiul se arată o dragoste nemărginită pentru bietul nostru popor prea exploatat și prea necult pentru a-și putea găti însuși o soartă mai bună.

Caracteristic pentru acest vrednic tovarăș la Universitate și Academie al doctorului Babeș, care așa de intensiv s'a ocupat cu acțiunea de îmbunătățire a sorții țărănului, este următorul pasaj dela pag. 34:

«Nu este dureros a se ști că cultura păsărilor și a altor animale se face în mod mai rațional decât a copilului? Astfel mortalitatea puilor de găină este numai de 3%, a porcilor și a vitelor de 4%, a mânzilor de 8%, pe când a micilor copii variază între 17—26%».

Pentru îmbunătățirea sorții țăranului înaltul academician recomandă planul propus de ministrul Haret, potrivit și pentru referințele noastre :

„A se înlesni țăranilor puțința de-a deveni proprietari; a li se creâ și a li se înlesni puțința de a fi arendași; a fi puși în poziție să scoată un folos mai mare decât cel de astăzi din pământurile ce vor cultiva, fie ca proprietari, fie ca arândași; a li se asigura stăpânirea efectivă a pământului lor, făcându-se imposibilă arândarea lui către cămâtari, sau alte chipuri de expropriere mai mult sau mai puțin disimulată; să se ia măsuri pentru a se evita fracționarea indefinită a proprietăților țăărănești; a se lua măsuri, ca țăranii să fie scutiți, cât mai mult se va putea de exploatarea mijloacilor lor de orice fel; ca ei să fie asigurați contra nenorocirilor mai mult sau mai puțin periodice sau accidentale, ca seceta, grindina, focul epidemiile, epizootiile; ca ei să fie apărați în mod sigur contra foametei; să se pună frâu alcoolismului; Să li se asigure o justiție grabnică comodă și ieftină; să li se asigure o administrațiune bună și onestă; să se răspândească la sate cultura intelectuală, câtă este indispensabilă».

Aurel Dobrescu.

ÎNSEMNĂRI.

Etimologii. Flori. În ținutul Năsăudului precum și în alte părți se întrebuițează pluralul *flori* cu înțelesul de «menstruație». Cuvântul nu este termen medical străbătut din limba liter. în cea a poporului, ci termen popular, căci se întrebuițează într'un ținut ferit de franțuzisme și de neologisme, cari s'ar fi putut lua din latinește ori vr'o limbă romanică, și se derivă din latinescul *fluores* (*menstrui*) întrebuițat tot în plural, cu toatecă în adevăr trebuie să ne mirăm, că până când verbul *fluo* a dispărut, *flori* s'a păstrat dela mamă la fată timp de aproape 2000 de ani. *U* aton urmat de altă vocală s'a schimbat în latina vulgară în *û* care a dispărut ori s'a asimilat la consonanta precedentă: *mortuus* a fost înlocuit cu *mortus*: dr. *mort*, ar. *mortu* (rtr. *mort*, it. *morto*, fr. *mort*, sp. *muerto*); *februarius* a ajuns în acelaș chip *febrarius*: dr. *făurar* (it. *febbrajo*, fr. *février*, sp. *febrero*, port. *fevereiro*); *quattuor* s'a schimbat în *quattor* de unde e dr., ar. *patru*, ir. *potru* (rtr. *quater*, it. *quattro*, fr., prov., cat. *quatre*, sp. *cuatro*, port. *quatro*); și tot așa s'a mai întâmplat și cu mai multe verbe după schimbarea accentului: *battière* a ajuns * *bättuere* = * *battere*; *consüere* — * *cónsuere* = * *cosere*, a *bate*, a *coase*, etc. (v. O. Densușianu, *Hist. de la langue roumaine*, Paris, 1901. I. p. 90). Din *fluores* a trebuit așadar să căpătăm *flares* = *flori*.

Dr. Sextil Pușcariu îmi comunică că în italienește se spune cu acelaș înțeles *fiori*, răspuzând exact lui *fluores*, tot așa franțuzește: *fleurs* (deosebindu-se în *fleurs rouges* = «menstruație» și *fleurs blanches* = „leucorrhée de la femme“, ceea ce Nemții numesc „weisser Fluss“) ca termen popular alături de *fluores* ca termen medical (cuvânt savant), spaniolește *flares* (alături de *flares blanches* = „Weisser Fluss“) și poate și în celelalte limbi romanice. La nici un caz însă nu putem avea de lucru cu metafora cuvântului *floare* (= „Blume“), căci menstruația femeii de bună samă nu s'a putut numi astfel, iar dacă terminul de comparație ar fi fost culoarea roșie, n'am putea avea *flori albe* (= fr. *fleurs blanches*, sp. *flares blanches*), căci se zice și așa. Poporul însă l-a amestecat și l-a apropiat etimologicește de cuvântul *floare* mai ales după ce a pierdut verbul *fluo*, căci atunci nu mai știă adevăratul înțeles al *florilor*. Tot așa au pătî și lexicografii. În *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*-ul Dlui H. Tikin, care până una-alta e cel mai mare dicționar românesc gata și dincolo de litera *F*, nu-l aflăm nici deosebit, nici sub *floare*. Körtning încă nu-l dă în al său *Lateinisch-romanisches Wörterbuch* (ed. III. Paderborn, 1907.); dicționarele speciale ale limbilor romanice îl citează sub cuvântul *floare*, iar dacă se în-

tâmplă că unul îl desparte de *fleur* = «floare» crede că ar fi o alterație a termenului medical și savant *flueur*, pecând e de sigur popular. — În sfârșit cred că *florile* explicate astfel trebuie înțelese și în fraza *copil din flori* (= „*uneheliches Kind*“); „Bogdan-Vodă, fiu din flori al lui Alexandru cel Bun, (Ispirescu) „Grafie binoculării părintelui Lezvodax... s'a născut fiu legitim“ (Ghica) etc. *Copilul din flori* n'are tată, nu i-l știm, ci e născut din *flori*, din încetarea scurgerii acestora.

Dr. N. Drăganu.

※

Starea serviciului de oculistică în România. Despre starea serviciului de oculistică din România, ne putem face idee cînd lecția inaugurală ținută de agregatul Dr. G. Stănculeanu, urmașul la catedra de oftalmologie a marelui filantrop Dr. M. Manolescu¹.

În cele 56 de paturi la București, 35 la Iași, 10 la Filași și câteva în spitalul Preda din Craiova, mai departe cele 300—400 de paturi la Teiș și Frumoasa pentru boalele de ochi din armată, — abia pot fi ospitalizați $\frac{1}{5}$ din bolnavii țării întregi. Astfel se pare foarte plauzibilă propunerea ce-o face noul profesor, că ar fi cu mult mai consult să se fondeze mai multe servicii de oftalmologie în diferite puncte ale țării, decât să se facă aziluri pentru orbi, dintre cari cea mai mare parte ar fi putut fi salvați printr'un tratament corăspunzător.

Pe urmă noul profesor spune că s'a făcut în timpul din urmă pentru a ridică clinica de oftalmologie din București la nivelul ce i se cuvine. S'au separat bolnavii atinși de supurație și cei cu conjunctivită granuloasă (trahomă), pentru cari se va zidi un pavilion separat; s'a instalat o sală de operație și un serviciu de consultare, înzestrat cu cele mai moderne instrumente; s'a aranjat un laborator și o pivniță pentru animalele necesare la studiul experimental. Laboratorul dimpreună cu biblioteca specială stă la dispoziția tuturor cari fac vre-o cercetare sau teză în ramul oculisticii.

¹ Această lecție se publică în întregime în Numărul (21—1909) al revistei medicale «Spitalul».

Despre activitatea științifică a serviciului s'au publicat numeroase monografii în principalele reviste de oculistică din Franța, Germania și Anglia, și, pe urmă, s'a publicat un manual practic de oftalmologie.

Noul conducător își încheie prelegerea inaugurală cu următoarele cuvinte pătrunzătoare:

„Domnilor studenți! Vă îndemn să faceți medicina numai acei cari aveți un ideal altruist. Se înșală acei cari fac medicina ca o meserie, căci nu e o bună afacere.

Din contră medicina e o ocazie de manifestare a sentimentelor altruiste.

Într'o societate bine organizată ar trebui să se asigure medicilor de cătră comunitate existențe onorabilă fără ca ei să aibă nevoie să alerge după aceasta și atunci s'ar vedeă ce frumoase rezultate s'ar putea trage. Credeți-mă că doctorii cari câștigă mai mult ar fi mulțămiiți astfel și ar munci cu răvnă pentru un sfânt ideal.

Un astfel de sistem funcționează de altfel la Institutul Pasteur, dând bune rezultate.

Pun mari speranțe în Dvoastră, dlor studenți, pentrucă vă afirm că din toate țările ce le-am colindat și numeroasele școale ce am urmat în Franța, Germania și Anglia, timp de 18 ani, am rămas cu firma convingere că sunteți cei mai inteligenți. Trebuie însă să vă desvoltați în sensul altruismului. Generația care ne-a precedat a făcut România de azi. Nouă ne încumbă să facem o Românie mai umană mai generoasă, mai altruistă, care să fie România de mâine“. Aurel Dobrescu.

※

Donațiunea Petru Pană. Fericitul Petru Pană, originar din Săcele (Brașov), încetând din viață în România, la 26 Iulie 1909, a lăsat «Asociației» suma de 10,000 cor. cu destinația ca venitul ei să se întrebuițeze pentru scopuri culturale.

Comitetul central al «Asociației», în ședința sa ținută la 19 Februarie n. a. c., a primit cu deosebită bucurie această donațiune și a decis să o contopească cu fondul general, iar venitele ei să se întrebuițeze pentru înzestrarea «Muzeului istoric și etnografic al Asociației». În semn de adâncă recunoștință față de memoria generosului

donator a mai hotărît, ca în «Normativul pentru administrarea fondurilor și fundațiilor» această donațiune să se țină în evidență sub numirea «*Donațiunea Petru Pană*», amintindu-se că s'a contopit cu fondul general.

Această faptă nobilă a regretatului Petru Pană e vrednică de recunoștința întregii obști dela noi, iar pilda dată de dânsul, de a lăsa sume așa de frumoase fără a le da anumite destinațiuni, e vrednică de urmat și de alți binefăcători cari se vor gândi să vină în ajutorul culturii românești.

Mai anii trecuți dl Virgil Onișiu, directorul liceului român din Brașov, a scris un articol în care a atras atențiunea binefăcătorilor să lase donațiuni libere, cari să se poată folosi întotdeauna pentru trebuințele cele mai arzătoare, aducând astfel servicii înzecite înaintării culturale a popoului nostru.

Din acest prilej reamintim și o deciziune a comitetului central din 1906, care poate va avea norocul să îndemne pe unii la fapte frumoase ca cea a fericitului Petru Pană.

Comitetul central, având în vedere greutățile ce i le-a făcut guvernul la alcătuirea literelor fundamentale ale «Fundațiunii Ioan Olteanu», în ședința sa din 14 și 15 August 1906, a hotărît ca organele «Asociației», prin mijloace corăspunzătoare, cum sunt de ex. publicațiuni sau conferințe, să informeze publicul mare asupra piedecilor ce guvernul le pune «Asociațiunii» în timpul mai nou cu privire la administrarea fundațiilor ce i s'au încredințat și să îndemne pe sprijinatorii «Asociației» și pe mecenații popoului nostru, ce eventual vor voi să i le predea în viitor pentru trebuințele noastre culturale, să i le încredințeze în formă de donațiuni libere, și, în fine, să-i asigureze, că comitetul «Asociației» va ști afla întotdeauna căile și mijloacele cele mai potrivite, atât pentru realizarea intențiilor lor nobile, cât și pentru eternizarea numelui și amintirii lor».

Să nădăjduim că se vor mai găsi și la noi inimi nobile, cari să urmeze acestor îndemnuri!

✱

Bursierii Asociației. Câțiva cărturari din Lugoj au făcut un apel, în care se în-

demnau toți cei ce au beneficiat, ca studenți, de burse și cari au ajuns astăzi să aibă o situație materială mulțumitoare, să înapoieze instituțiilor ajutoarele primite.

În urma acestui apel Asociației noastre i s'au înapoiat două ajutoare, unul primit de dl Andreiu Bârseanu, profesor în Brașov și vicepreședintele Asociației, și altul de dl Andreiu Cosma, directorul institutului de credit și economii «Silvania» din Șimleu.

Pentru a îndemna și pe alții să urmeze pilda dată de cei doi fruntași ai vieții noastre, culturale, publicăm scrisorile prin cari au înapoiat amintitele ajutoare.

Brașov, 4 Ianuarie v. 1910.

Mult stimat domnule președinte! Imi iau libertatea a transpune prin filiala «Albina» la adresa Asociațiunii suma de 2400 coroane, drept răsplătire a sumei ce am primit-o ca stipendiu din partea Asociațiunii în anii 1878—81, pe timpul studiilor mele universitare, cât am fost ajutat, timp de trei ani, cu câte 400 fl anual.

S'ar cuveni să întorc și interesele, dar acum nu sunt în stare. Tot, ce pot face, este să port și mai departe în inima mea recunoștința față cu instituția ce m'a ajutat în tinereța mea, și întrucât mă iartă modesta mea poziție socială, să-i dau mână de ajutor la realizarea mărețelor sale probleme.

Primiți, mult stimat d-le președinte, încredințarea celui mai profund devotament.

Cu deosebită stimă :

Andreiu Bârseanu,
profesor.

Mult stimat domnule președinte! În anii 1865—8, când eram universitar în Budapesta, scumpii mei părinți — acum de pie memorie — suferind un mare dezastu «Asociațiunea pentru literatura română și cultura popoului român» mi-a venit întru ajutor cu 250 floreni sau 500 coroane.

Port în inima mea cea mai profundă recunoștință pentru acest ajutor, prin care mi-s'a ușurat continuarea studiilor universitare și urmând laudabilului exemplu dat de d-l Andrei Bârseanu, — demn de imitat de toți foștii bursieri ai Asociațiunii, întru răscumpărarea sus amintitului ajutor, am

onoare a vă transpune anexat 5 bucăți acții de bancă, conform notei de jos în valoare de 700 coroane (prețul de curs circa 830 coroane) pentru „Fondul Asociației“.

Dintre acții una este deja înregistrată pe numele Asociațiunei, iară celelalte va binevoi a le transcrie Asociațiunea și eu pe lângă avis voi restitui îndată speșele de transcriere.

Primiți, vă rog d-le președinte expresiunea înaltei mele venerațiuni, cu care vă sunt devotat

Andrei Cosma,
director de bancă și membru
pe viață al „Astrei“.

✱

Sărbătorirea dlui Titu Maiorescu.

Din prilejul iubileului de 70 de ani, Români de pretutindeni au sărbăta, într'un gând, pe marele îndrumător al culturii românești. Partea ce-am luat-o noi Români de dincoace de Carpați la această sărbătoare a dovedit îndeajuns sentimentele noastre de recunoștință pentru dl Maiorescu.

Asociația noastră a trimis dlui Maiorescu, prin dl Parteniu Cosma, următoarea adresă:

«Ilustre Domnule Maiorescu, În ziua de 15 Februarie a acestui an împliniți frumoasa vârstă de șaptezeci de ani. Din prilejul acestei aniversări întreagă lumea românească Vă trimite omagiile ei, neobositului îndrumător cultural, care într'o jumătate de veac de muncă senină a luminat cărarea literilor românești și fără a cărui personalitate excepțională nu s'ar putea închipui starea de astăzi a evoluției noastre culturale. Acest prilej este deci o sărbătoare a Românilor de pretutindeni, cari își dau seamă, că vieța unui popor numai la adăpostul culturii își poate clădi o cetate de apărare. La acest praznic de recunoștință și venerațiune a unui neam, ne cerem partea și noi Români ardeleni, cari, fără binefacerile culturii românești, am fi înfrânți în luptă necurmată pentru existența noastră națională. Sărbătorim și noi această zi și, când ne unim cu glasul tuturor, noi suntem înviorați și de mândria, că acest pământ al nostru a fost leagănul din care a pornit să lumineze una din cele mai înalte întrupări ale genului românesc.

În numele Comitetului central al «Asociației pentru literatura și cultura poporului român din Ungaria», Vă rugăm să primiți expresiunea sentimentelor noastre de profundă venerațiune, dorind a Vă vedea încă timp îndelungat la locul de frunte al îndrumării noastre culturale.

Sibiu, 11 Februarie 1910 n. Cu înaltă stimă: *Iosif Sterca Șuluțu*, prezident. *Octavian Goga*, secretar.»

✱

Congresul profesorilor. În ziarul «Tribuna» din Arad s'au scris două articole, în cari se face propunerea, ca în cadrele «Asociației» să se țină, în fiecare an un congres al profesorilor secundari dela noi. Ținerea unor asemenea congrese e de cea mai mare importanță pentru educație națională a poporului nostru și nădăjduim, că ele se vor și putea ține.

Iată propunerile din «Tribuna»:

«Asociația are între secțiile ei științifice și o secție școlară, care are diferiți membri ordinari și corespondenți, problema s'ar putea rezolvi foarte ușor: toți profesorii secundari (dela licee, gimnazii, seminarii, școli reale, normale și comerciale) să fie făcuți membri ordinari sau corespondenți ai acestei secții și atrași astfel direct în sfera «Asociației». În sânul acestei secțiuni școlare, care s'ar putea întruni pentru întâia oară în aceste condiții, chiar în anul curent, s'ar putea stabili apoi un vast program de acțiune, care să provadă toate trebuințele școalelor noastre, iar întrunirile anuale ale secțiilor științifice ar fi eo ipso congrese ale profesoriei noastre. După pregătirile cari s'ar putea face în anul acesta și în anul viitor, în ședințele secției școlare, s'ar putea ține apoi la adunarea generală din Blaj (1911), când se va serbă și jubileul de 50 de ani al «Asociației», cea dintâi adunare a tuturor profesorilor români în vechea metropolă a literelor române, unde profesoriea noastră ar începe supt cei mai buni auguri — o nouă viață». («Tribuna» Nr. 23/1910.)

«Eu a-și fi de părerea să se prefacă secția într'un fel de comitet, care, să se aleagă în fiecare an din alt oraș cu școală secundară românească. Acest comitet, ai cărui membri se pot atunci întruni oricând fără de a îngreuiă bugetul Asociației ar

avea să pregătească programul pentru congresul tuturor profesorilor, care s'ar ținea la adunarea generală, când și așa se adună mulți profesori și când e păcat să se piardă vremea scumpă cu banchete și seri de cunoștință.

Să se facă această experiență deocamdată cu secția școlară și, dacă va da rezultate bune poate că se vor preface cu timpul și celelalte secțiuni — lăsând sarcina grea a științei, surorilor din «Academia română — în modeste comitete de un an, care vor avea să pregătească programul pentru un viitor congres al advocaților, al medicilor, al economiștilor, poate chiar — «fantazie, fatazie...» — al preoților români fără deosebire de profesiune. Și astfel s'ar moderniza atunci patriachala adunarea generală «într'un congres», grupat după secții, al tuturor intelectualilor noștri, trecând banchetele și serile de cunoștință în domeniul legendelor istorice».

(«Tribuna» Nr. 28/1910.)

Nu discutăm aceste propuneri, ci așteptăm ca profesorii noștri să țină o consfătuire prealabilă și să adreseze o hârtie comitetului central al Asociației, care pe urmă se va putea ocupa de realizarea acestei idei.

✱

Biblioteca Tineretului. „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“ a îmbogățit literatura pentru tineret cu o nouă publicație, care desigur va aduce cele mai bune servicii educației artistice a tinerelor generații. Sub titlul „Biblioteca Tinerimii“, îngrijită de secția școlară, a început să publice o serie de broșuri, cari cuprind o lectură potrivită și aleasă pentru tineretul dela țară și dela orașe. Până acum au apărut patru numere și anume: Nr. 1. «*Puiul*» de Ioan Al. Brătescu-Voinești, Nr. 2. «*Vestitoriul*» de Mihail Sadoveanu, Nr. 3. «*Meșterul orb*» și «*Lumindrică*» de C. Negruzzi, Nr. 4. «*Darul lui Christos*» și «*La fereastră*» de Ioan Popovici-Bănățeanul. Fiecare broșură se vinde numai cu 6 bani (trei creițari), așa că o poate cumpăra și cel mai sărac tânăr.

Literatura noastră pentru tinerime până acum e foarte săracă în opere de adevărată valoare. Afară de «*Biblioteca Copiilor și a Tinerimii*» publicată de d-na A. O.

Maior, în editura revistei „*Luceafărul*“ nu cunoaștem nici o publicație făcută cu priecpere și cu îngrijire. Deaceia credem că «*Biblioteca Tineretului*» tipărită de secția școlară a „Asociațiunii“ îndeplinește o lipsă arzătoare și nădăduim că toți membri „Asociațiunii“ se vor grăbi să o răspândească mai ales între tinerimea dela sate. Cele patru broșuri apărute până acum sunt o garanță că s'a făcut un început bun, care trebuie sprijinit din răsputeri pentru a se putea continua în aceleași condiții.

Atragem îndeosebi atențiunea învățătorilor și preoților noștri asupra acestei publicații, care se poate comandă dela Biroul „Asociațiunii“ (Sibiiu, str. Șaguna Nr. 6) și dela Librăriile noastre.

✱

Apel către autorii de cărți didactice.

Sedința plenară, din Iulie 1909, a secțiilor științifice-literare ale «Asociației» și comitetul central, în ședința sa din 5 August 1909, au primit propunerea secției școlare de a se înființa pe lângă Biblioteca «Asociației» o secție a manualelor de învățământ pentru școlile noastre de toate gradele, cu scop de a censura și a răspândi pe acele dintre ele, cari vor fi găsite mai corăspunzătoare din toate punctele de vedere.

Chestiunea manualelor noastre de învățământ e de cea mai mare importanță pentru răspândirea unei culturi naționale și temeinice în sânul poporului nostru. Și credem că toți ceice își dau seama de însemnătatea școlii pentru educația națională a generațiilor tinere, vor primi cu însuflețire această propunere și se vor strădui a înlesni realizarea ei.

Facem deci un apel călduros către toți autorii de cărți didactice să b'nevoiască a trimite «Asociației pentru literatura și cultura poporului român» (Sibiiu, str. Șaguna Nr. 6) câte două exemplare din lucrările lor. Un exemplar se va păstra în Biblioteca «Asociației», iar celalalt se va da secției școlare spre cenzurare.

Mai ales acum, când se agită ideea unui congres al profesorilor, care desigur va avea să se ocupe și cu chestiunea manualelor didactice, nădăduim că apelul «Asociației» va fi ascultat.

Partea oficială.

Ședința I a comitetului central ținută la 29 Ianuarie 1910.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian Goga*. Membri prezenți: *Dr. I. Beu, Dr. Bologa, A. P. Bunea, P. Cosma, N. Ivan, Dr. Il. Pușcariu, N. Togan și Ioan Vătășan*.

Donațiuni: (3, 4, 5. Nr. 92, 19—1910 și 1495—1909). Dl Andreiu Bârseanu vicepreședintele Asociației înapoiază suma de Cor. 2400 pe care a primit-o dela Asociație ca bursă în anii 1878—81. — Dl Dr. Șt. Măngiurea din T. Severin, medic primar dăruiește Asociației 100 Cor. — Din răscumpărarea felicitărilor de anul nou s'a încasat suma de Cor. 647 — dela 107 donatori.

Despărțăminte: (6. Nr. 45—1910). *Abrud Cămpeni*. S'a votat școalei Reuniunii femeilor române din Abrud, Abrud-sat și jur un ajutor de 50 coroane (șed. comit. cen. din 20 Dec. 1909).

— (7. Nr. 56—1910) *Bocșa*. Cu ocazia adunării cercuale din Bocșa-rom. dl Petru Ieremie, preot, a ținut o prelegere despre «Pomărit». S'au împărțit mai multe cărți între popor. S'a dăruit desp. 3 ex. din toate publicațiunile populare ale A. (adun. cerc. din 20 Dec. 1909).

— 8. Nr. 1498—1909). *Brad*. Adunarea cercuală din Țărățel a ales director pe dl Dr. I. Radu, prof. în Brad. La adun. cerc. s'a cetit din cartea „Din sfaturile unui plugar luminat“ de Sandu-Aldea și s'au împărțit mai multe cărți între popor. — S'au luat dispoziții pentru ținerea unui curs pe seama analfabeților din Brad. (adun. cerc. din 5 Dec. 1909 și șed. comit. cer. din 5 Dec. 1909).

— (9. Nr. 1549 -1909). *Bucium*. Dl Director Vasile L. Pop raportează că anexarea comunelor din ținutul Jiboului nu s'a putut face. Directorul se invită să-și înceapă activitatea și cu cele 12 comune.

— (10. Nr. 44—1910). *Lugoj*. Se dăruiesc câte 5 ex. din publicațiunile populare ale A. (șed. comit. cerc. din 5/22 Dec. 1909).

— (11. Nr. 1530—1909) *Mediaș*. În cursul anului s'au ținut prelegeri în Ernea și Dârlos. Cu ocazia adunării cerc. din Biertan, dl George Simu, protopop, a ținut disertația „Pentru literatura și cultura poporului român“. (adunarea cerc. din 3 Octomvrie 1909).

— (13. Nr. 4—1910). *Sătmar-Ugocia*. Desp. a dăruit bisericii din Seini suma de 178/60 cor. (șed. comit. cerc. din 15 Dec. 1909).

— (14. Nr. 5—1910). *Zernești*. Dl Moise Micu, preot în Poiana-Mărului, a reorganizat despărțământul. S'a ales director dl Ioan Ionică. (adun. de reorganizare, ținută în Zernești, la 13/26 Dec. 1909).

Propuneri. (16. Nr. 39—1910). *Secretari salariați în despărțăminte*. Comitetul central, în ce privește propunerea dlui Dr. Dionisie Stoica prezentată la adunarea generală, decide: „Instituția noastră culturală poate reclama serviciile oricărui intelectual român dela noi fără nici o retribuție materială. Crede, că această instituție, ca orice societate culturală se va putea desvoltă și va putea rodi mai mult, edificând pe sentimentul de iubire de neam și de însuflețire, care aduce jertfe, decât pe interesul material al oamenilor noștri. Ținând seamă și de greutatea înființării unui fond cu aceasta destinație, comitetul central — exprimând mulțumiri dlui Stoica pentru felul cu care urmărește problemele „Asociației — nu poate primi propunerea“.

— (17. Nr. 18—1910). Comitetul central cere dela dl Dr. V. Cioban informațiuni mai amănunțite în ce privește instruirea soldaților români în timpul serviciului militar. — În ce privește adunarea documentelor privitoare la trecutul nostru aflătoare în arhivele din Viena, comitetul central crede că Academia română din București, având mijloace materiale mai însemnate, poate săvârși mai ușor această lucrare.

Școala civilă de fete. (18, 20. Nrii 1574—1909, 121—1910). S'a luat act cu aprobare de socotelile cheltuelilor particulare ale elevelor interne pe 1908/9, cu intrate de Cor. 18.213'40 și eșite de Cor. 17.117'75 Saldul de Cor. 1095'65 s'a adăugat la fondul pentru excursiuni. — Dșoarei Eleonora Lemény i se permite să funcționeze ca profesoară externă, dându-i-se retribuția anual de Cor. 2200.

Biblioteca tineretului. (22. Nr. 99—1910). Au apărut patru numere sub îngrijirea secției școlare. Numărul se vinde cu 6 bani.

Muzeu și Bibliotecă. (25.—34. Nrii 1558, 1514, 1506, 1505, 1563, 1568—1909, 41 - 1910, 1561—1909, 46—1910, 1559—1909). Dl Andreiu Bărsanu a fost rugat să cumpere pe seama Muzeului o parte din tablourile lui Mișu Pop descoperite în Brașov. — Au dăruit pentru Muzeu: Dl Aurel Novac, deputat, 66 de monete din epoca română, patru bancnote Kossuth și un inel de aur; — dl Moise Popovici, paroh Seghiște—Hârșești (Bihor), o fotografie reprezentând portul femeiesc din Valea Baiței (Bihor); — Dl Caius Brediceanu donă, două decorații rămase dela Generalul Doda; — Dl Dr. M. Cristea, asesor, două cruci de lemn, una din Maramurăș, alta din munții Hațegului; — Dl Dim. Comșa, prof., un „Album de crestuturi în lemn“; — Dna Lucreția Corcheșiu n. St. Șuluțu, 6 monete aflate în Munții Apuseni, iar dl Dr. Gustav Weigand dăruiește pe seama Bibliotecii „Atlasul lingvistic“ întocmit de Dsa; dl V. B. Munteșescu două exemplare din broșura sa „Dela noi din sat“, iar dl Iuliu Popescu, cassier la Albina, „Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens“ de Wilhelm Schmidt.

Cărți dăruite: (23. 24. Nrii 1553—1909 102—1910). S'a dăruit câte un exemplar din publicațiunile Asociațiunii, dlui Nicolae Solomon inv. în Egeriște, pentru a înființa o bibliotecăpo porală și Societății de lectură a elevilor școlaei de agricultură din Vaslui (România).

Membri decedați. 2. Nr. 1539—1909). Gerasim Domide din Bistrița.

Membri noi: (38. Nr. 132—1910). Cassierul raportează că s'au înscris următorii:

a) *Membri fondatori:* Dr. Dionisie Roman, avocat, Mediaș.

b) *Membri pe viață:* 1. Ioan Ionică, inginer silv. Zărnești. 2. Dr. Fulviu Tămaș, Ruma.

c) *Membri ordinari noi:* 1. Ioan Kőváry, preot, Ivăniș, desp. Beiuș. 2. Florian Goina, preot, Mezieș, desp. Beiuș. 3. Coriolan Ardelean, protopop gr.-cat., Beiuș. 4. George Ardelean, proprietar, Beiuș, desp. Beiuș. 5. George Kis, preot gr.-cat., Delani, desp. Beiuș. 6. Aurel Ioanette, comerciant, Cămpeni, desp. Abrud-Cămpeni. 7. Valeriu Maior, preot, Șoroștin, desp. Blaj. 8. Virgil Pop, administrator de moșie. Blaj, desp. Blaj. 9. Izidor Rusu, preot, Broșteni, desp. Blaj. 10. Emil Negruțiu, desp. Blaj. 11. Valeriu Dăian desp. Blaj. 12. Ioan Moldovan, calfă, Biertan, desp. Mediaș. 13. Valeriu Pop, notar, Boarta, desp. Mediaș. 14. Ioan Bălțar cand. de avocat, Mediaș, desp. Mediaș. 15. Teofil Holerga, preot gr.-or., Frăua, desp. Mediaș. 16. Aron Domșa, preot gr.-cat., Șeica-mare, desp. Mediaș. 17. Ioan Pașca, preot, Geaca, desp. Mociu. 18. Dr. Cornel David, medic, Orăștie, desp. Orăștie. 19. Basiliu Botean, preot, desp. Orăștie. 20. George Siuta, arhidiacon, Barlafalu, desp. Sătmăr. 21. Alex. Băban, preot, Prilog, desp. Sătmăr. Vasile Ardelean, preot, Vetiș, desp. Sătmăr. 23. Nicolae Lupan, preot, Chiuzbaia, desp. Sătmăr. 24. Dna Dr. Vasilie Lucaciu, soție de preot și deputat, Șșiești, desp. Sătmăr. 25. Georgiu Ciutorăș, econm, Ioijp. desp. Sătmăr. 26. Vasile Bauc, econm, Seini, desp. Sătmăr. 27. Alexandru Brâncoveanu, econm, Bușac, desp. Sătmăr. 28. Alexandru Ștan, mare proprietar, Lipău, desp. Sătmăr. 29. Dna Alexandru Ștan, soție de proprietar, Lipău, desp. Sătmăr. 30. Artur Anderco, preot, Cuhe, desp. Sătmăr. 31. Sever Selăgean, cassar de bancă, Carei-mari, desp. Sătmăr. 32. Mihail Mureșan, preot gr.-cat., Resighea desp. Sătmăr. 33. Andreiu Bogdan, preot gr.-cat., Portelec desp. Sătmăr. 34 Aurel Mureșian, preot gr.-cat., Erdeneteg, desp. Sătmăr. 35. I. Szilágyi, preot gr.-cat., Verend. 36. Florian Selăgean, preot gr.-cat., Pișcolt, desp. Sătmăr. 37. Ioan Răuța, comerciant, Zărnești desp. Zărnești. 38. Ioan Hamsea, protopop, Zărnești, desp Zărnești. 39.

Nicolae Tipeiu, eonom, Zărnești, desp. Zărnești. 40. Busioc Busioc, econom, Zărnești, desp. Zărnești. 41. Andreiu Clinciu, comerciant, Zărnești, desp. Zărnești, 42. Ștefan Dobrea, comerciant, Zărnești, desp. Zărnești. 43. George Nastea, vice-notar comunal, Zărnești, desp. Zărnești. 44. Dr. Ilariu Hoadrea, avocat, Zărnești. desp. Zărnești. 45. Teodor Ciurcu, funcț. de bancă în retrag. Brașov, desp. Brașov. 46. Dr. Valeriu Hetco, preot, Oradea-mare, desp. Orade. 47. Ioan Székely jun. preot, desp. Orade. 48. Petru Bogiu, jude comunal, Bocșa rom., desp. Bocșa. 49. George Costescu, preot, Moniom, desp. Bocșa. 50. Dr. Cornel Petric, notar public, Bocșa mont., desp. Bocșa. 51. Const. Țarină, notar com., Satul nou, desp. Panciova. 52. Iancu Dan, econom, Zărnești, desp. Zărnești. 53. Gavril Hordovan, învățător, Bileag, desp. Bistrița. 54. I. Mihailaș, preot, Șieu. desp Bistrița. 55. V. Onigaș director, Monor desp. Bistrița.

Se declară membri și se încredințează biroului să le libereze diplomele cuvenite și biletele de legitimare.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu
secretar.

Ședința a II-a a comitetului central, ținută la 19 Februarie 1910.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, A. P. Bunea, O. Goga, Dr. Il. Pușcariu, Dr. E. Roșca, N. Togan și I. Vătășan*.

Donațiuni: (42. 43. Nr. 122, 193—1910). Petru Pană, originar din Satul-lung, a lăsat Asociației suma de Cor. 10.000, care s'a anexat fondului general, iar venitele ei se vor întrebuința pentru înzestrarea Muzeului. — Dl Andrei Cosma, directorul Silvaniei din Șimleu trimite 5 acții în valoare de 700 Cor drept răscumpărare a ajutorului de 500 Cor., primit dela Asociație în cursul anilor 1865—8, ca universitar în Budapesta.

Sectii: (41. Nr. 217—1910). Domnul N. Petra-Petrescu trimite mai multe povești și istorioare spre a se tipări în Biblioteca populară a Asociațiunii. Se dau spre recenzie secții literare.

Despărțăminte: (44. Nr. 125—1910). *Abrud-Câmpeni*. I s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare. (șed. comit. cerc. din 24 Ian. 1910).

— (45. Nr. 1532—1909). *Aiud-Teiuș*. Se trimite comitetului central suma de 100 Cor. dăruită de dl adv. Dr. Gh. Șimon pentru o lucrare, în care să se arete țăranilor o contabilitate simplă și ușoară. Biroul s'a însărcinat să publice concurs. (șed. comit. cerc. din 18 Dec. 1909).

— (46. Nr. 114—1910). *Alba-Iulia*. I s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare.

— (47. Nr. 85—1910). *Becicherecul-mare*. Cu ocazia adunării cercuale, ținută în Checiaromână, s'a înființat o agentură (adun. cerc. din 24 Oct. 1909).

— (48. Nr. 124—1910). *Bistrița*. I s'a dat 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare și câte trei ex. din toate publicațiunile de cari dispune Asociația.

— (49. Nr. 143—1910). *Brașov*. A publicat concurs pentru două premii, à 50 de Cor. pentru instruirea analfabeților. Despărțământului s'au dăruit 100 Cor. pentru aranjarea prelegerilor populare. (șed. comit. cerc. din 16/29 Octomvrie 1909).

— (50. Nr. 168—1910). *Gherla*. S'au înființat agenturi și biblioteci populare în Lona și Minthiul Gherlei. (șed. comit. cerc. din 1 Noemvrie 1909 și 16 Ianuarie 1910).

— (51. Nr. 104—1910). *Lăpușul-unguresc*. S'a decis a se aranja o expoziție cu ocazia adunării cercuale din 1910. (șed. comit. cerc. din 30 Dec. 1909).

— (52. 53. Nr. 117 și 115—1910). *Ludoș*. Comunele Găbud și Gheja s'au anexat desp. Murăș-Uioara. Despărțământului i s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru prelegerile populare.

- (54. Nr. 138—1910). *Lugoj*. I s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare.
- (55. Nr. 123—1910). *Mociu*. A stabilit programul prelegerilor populare pe 1910.
- (56. Nr. 81—1910). *Panciova*. I s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru prelegerile populare (șed. comit. cerc. din 30 Decemvrie 1909).
- (57. Nr. 106—1910). *Săliște*. I s'a dat ajutorul de 100 Cor. pentru prelegerile populare.
- (58. Nr. 113—1910). *Șimleu*. desp. se invită să organizeze părțile Chiorene într'un despărțământ separat. Cu ocazia adunării cercuale s'au împărțit între popor broșuri din Biblioteca poporală a Asociației. Despărțământului i se dă ajutorul de 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare. (adun. cerc. ținută în Șomcuta mare la 8 August 1909).
- (59. Nr. 188—1910). *Zernești*. I se dă 50 Cor. pentru aranjarea prelegerilor populare.

Muzeu și Bibliotecă: (62—72. Nr.ii 175, 129, 190, 79, 212, 195, 198, 205, 210, 211. și 173—1910). Au dăruit obiecte pentru Muzeu: dl George Moldovan din Băița (Deva) o cruce mare veche de lemn încrestată și scrisă; dl Liviu Janu, preot, Zăbrani, un melc și o bucată de lemn petrificat, apoi 5 monete vechi; dl Victor Maca, pedagog Sibiiu, două ciupage dela pieptul cămeșilor femeiești și un inel bătrânesc de aramă; dl Ioan Radeș, notar, Berivoii-mici, o diplomă nobilitară de pe vremea lui Apafi; dl George Drăgan, paroh, Băița, un paloș vechiu fără de teacă; dl Nicolae Brânduș, inv., Țelina, o ploscă de lut înflorată; dl Aurel Zichil, pedagog curs III. Sibiiu, un canceu de lut din Feldioara (Brașov); Ioan Gâldean, pantofar, Sibiiu, un ban austriac de argint din 1843; dl Oct. C. Tăslăuanu a adunat din comuna Bilbor 23 de obiecte și diferite modele de cusături pentru suma de Cor. 186·80, — iar din comuna Rășinar 4 obiecte; — dl Mihail Străjan, profes. în Craiova, dăruște pe seama Bibliotecii 2 broșuri de ale DSale.

Conferențiar economic. (73. Nr. 172—1910). Comitetul central angajează pe dl Aurel Nistor, timp de o lună, ca să țină 20 de prelegeri populare în ținutul Târnavelor, având a înscrie și membri la Asociație. Pentru ținerea acestor prelegeri i se pune la dispoziție suma de 300 Cor.

Cărți cumpărate: (75. Nr. 169—1910). Se cumpără dela „Reuniunea română de agricultură din comitatul Sibiiului“ 50 de exemplare, în preț de 70 Cor., din broșura „Nutrirea animalelor de casă“ de Aurel Cosciuc.

Cărți dăruite: (74. Nr. 177—1910). Se dăruiesc bibliotecii parohiale din Făgăraș publicațiunile potrivite pentru tinerime de cari dispune Asociația.

Membri noi: (76. Nr. 215—1910). Cassierul Asociației raportează că s'au înscris următorii:

- a) *Membri fondatori:* Dr. Ludovic Méhes, medic în Oravița montană (desp. Oravița).
- b) *Membri pe viață:* Alexandru Bene, canonic și prepozit Gherla și Dna Silvia I. Popp n. F. Negruțiu, soție de dirigent de bancă, Gherla, desp. Gherla.
- c) *Membri ordinari:* 1. Vasile Lacea, funcț. la fil. Albina desp. Brașov. 2. Sabin Coroian, protopop gr.-cat., Dobârca, desp. Gherla. 3. Ambroziu Plaian, preot, Silivaș, desp. Gherla. 4. Virgil Pop, învățător, Bârlea, desp. Gherla. 5. Alexandru Mureșian, învățător pens., Teoltiur, desp. Gherla. 6. Demetriu Russu, preot, Sănnicoara desp. Gherla.

Se declară membri și se încredințează biroul să le libereze diplomele cuvenite și biletele de legitimare.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a III-a a comitetului central, ținută la 10 Martie 1910.

Prezident: *Iosif Șterca Șuluflu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. V. Bologa, A. P. Bunea, Dr. L. Lemény, Dr. Il. Pușcariu, Dr. E. Roșca și N. Togan.*

Despărțăminte: (78. Nr. 274—1910). Beiuș. Dl director N. Fabian, voind să se retragă dela conducerea desp., e invitat să convoace adunarea cercuală și să-și prezinte acolo demisia. Desp. a hotărât să țină 12 prelegeri populare. (șed. comit. cerc. din 18 Dec. 1909, din 3 Ianuarie și 11 Febr. 1910).

— (79. Nr. 240—1910). *Bocea*. S'a înființat o agentură în *Bocea-română*.

— (80. Nr. 244—1910). *Brașov*. În agentura *Arpăcat* dl Aurel Nistor, preot, a ținut 11 prelegeri, a înființat o bibliotecă și a înscris mai mulți membri. În *Brașov* s'a ținut 4 conferințe și o serată muzicală, încassându-se suma de 200 Cor. 93 fil. În *Hălchiu* s'au ținut două prelegeri populare. (șed. comit. cerc. din 21 Ian. 1910).

— (81. Nr. 288—1910) *Ceica*. Dl protopop Vasile Papp din *Topa superioară (Bihor)* se încredințează cu înființarea despărțământului nou în *Ceica*.

— (82. Nr. 228—1910). *Hațeg*. S'au luat dispoziții pentru ținerea conferințelor pentru intelectuali (șed. comit. cerc. din 15 Ianuarie 1910).

— (83. 84. Nr. 241 și 269—1910). *Mercurea*. Cu ocazia adunării cercuale din *Vingard* s'au ținut următoarele prelegeri: *Avram S. Pecurariu*, „Istoricul și însemnătatea Asociației“, *Nic. Simulescu*, inv. „Despre patima beției“, *Dumitru Ioan*, inv. „Despre vierit și cultivarea viței de vie“. Intre popor s'au împărțit mai multe broșuri din *Biblioteca populară a Asociațiunii*“. Desp. i se dă ajutorul de 100 Cor. pentru ținerea prelegerilor populare. (șed. admin. cerc. din 7 Noemvrie 1909).

— (85. Nr. 246—1910). *Sibiiu*. Desp. se dăruesc câte 4 ex. din publicațiunile populare ale Asociației și 200 de ex. diferite broșuri.

— (86. Nr. 245—1910). *Zernești*. I-se dăruesc câte 5 ex. din toate publicațiunile populare ale Asociației (șed. comit. cerc. din 6/19 Febr. 1910).

Muzeu: (87. Nr. 294—1910) Oct. C. Tăslăuanu prezintă un raport amănunțit despre lucrările de înzestrare, catalogare și aranjare făcute la Muzeu în cursul an. 1909, care raport se ia la cunoștință cu aprobare.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Cărți primite gratuit pentru Biblioteca „Asociațiunii“.

— Notițe bibliografice. —

V. B. Muntenescu, Dela noi din Sat, Solovastru, 1909. Prețul: 50 bani.

Plan de învățământ și îndreptar metodic, pentru școlile primare din provincia mitropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaj, 1909. Prețul: 4 cor.

Primăvara sau Sfaturi și învățături. Editura Tipografiei C. Popp, Făgăraș, 1909. Prețul: 24 bani.

Aurel Cosciuc, Nutrirea animalelor de casă, Biblioteca «Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiului» Nr. 15. Sibiiu, 1909. Prețul cor: 1'50.

M. Strajanu, Despre visuri aparițiunea spiritelor și fenomenele înrudite cu acestea, Craiova, Prețul: 1 Leu.

M. Strajanu, Însemnătatea și influența morală a caracterului și a bunelor maniere. (După S. Smiles), Craiova, 1909. Prețul: 1 Leu.

M. Strajanu, Nerina. (Un episod din viața poetului Leopardi. Nuvelă după Paul Heyse). Craiova 1909. Prețul: 30 bani.

Dr. Gheorghe Alexici, Elevilor mei. (Discurs de deschidere) Sibiiu 1910.

Din *Biblioteca teatrală*, editată de «Societatea pentru crearea unui fond de teatru Român, au apărut: Nr. 25. **O sâmbătă norocoasă**, piesă populară în 4 acte de I. V.; Nr. 26. **Moise Păcurarul**, piesă teatrală populară în 4 acte și 1 tablou cu muzică, cântece și jocuri de Dr. Dionisie Stoica. Amândouă au apărut în editura librăriei Ciurcu din Brașov, 1910.

Ladislau Uray, Calea pocăinței, tradusă și localizată de Ioan Vassiu Brașov, 1909. Prețul: 40 bani.

Dr. Némethy Károly, Geografia Ungariei, tradusă de Nicolae Mihulin. Editura librăriei Ciurcu din Brașov 1910. Prețul Cor: 1'60.

G. Dumitrescu-Bumbești, Monografia Băncii populare „Gilortul“, București 1910.

Ioan Păcurariu, Elemente de estetică, Năsăud, 1909.

Fig. a) Casă din Rășinari (fața dinspre curte).

Fig. b) Șura cu grajdul și celarul.